

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

TARİH TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÇORUM GAZETESİNE GÖRE; II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA,
ÇORUM'DA SOSYO-EKONOMİK HAYAT (1939-1945)**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Can FINDIKCI

Çorum - 2025

**ÇORUM GAZETESİNE GÖRE; II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA,
ÇORUM'DA SOSYO-EKONOMİK HAYAT (1939-1945)**

Mehmet Can FINDIKCI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BAKAN

Çorum - 2025

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Mehmet Can FINDIKCI
Numarası : 220449016
Ana Bilim Dalı : Tarih Ana Bilim Dalı
Programı : Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BAKAN
Tez Savunma Tarihi : 26.09.2025 **Saati:** 15.00
Tez Başlığı : Çorum Gazetesine Göre; II. Dünya Savaşı Yıllarında, Çorum'da Sosyo-Ekonomik Hayat (1939-1945)

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin **9. maddesi** uyarınca, yapılmış olan tez savunma sınavı sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OY BİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

TEZ SAVUNMA SINAV JÜRİSİ		KARAR	
Ünvanı Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret
Prof. Dr. Önder DUMAN	Jüri Başkanı	☒	☐
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAKAN	Tez Danışmanı	☒	☐
Prof. Dr. Mehmet ÇANLI	Üye	☒	☐

Prof. Dr. Osman ÇUBUK
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Mehmet Can FINDIKCI

ÇORUM GAZETESİNE GÖRE; II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA, ÇORUM'DA SOSYO-EKONOMİK HAYAT (1939-1945)

Mehmet Can FINDIKCI

ORCID: 0009-0009-2043-2787

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Eylül 2025

ÖZET

Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkilerinin yerel basına nasıl yansımış olduğu araştırılmıştır. Türkiye bu savaşa doğrudan katılmamış olmasına rağmen, ekonomik sıkıntılar gibi birçok etkiyi dolaylı olsa da yaşamıştır. Bu etkilerin nasıl hissedildiğini görmek için yerel basın olarak Çorum Gazetesi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, gazete sayıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; haberler, köşe yazıları, ilanlar ve duyurular üzerinden dönemin toplumsal ruh hâli, devletin yönlendirme stratejileri ve halkın tepkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Gazetede yer alan içeriklerin savaşın iç politika, ekonomi, toplumsal dayanışma ve dini-millî değerler üzerindeki etkilerini yansıttığı görülmüştür. Aynı zamanda basının, devletin resmi politikalarını halka aktarma ve halkı yönlendirme aracı olarak da işlev yaptığı görülmektedir.

Çalışmada, araştırma yöntemiyle belgesel tarama ile Çorum'daki yerel gazeteciliğin, dönemin tarihsel gelişmesine nasıl baktığı araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Çorum Gazetesi, II. Dünya Savaşı, Türkiye, Çorum,

Bilim Kodu: 118101

**SOCIO-ECONOMIC LIFE IN ÇORUM DURING WORLD WAR II ACCORDING TO ÇORUM
GAZETTE (1939-1945)**

Mehmet Can FINDIKCI

ORCID: 0009-0009-2043-2787

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

September 2025

ABSTRACT

This study investigates how the effects of World War II on Turkey were reflected in the local press. Although Turkey did not directly participate in the war, it nonetheless experienced various indirect consequences, such as economic hardships. To observe how these effects were felt, *Çorum Gazetesi* was examined as a local newspaper.

Using content analysis, issues of the newspaper were analyzed through news articles, opinion columns, advertisements, and announcements. The aim was to reveal the societal mood of the period, the state's strategies of influence, and public reactions. The contents of the newspaper were found to reflect the war's impact on domestic politics, the economy, social solidarity, and religious-national values. The press also functioned as a tool to convey official state policies and to guide the public.

Through documentary research methods, the study aimed to explore how local journalism in Çorum interpreted the historical developments of the era.

Key Terms: Çorum Newspaper, World War II, Türkiye, Çorum,

Science Code: 118101

TEŞEKKÜR

Bu alıőmada kıymetli bilgilerini benimle paylaőan değerli danıőman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Bakan'a, çalışma süresince bana desteklerini esirgemeyen ailemde Begüm, Aysun ve Süleyman Fındıkçı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans dönemlerinde, yaptığım çalışmalarda bana her zaman yardımcı olan değerli abim Hüseyin Taylan'a teşekkür ederim.

Son olarak tez sürecinin her anında sevgisiyle yanımda olan, sabrıyla bana güç veren, varlığıyla her şeyi güzelleőtiren niőanlım Hatice Ecem Ahıőhalı'ya sonsuz teşekkür ederim.

Mehmet Can FINDIKCI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ÇORUM

1.1. II. Dünya Savaşı Öncesi	3
1.1.1. Çorum adının kökeni ve ilin tarihteki yeri.....	4
1.1.2. Cumhuriyet öncesi Çorum.....	7
1.1.3. Milli Mücadele’de Çorum (1919-1922).....	14
1.1.4. Cumhuriyet Dönemi’nde Çorum (1923-1933)	16
1.2. II. Dünya Savaşı’na Katılan Ülkeler ve Türkiye	18

2. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞININ ÇORUM GAZETESİNE YANSIMALARI (1939-1945)

2.1. II. Dünya Savaşında Çorum’da Basın Hayatı	21
2.2. II. Dünya Savaşında Diplomatik Gelişmelerin Çorum Basınına Yansımaları.....	23
2.2.1. Türk-İngiliz anlaşması	23
2.2.2. Türkiye, İngiltere ve Fransa muahedesi	24
2.2.3. Romanya Kralı Carol ile görüşmeler	25
2.2.4. Türk-Bulgar dostluk beyannamesi	26
2.2.5. Türk-Sovyet deklarasyonu	26

2.2.6. Türk-Alman Dostluk Paktı.....	27
2.2.7. Birleşmiş Milletler Paktı ve Türkiye.....	28
2.2.8. San Francisco konferansı hazırlıkları	29
2.2.9. Japonya ile münasebetler.....	30
2.3. II. Dünya Savaşında Güvenlik ve Savaş Stratejilerinin Çorum Basınına Yansımaları	31
2.3.1. Times Gazetesi: Türkiye'nin tarafsızlık siyaseti.....	31
2.3.2. Boğazlar statüsü	31
2.3.3. Türkiye'ye İngiliz muhtırası.....	32
2.3.4. Almanya'nın teslimi ve Avrupa Savaşı'nın sona ermesi.....	33
2.3.5. Japonya'nın teslim teklifi.....	33
2.4. II. Dünya Savaşında Askeri ve Stratejik Ziyaretlerin Çorum Basınına Yansımaları.....	33
2.4.1. Türk heyetinin Londra ziyareti	33
2.4.2. İngiltere ve Fransa'dan gelen askeri misafirler	34
2.4.3. M.M. Barkley ve Davis'in demeçleri.....	35
2.4.4. Milli Şef İnönü'nün Kahire ziyareti	35
2.4.5. Alman Sefiri Papen'in nutukları.....	36
2.5. II. Dünya Savaşında Toplumsal Görev Çağrılarının Çorum Basınına Yansımaları	37
2.5.1. Türk kadınının göreve çağırılması	37
2.6. II. Dünya Savaşında Ekonomik ve Ticari İlişkilerin Çorum Basınına Yansımaları.....	37
2.6.1. Türkiye-Almanya ticaret anlaşması.....	37

3. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ÇORUM'DA SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYAT (1939-1945)

3.1. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Eğitim ve Kültürel Etkinlikler.....	39
3.1.1. Çorum Halkevi faaliyetleri (1939-1945).....	39
3.1.2. Halk türkülerinin toplanması.....	47
3.1.3. Millet mektepleri.....	47

3.1.4. Köylerde kurs.....	47
3.1.5. Kız Sanat Okulu dikiş-nakiş sergisi.....	48
3.1.6. Cezaevinde kurslar	48
3.1.7. Kız Enstitüsünün müsameresi.....	48
3.1.8. Kız Enstitüsünün yıllık sergisi	49
3.2. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal Dayanışma ve Yardım Faaliyetleri.....	49
3.2.1. Kızılay toplantısı.....	49
3.2.2. İhtiyaç sahibi öğrencilere yapılan yardımlar.....	49
3.2.3. Sünnet düğünü	50
3.2.4. Belediye bütçesinden yapılan yardımlar.....	50
3.3. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal ve Kültürel Etkinlikler	51
3.3.1. Balo etkinlikleri.....	51
3.3.2. Ağaç bayramı.....	52
3.3.3. Hayvan sergisi	52
3.3.4. Sürek avı.....	53
3.3.5. Osmancık panayırı	53
3.3.6. Şehir bahçesi	53
3.3.7. İstanbul şehir tiyatrosu	53
3.3.8. Avcılar kulübü.....	54
3.3.9. Yılbaşı balosu etkinlikleri	54
3.3.10. Şehir kulübü açılışı ve toplantısı	54
3.4. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik Faaliyetler ve Altyapı Çalışmaları.....	55
3.4.1. Çorum'a yapılan göçmen evleri.....	55
3.4.2. Maden araştırmaları	55
3.4.3. Altyapı çalışmaları	56
3.4.4. Çorum'un maliye yapısı	57

3.4.5. Yerli mallar pazarı.....	57
3.4.6. Enstitü açılışı.....	57
3.4.7. Çorum'u yükseltme kurumu.....	58
3.4.8. Ziraat Bakanlığı fidanlığı.....	58
3.4.9. Şehir haritası.....	58
3.5. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Spor ve Rekreatif Faaliyetler.....	59
3.5.1. Futbol müsabakaları.....	59
3.6. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Öne Çıkan Ziyaretler ve Resmi Faaliyetler.....	59
3.6.1. Cumhurbaşkanı İnönü'nün Çorum'u ziyareti.....	59
3.6.2. Çorum Memurlar İstihlak Kooperatifi.....	60
3.7. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Çorum'da Yaşanan Gelişmeler.....	60
3.7.1. Zehirli gazlardan korunma kursu.....	60
3.7.2. Hava taarruzlarına karşı tatbikat.....	60
3.7.3. Hava Kurumuna yapılan yardımlar.....	61
3.7.4. Askeri yardımlar.....	61
3.7.5. Erlerimize yardım.....	61
3.7.6. Gönüllü Jandarma çağrısı.....	62
3.7.7. Petrol araştırmaları.....	62
3.7.8. Toprak ofisi.....	62
3.7.9. Milli Korunma Kanunu.....	63
3.7.10. Varlık Vergisi Kanunu.....	63
3.7.11. Ekmek karnesi.....	65
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	67
EKLER.....	78
Ek.1. Konferanslar.....	78

EK-2. Sergi.....	82
EK-3. Belediye Bütçelerinden Yapılan Yardımlar	83
EK-4. Fotoğraflar	87

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
s.	Sayfa
C.	Cilt
BCA	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

GİRİŞ

Tarih yazımının önemli unsurlarından biri, olayların yalnızca merkezi kaynaklar üzerinden değil, yerel kaynaklarla da desteklenmesi önemlidir. Özellikle savaş dönemlerinde, taşra da yayımlanan gazeteler; gündelik hayata dair sorunları ve devlet-toplum ilişkilerini de yansıtır. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı gibi küresel ölçekte yankı uyandıran bir savaşın Türkiye gibi savaşa girmemiş ancak etkilerini hissetmiş bir ülkenin taşrasındaki yansımalarının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı sürecinde Çorum'da yayımlanan Çorum Gazetesi üzerinden savaşın toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutlarda nasıl geliştiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye doğrudan savaş alanına girmemiş olsa da, toplumun her kesimi üzerinde etkili olmuştur. Ekonomik sıkıntılar, karne uygulamaları, siyasi belirsizlikler Anadolu'nun farklı noktalarında da derin izler bırakmıştır. Bu izlerin basın aracılığıyla nasıl aktarıldığı, dönemin zihniyet dünyasına dair önemli ipuçları taşır. Özellikle Çorum gibi İç Anadolu'nun merkezinde yer alan, işgale uğramamış ve savaşın doğrudan askeri tehditlerinden uzak bir şehirde, toplumun savaşı nasıl algıladığı ve bu algının yerel basına nasıl yansıdığı incelenmeye değerdir.

Türkiye'de II. Dünya Savaşı dönemine ilişkin yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak ülkenin savaş dışı kalma politikası, siyasi dengeler ve ekonomik etkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak yerel düzeyde bu sürecin nasıl geliştiği, özellikle Anadolu taşrasında toplumsal hafızaya nasıl kazındığı daha sınırlı biçimde ele alınmıştır. Mevcut literatürde, Türkiye basını ile ilgili genel çalışmalar bulunmakla birlikte, yerel basının savaş dönemindeki işlevi üzerine özgün araştırmalar kısıtlıdır. Bu çalışmada ele alınan Çorum Gazetesi, bugüne dek yeterince akademik değerlendirmeye konu edilmemiştir.

Basın tarihi literatürü, genellikle İstanbul merkezli yayın organları üzerinden ilerlerken; Anadolu'daki gazeteler ya arşiv niteliğinde bırakılmış ya da sınırlı erişim nedeniyle kapsamlı analizlere dahil edilememiştir. Yerel basın üzerine yapılan nadir araştırmalarda dahi, genellikle kurumsal tarih veya teknik bilgiler ön planda tutulmakta, söylem çözümlenmeleri ve toplumsal etkiler arka planda kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemekte; yerel basının yalnızca haber aktarıcı değil, aynı zamanda toplumsal hafıza üreticisi ve yönlendirici olduğunu ortaya koymaktadır.

Tezin amacı, 1939-1945 yılları arasında yayımlanan Çorum Gazetesi'ni merkeze alarak, II. Dünya Savaşı'nın Çorum özelinde nasıl algılandığını ve deneyimlendiğini incelemektir. Gazetede yayımlanan haberler, köşe yazıları, ilanlar ve kamu duyuruları üzerinden savaşın gündelik hayattaki etkileri; halkın ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları nasıl algıladığı ve bu algının nasıl şekillendiği analiz edilmiştir. Bu analiz, yalnızca yerel bir basın organının içerik çözümlenmesini değil; aynı zamanda taşra toplumunun modernleşme, devletle kurduğu ilişki ve dünyayı algılama biçiminin de bir haritasını sunmaktadır.

Çalışmanın kuramsal temeli, yerel tarih, basın tarihi ve toplumsal bellek literatürüne dayanmaktadır. Basının yalnızca bir bilgi aktarıcısı değil, aynı zamanda anlam üreticisi ve toplumsal yönlendirici olduğu kabulünden yola çıkmıştır. Basın organlarının hangi konuları öne çıkardığı, hangi dili kullandığı, halkı ne şekilde bilgilendirdiği ve yönlendirdiği, savaş gibi olağanüstü dönemlerde daha da görünür hale gelir. Bu doğrultuda, Çorum Gazetesi'nin yalnızca içerik çözümlemesi yapılmamış, aynı zamanda kullanılan dil, söylem stratejileri ve sembolik temsiller de analiz edilmiştir.

Bu tezde belgesel tarama ve nitel içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Çorum Gazetesi'nin 1939-1945 yılları arasında yayımlanan sayıları sistematik olarak taranmış; savaşla ilgili içeriklerin sayısı, içeriği, dili ve görsel kullanımı değerlendirilmiştir. Ayrıca, ulusal basında aynı dönemlerde yer alan haberlerle karşılaştırmalı bir analiz yapılarak, yerel ve ulusal algılar arasındaki benzerlikler ve farklar tespit edilmiştir. Yerel gazetede savaşın dış politika boyutu, ekonomi-politik sonuçları, halkın yaşadığı kıtlık ve endişeler ile dini ve milli duyguların nasıl işlendiği ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Çalışma sürecinde, hem görsel hem de metinsel içeriklere dikkat edilmiş; gazetenin manşetleri, yazı dili, tema seçimi ve hedef kitlesi göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, aynı dönemdeki bazı ulusal gazeteler ile karşılaştırma yapılarak, yerel ve ulusal basın arasındaki içerik farkları irdelenmiştir. Böylelikle Çorum Gazetesi'nin yalnızca savaşın habercisi değil; aynı zamanda yerel halkın duygu, düşünce ve tutumlarını şekillendiren bir mecra olduğu ortaya konulmuştur.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, II. Dünya Savaşı'nın uluslararası gelişmeleri, Türkiye'nin dış politikasındaki yönelimler ve savaşın genel olarak ülke üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde, Çorum Gazetesi'nin savaş dönemindeki sayıları üzerinden yapılan çözümlemeler sunulmuş, gazetede yer alan temalar sınıflandırılarak örneklerle desteklenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, savaşın Çorum halkının gündelik yaşamına olan yansımaları, gazete içerikleri üzerinden analiz edilmiş; ekonomi, eğitim, din, sağlık ve kültürel yaşam başlıkları altında toplumsal etkiler değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda Çorum Gazetesi'nin, savaş süresince halkın bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi ve moralinin yüksek tutulması yönünde belirgin bir işlev üstlendiği görülmüştür. Gazetede yayımlanan içerikler, savaşın neden olduğu kıtlık ve ekonomik daralmaya karşı dayanışma çağrıları içermekte; dini ve milli duygular üzerinden halkın birlik içinde kalması teşvik edilmektedir. Aynı zamanda devletin dış politikadaki tarafsızlık söylemi, yerel basında halkın anlayabileceği bir dile dönüştürülerek yeniden üretilmiştir.

Gazetede yer alan köşe yazılarında sabır, fedakârlık ve millî birlik gibi temaların sıkça vurgulandığı; ilanlarda ise, tüketim uyarıları ve fiyat denetimlerinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, yerel basının yalnızca bilgi aktarımı değil; aynı zamanda halkın yönlendirilmesinde aktif rol oynadığını göstermektedir.

1.BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ÇORUM

1.1. II. Dünya Savaşı Öncesi

I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versailles Antlaşması, Almanya'nın ekonomik ve askerî Dünya Savaşı sonrası imzalanan Versailles Antlaşması, Almanya'nın ekonomik ve askerî gücünü ciddi biçimde kısıtladı. Bu durum, ülkede milliyetçi duyguların yükselmesine, halk arasında derin bir mağduriyet duygusunun kökleşmesine yol açtı. Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve siyasal bölünmüşlük, aşırı sağın yükselişini kolaylaştırdı. Bu ortamda Adolf Hitler'in önderliğindeki Nazi Partisi, Versailles'ın yüklediği sorumlulukları propaganda malzemesi haline getirerek iktidara ulaştı (Özel Özcan ve Tutuş, 2022, s. 278-280).

Benzer bir hoşnutsuzluk İtalya'da da gözlemlendi. Mussolini'nin liderliğindeki faşist yönetim, 1920'lerden itibaren Roma İmparatorluğu'nun mirasını canlandırma hedefiyle dış politikada daha saldırgan bir yol izledi. 1935'te Habeşistan'a düzenlenen askerî harekât, Milletler Cemiyeti'nin etkisizliğini ortaya koydu. Bu müdahale ciddi bir uluslararası tepkiyle karşılaşmadı ve bu durum Almanya gibi başka aktörlere de örnek teşkil etti (Salep, 2022, s. 117).

1938 yılında imzalanan Münih Anlaşması, Batılı demokrasilerin Almanya'yla doğrudan bir savaşa girmemek için izlediği yatıştırma politikasının en somut örneklerinden biridir. Anlaşma kapsamında, Çekoslovakya'ya ait Südet bölgesi Almanya'ya bırakıldı. Bu durum, Almanya'nın askerî güç kullanmadan da genişleme sağlayabileceği yönündeki inancını pekiştirdi (Embel, 2019, s. 1-8).

1939 yılına gelindiğinde, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Saldırmazlık Paketi (Molotov-Ribbentrop Paketi) ile iki ülke karşılıklı saldırmazlık taahhüdünde bulundu. Gizli bir protokol ile Polonya'nın paylaşılması da karara bağlandı. Bu diplomatik hamle, Almanya'nın doğu sınırını güvence altına alarak Polonya'ya saldırmasının önünü açtı (Eraslan ve Vuralgil, 2024, s. 607-610).

İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Türkiye'nin dış politikasını belirleyen en temel unsur, güvenlik endişesidir. 1930'ların sonlarına gelindiğinde Avrupa'da yeniden şekillenen ittifaklar ve savaş tehdidi karşısında Türkiye, savaştan uzak durmaya yönelik bir çizgi izlemiştir. Bu bağlamda 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile yapılan görüşmelerle Türkiye'nin Batılı devletlere yönelmesi, Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali ve İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki emelleri ile yakından bağlantılıdır. Türkiye bu dönemde Almanya'yla tarihsel bağlarına rağmen Batılı güçlerle iş birliğini tercih etmiş, bu tercihin somut örneği ise Ekim 1939'da imzalanan Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması olmuştur. Sovyetler Birliği ile yapılan müzakerelerin

başarısızlıkla sonuçlanması ve Sovyetler'in Almanya ile yaptığı saldırmazlık paktı Türkiye'nin yöneliminde belirleyici bir etken olmuştur (Metintaş, 2020, s. 55-58).

Almanya ile olan ilişkiler ise ayrı bir dinamiğe sahiptir. Gürdal Çetinkaya'nın aktardığı üzere, Almanya Türkiye'ye hem ideolojik hem ekonomik yakınlık göstermiş, Nazi Partisi iktidara geldikten sonra ilişkilerde belirli bir yoğunluk yaşanmıştır. Ancak savaşın yaklaşması ve Almanya'nın agresif politikalarının artması Türkiye'yi temkinli olmaya itmiştir (Çetinkaya, 2019, s. 87-97).

İç politikada ise hükümetin aldığı tedbirler dikkat çekicidir. Savaşın başladığı Eylül 1939'dan Ocak 1940'a kadar olan süreçte halkta beliren endişeler doğrultusunda ekonomik düzenlemelere gidilmiş, fiyat artışları ve stokçuluk gibi olgularla mücadele edilmiştir. Bu tedbirler, Millî Korunma Kanunu'nun altyapısını oluşturan ilk adımlardır (Aydın ve Kapıcı, 2018, s. 110).

Kamuran Gürün ise Türkiye'nin savaş dışı kalma çabasını uluslararası güç dengeleri bağlamında ele alır. İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa çekme girişimlerine karşın, Türkiye dengeli bir tutum izlemiş, Almanya ile de en azından tarafsız bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu baskılar karşısında izlenen tarafsızlık politikası Türkiye'nin savaş dışında kalmasını sağlamıştır (Gürün, 2018, s. 1459).

1.1.1. Çorum adının kökeni ve ilin tarihteki yeri

Toponimi, bir yerin adının kökeni, tarihi ve anlamını araştıran bir bilim dalı olarak, tarihî coğrafyanın aydınlatılmasında önemli bir araçtır. Bu bağlamda, Anadolu'daki pek çok yer adı gibi "Çorum" adının kökeni de uzun yıllardır akademik tartışmalara konu olmuştur. Tamer Ünal Çubukçu'nun çalışması, bu tartışmalara farklı rivayet ve kaynaklardan yola çıkarak açıklık getirme çabasıdır. Öncelikle 'Trokme' rivayeti, 'Çorum' adının Galat boylarından biri olan Trokmelerle bağlantılı olduğunu iddia eder. Ancak bu bağlantının ne dilsel ne de coğrafi olarak tatmin edici kanıtlarla desteklenmemesi, iddianın zayıflığına işaret etmektedir (Çubukçu, 2023, s. 2486-2488).

Bir başka ilgi çekici görüş, Ermenice 'dzorum' (akıntı) kelimesine dayandırılan etimolojidir. Bu iddia, şehrin yakınından geçen akarsulara işaret etse de ses benzerliğine dayalı yüzeysel bir yaklaşımdır ve etimolojik dayanağı yetersizdir. 'Gordiana' ve 'Cirm/Çirm' gibi adlara dayandırılan rivayetler ise ya eski bir yer ismine dayanır ya da yazım benzerliğinden hareketle oluşturulmuştur. Ancak bu iddiaların hiçbirinde arkeolojik ya da tarihsel bir tutarlılık sağlanamamıştır. Öte yandan, 'Çorum' adının Türkçe bir kök olan 'Çor'dan türediği ve bu kelimenin eski Türk devlet teşkilatında unvan ya da boy ismi olarak kullanıldığı bilgisi, en azından dilsel bağlamda bir mantık içermektedir. Aynı şekilde, Danişmend-nâme'de geçen 'Çorumlu' kelimesinin bir oymak adı olarak varlığı, adın etnik veya toplumsal bir kaynağa dayandığını düşündürmektedir. Bazı araştırmacılar Çorum'un tarihî adları olarak 'Nikonya', 'Yankoniya' ve 'Euchaita' gibi isimlere işaret etmişlerdir. Ancak bu adların şehirle doğrudan

ilişkilendirilebilmesi için daha kapsamlı arkeolojik bulgulara ihtiyaç vardır (Çubukçu, 2023, s. 2482).

Sonuç olarak, "Çorum" adının kökenine dair çok sayıda iddia bulunmakla birlikte, bu iddiaların çoğu dilsel benzerliklere veya zayıf tarihsel anlatılara dayanmaktadır. Yine de Danişmend-nâme, Selçuklu kaynakları ve Osmanlı belgeleri üzerinde yapılacak detaylı bir filolojik ve tarihsel analiz, bu konuda daha somut sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Çorum bölgesi, tarih öncesinden itibaren zengin maden yatakları ve stratejik coğrafi konumu sayesinde Anadolu'nun önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Binlerce yıllık tarihî süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapan bu coğrafya, özellikle kalkolitik dönemden itibaren yerleşim izleri taşır. Bölgede yer alan Büyük Güllücek, Boğazköy, Alacahöyük ve Kayapınar gibi alanlardaki arkeolojik kazı ver araştırmalar, bu dönemlere ait buluntuları ortaya koymaktadır. Ancak kalkolitik döneme tarihlenen yerleşim merkezlerinin arkeolojik buluntuları seyrek olarak tespit edilmektedir. Çorum'un Tunç Çağı, özellikle Eski Tunç ve Orta Tunç dönemlerinde büyük öneme sahiptir. M.Ö. 3000'lerde şehir devletleriyle çevrili surlarla tahkim edilmiş yerleşim alanları oluşmuştur. Bu dönemde Boğazköy, Eskiypar ve Pazarlı gibi merkezlerde şehirleşme görülürken, bölgedeki en güçlü kültürel varlık Hititler olarak öne çıkmaktadır. Hint-Avrupa kökenli bir millet olarak MÖ 2. bin yılının başlarında Boğazköy ve çevresine yerleşen Hititler, burada Hattiler ile birlikte yaklaşık 200 yıl beraber yaşamışlardır. MÖ 1700'lü yıllarda ise Hatti kültürü ile sentezlenen Hititler Anadolu'da bir imparatorluk halinde yükselmişlerdir. Başken Hattuşa'da Anadolu'nun ilk büyük imparatorluğunu kurmuş ve Asur ile ticari ilişkiler geliştirerek bir anlamda Anadolu tarihi coğrafyası ve yazılı kaynaklarının temelini atmışlardır. Bunun dışında Miken, Batı Anadolu, Kıbrıs ve Mısır Krallıkları ile politik ve askeri ilişkilerde bulunarak Orta ve Geç Tunç Çağları boyunca Akdeniz coğrafyasında önemli bir aktör haline gelmişlerdir (Akurgal, 2005). Hititlerin yükselişi, I. Hattuşili döneminde gerçekleşmiş; özellikle Arzava, Halep ve Kuzey Suriye seferleriyle sınırlar genişletilmiştir (Korkmaz, 2009, s. 111-115).

Hititlerin dış ilişkileri, ticaret yollarının denetimi kadar diplomatik evlilikler ve askeri zaferlerle de şekillenmiştir. II. Muvatalli ve III. Hattuşili dönemlerinde Mısır'la kurulan diplomatik ilişkiler bu duruma örnek teşkil eder. Kadeş Savaşı sonrası yapılan antlaşmalar, Hititlerin Ortadoğu'daki gücünü göstermektedir. Ancak Hitit İmparatorluğu, M.Ö. 1200'lerdeki deniz kavimleri saldırıları ve Kaşkaların etkisiyle zayıflamış ve yıkılmıştır. Kaşkaların, Hitit başkenti üzerindeki sürekli baskısı, devletin direncini kıran başlıca unsurlardan biri olmuştur. Hititlerin ardından bölgede Frigler etkili olmuştur. Ancak Frig yerleşimleri Çorum'un her yerine yayılmamış; bazı merkezlerde (örn. Pazarlı) kalıcı izler bırakamamıştır. Yine de Boğazköy, Alacahöyük ve Eskiypar gibi yerleşimlerde Frig dönemine ait seramik buluntularına rastlanmıştır. Kalehisar'da bulunan anıtsal mimarî kalıntılar, Frig sanatının izlerini yansıtır. Friglerin ardından bölge Pers hâkimiyetine geçmiştir. Çorum, Tokat, Amasya ve Yozgat gibi şehirlerle birlikte Kapadokya satraplığının sınırları içerisinde yer almış; yerel

yönetim, ordu ve adalet işleri satraplık sistemine uygun biçimde organize edilmiştir(Korkmaz, 2009). Pers kültürünün bölgede ne kadar etkili olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, özellikle Amasya Oluz Höyük kazılarında ele geçen verilere göre ekonomik ve kültürel potansiyeli yüksek alanlarda yönetsel öncelikler verilmiş olabilir (Dönmez 2019, s. 245-250).

Makedonya Kralı Büyük İskender'in MÖ. 334 yılında Anadolu'da Persleri yenmesi ile birlikte Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır. Kızılırmak Nehri'nin güneyinde kalan Frigya ve Galat topraklarını da ele geçiren İskender, bölgeyi kontrolü altına almıştır. Bunun kanıtları nitelikte Hellenistik Dönem'e tarihlenen Kırkdilim otoyolu üzerinde bulunan Ikezios'a ait anıt mezar örnek olarak gösterilebilir (Derinözer, 2022, s. 227). Pers yönetim sistemine ait olan satraplık düzeni, İskender ve ardılları tarafından da sürdürülmüştür. Onun ölümünden sonra Anadolu'nun yönetimini üstlenen komutanlardan biri olan Seleukoslar, Çorum ve çevresinde bir süre hâkimiyet kurmuştur. Ancak Seleukosların zayıfladığı dönemlerde Trakya üzerinden Anadolu'ya yönelen Galatlar, bu bölgeye akınlar düzenleyerek Çorum'u da kapsayan İç Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgelerine yerleşmişlerdir. MÖ. 3. yüzyılda Hellenistik Krallıklar döneminde Tolistobog, Tektosag ve Trokmi adlı üç kabileden oluşan Galat toplulukları, Orta Anadolu'ya yerleşmişlerdir (Tekin, 1998, s. 61).

Galatlar, Anadolu'da dört ayrı yerleşim bölgesi oluşturmuş ve bu bölgelerden biri olan Paphlagonia'da bugünkü Çorum ili yer almıştır. Aynı dönemde doğuya doğru ilerleyen Roma İmparatorluğu, Galatlarla ittifak ilişkisi kurmuş ve zamanla Galat toprakları Roma'ya bağlı yarı bağımsız bir prenslik statüsüne kavuşmuştur. Ancak bu yapı da zaman içinde ortadan kalkmış; MÖ. 25 yılında Galatia, doğrudan Roma'ya bağlı bir eyalet haline gelmiştir. Roma'nın Anadolu'daki varlığını güçlendirmesiyle birlikte, MÖ. 64 yılında Roma tarafından Çorum'un yer aldığı bölge, bir süre Kapadokya Eyaleti'ne bağlı kabul edilmiştir (Kaya, 2016, s. 62).

Bizans döneminde de Çorum ve çevresinde yerleşim faaliyetlerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde Emeviler ve Abbasiler, bölgeyi ele geçirmek için Bizans'a karşı çeşitli seferler düzenlemiş, ancak kalıcı bir egemenlik sağlayamamışlardır. Selçukluların Anadolu'ya gelişiyle birlikte bölge, Bizans hakimiyetinden çıkmış ve Türklerin denetimine geçmiştir. 1075 yılında Melik Ahmet Gazi, dönemin Nikonya'sı olan Çorum'u fethederek, Alayuntlu Oğuz boyuna mensup İlyas Bey'i kente vali olarak atamıştır. Aynı boydan Osman Bey ise bugünkü Osmancık'ı ele geçirmiştir. Danişmentliler döneminde Çorum, Sivas'a bağlı bir bölge olarak idare edilmiştir. 1243'teki Köseadağ Savaşı'nda Selçukluların Moğollara yenilmesiyle birlikte kısa süreliğine Moğol hakimiyetine giren bölge, yaklaşık 1308 yılında İlhanlıların idaresi altına girmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Osmanlı hakimiyetine kadar geçen süreçte bölgede siyasi karışıklıklar ve çatışmalar yaşanmıştır. 1402'deki Ankara Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nde yeniden birlik sağlanmış ve Çelebi Mehmet, 1413 yılında oğlu II. Murat'ı Amasya valiliğine atamıştır. Bu dönemde Çorum sancağı da Amasya'ya bağlanmıştır (Sezgin, 2024, s. 805-810).

1.1.2. Cumhuriyet öncesi Çorum

1.1.2.1. Osmanlı döneminde siyasi ve toplumsal tarih

Kadı Burhaneddin'in yaklaşık on sekiz yıl süren iktidarı boyunca, hem Eratna Beyliği'nin devamı olan akrabalarıyla hem de Osmanlı Devleti ile yoğun mücadelelere girdiği görülmektedir. Bu çatışmaların en önemlilerinden biri, 1392 yılında Çorum çevresinde gerçekleşmiştir. Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin'e karşı oğlunu -Ertuğrul'u- komutan olarak görevlendirmiş; ancak Kırkdilim civarındaki savaşta Osmanlı kuvvetleri mağlup olmuş ve Şehzade Ertuğrul hayatını kaybetmiştir. Bu yenilginin ardından Kadı Burhaneddin, bölgedeki Kırkdilim ve Osmancık kalelerini ele geçirmiştir. Bu gelişmelerin ardından, iki tarafın orduları Çorum ovasında tekrar karşı karşıya gelmiş ve üç gün süren bir çarpışma yaşanmıştır. Bezm ü Rezm adlı kaynakta ayrıntılı biçimde anlatılan bu savaşın sonucunda Osmanlı ordusu bir kez daha yenilgiye uğramıştır. Her ne kadar Osmanlı birlikleri sarp bir bölgeyi tercih etmiş olsa da Kadı Burhaneddin'in hazırlıklı olması savaşın seyrini belirlemiştir. Camiü'd-Düvel adlı kaynak ise bu savaşla ilgili detaylara yer vermez. Bu süreçte Bayezid'in Tokat, Sivas ve Kayseri çevresini Kadı Burhaneddin'in elinden almak için sefer düzenlediği, ancak Kara Osman Bayındırı'nın bu bölgeleri teslim ettiği aktarılmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 132).

Kadı Burhaneddin, bu dönem boyunca İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar gibi bölgelerde Moğolların yağma faaliyetlerini desteklemiş, bu da bölgedeki Osmanlı otoritesini zorlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Çorum üzerindeki etkisinin geçici olarak azaldığı bu süreçte bazı yerleşimler yeniden Kadı Burhaneddin'in egemenliğine geçmiştir. Sonraki yıllarda Osmanlılar, Kastamonu, Osmancık, Merzifon ve Amasya gibi stratejik bölgeleri yeniden denetim altına almıştır (Yücel, 1973, s. 160-165).

1398 yılında Akkoyunlu Beyi Kara Yülük Osman ile yapılan savaşta Kadı Burhaneddin hayatını kaybetmiş; ardından oğlunun yönetimi devralıp devralmadığı belirsiz olmakla birlikte, bölgedeki ileri gelenler Osmanlı'dan destek talep etmişlerdir. Bu yardım çağrısına karşılık olarak Osmanlı kuvvetleri Sivas'ı ele geçirmiş ve Kadı Burhaneddin Devleti sona ermiştir. Bu gelişme ile birlikte ona bağlı tüm bölgeler Osmanlı topraklarına katılmış; Çorum da fiilen Osmanlı yönetimi altına girmiştir. Bu süreçte Amasya'da bulunan Şehzade Çelebi Mehmet, bölgeye hâkim olmuş ve Timur'un Anadolu seferi sonrasında bölgede bağımsızlık arayışına giren beyliklerle mücadele etmiştir. Bu dönemde Osmanlı birliğinin yeniden inşası, Çelebi Mehmet'in öncülüğünde yürütülmüştür. Bu toparlanma sürecinin ardından Çorum, Eyalet-i Rum'un bir parçası haline gelmiş ve Rum Beylerbeyliği'nin merkezi zaman zaman Amasya, zaman zaman Tokat olmuştur. Bu yapının içinde yer alan Rûmiye-i Suğra Eyaleti'ne Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Divriği, Canik ve Arapkir gibi bölgeler bağlıydı (Yücel, 1973, s. 170).

Bu toparlanma sürecinin ardından Çorum, Eyalet-i Rum'un bir parçası haline gelmiş ve Rum Beylerbeyliği'nin merkezi zaman zaman Amasya, zaman zaman Tokat olmuştur. Bu yapının

içinde yer alan Rûmiye-i Suğra Eyaleti'ne Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Divriği, Canik ve Arapkir gibi bölgeler bağlıydı (Paşa, 1992, s. 141).

Çorum'un Eyâlet-i Rûm'a tam anlamıyla bağlanması, 1427 yılında Yörgüç Paşa'nın Amasya valiliği sırasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde Amasya'nın nüfuzlu ailelerinden Ata Beyzade Abdullah Bey'in oğlu 1413 yılında Amasya valiliğine getirilmiş; 1415'te ise Şehzade Murat'ın Amasya'ya gelişiyle görevinden ayrılmıştır. Ardından, II. Murat'ın hükümdarlığı döneminde 1422'de tekrar Amasya valiliğine atanmış, 1442 yılında ise hayatını kaybetmiştir. Bu dönemlerde Çorum'un ovasında Kızılkocaoğulları adlı Türkmen topluluğunun yaşadığı aktarılmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 132).

Osmanlı Devleti'nin temel sorumluluklarından biri, ülke içinde can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Ne var ki, Celâli isyanlarıyla başlayan süreçte, devleti zayıflatan bir dizi gelişme yaşanmış; "türedi", "levent" ve "kapusuz" gibi adlarla anılan bazı eşkıya gruplarının halkın malına ve canına kast ettiği bildirilmiştir. Çorum ve çevresi de bu karışıklıklardan etkilenmiştir (Korkmaz, 2009, s. 133).

16. yüzyılın ilk yarısı, Osmanlı toplumunda hem sosyal hem de dinî ayrışmaların yaşandığı bir dönemdi. Bu sürecin en dikkat çeken gelişmelerinden biri, halk arasında "Rafızilik" ya da "Kızılbaşlık" olarak bilinen ayrışma süreciydi. Bu gelişmelerin temelinde, İran'da Safevî Devleti'ni kuran Şah İsmail'in propagandası ve ideolojik liderliği yer alır. 1501 yılında Safevîler, Türk tarihindeki en büyük rakip olarak Sünnî Osmanlılarla doğrudan rekabete girmiştir. Şah İsmail, göçebe Türkmen nüfusunu etkilemeyi başararak, içeriden Osmanlı'yı sarsma stratejisini uygulamaya koymuştur (Ocak 1994, s. 141).

Bu dönemde çıkan Celâli ayaklanmalarının başlıcalarından biri 1511'deki Şahkulu isyanıdır. Aynı şekilde, II. Bayezid'in saltanat yıllarında Tokat, Amasya ve Çorum yörelerinde Safevî etkisiyle başka ayaklanmalar da baş göstermiştir. Örneğin 1520'de Bozok'ta başlayan Şah Kalender isyanı bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ayrıca Faik Bey'in 1512'de Teke bölgesinde hutbe okutması da Safevî taraftarlığının başka bir örneğidir.

Bu olayların çoğunun Orta Anadolu'da, özellikle Tokat-Amasya-Çorum hattında yoğunlaşmış olması tesadüf değildir. Safevîlerin etkisi, göçebelikle geçinen Türkmen toplulukları arasında daha kolay yayılmıştır. Ekonomik olarak kırılğan ve merkezi otorite açısından denetimi zor bölgelerde Safevî propagandası daha etkili olmuştur. Dolayısıyla bu ayaklanmalar, sadece askerî ya da siyasî değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik kökenliydi. Ayaklanmaların yoğunlaştığı dönemlerin genellikle üç ila beş yıl aralıklı olduğu ve bu süreçlerde Safevî etkisinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Korkmaz, 2009, s. 131).

16. yüzyıldaki önemli toplumsal krizlerden biri de öğrenci hareketleridir. Medrese öğrencilerinin çıkardığı olaylar, Tokat-Amasya-Çorum üçgeninde yoğunluk kazanmıştır. Bu şehirler hem medrese hem de imaret merkezlerinin bulunduğu, vakıflarla desteklenen eğitim alanlarıydı. Öğrenci ayaklanmalarının bu bölgelerde görülmesinin nedenlerinden biri de

eğitim gören gençlere iş verilmemesi ve barınma sorunlarıydı. Bunun yanında, kimi öğrencilerin daha önce bazı ahlaki suçlara karışmış olmaları da bu olayların patlak vermesinde etkili olmuştur. Ahlaki yozlaşma, bazı grupların köy ve kasabalarda kadına şiddet, tecavüz, gasp gibi suçlara yönelmesine neden olmuş, bu da halk arasında büyük tepkiye yol açmıştır (Ocak, 1994, s. 144-146).

16. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı toplum yapısında köklü sosyal ve ekonomik sorunların derinleştiği, buna bağlı olarak da çeşitli bölgelerde isyanların yoğunlaştığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu dönemin en önemli toplumsal olaylarından biri ise Celali ayaklanmalarıdır. Osmanlı Devleti'nin merkezi idaresinde yaşanan aksaklıklar, ekonomik daralma ve toplumdaki huzursuzluklar, geniş halk kitlelerini çeşitli isyan hareketlerine sürüklemiştir. Bu isyanlar küçük yerleşim birimlerinde ve taşrada yaşayan halk için hem maddi hem de güvenlik açısından ciddi bir tehdit oluşturmuştur.

orum sancağında da bu isyanların izleri görülmüştür. Özellikle 1559 yılında, Tarak adlı bir eşkiya grubunun liderliğindeki sekiz kişi, Osmanlı bölgesinde çeşitli yağma ve saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu kişiler halkın mallarına el koymuş, yolları keserek halkı soymuş ve yerel yargıçları bile hedef almışlardır. Olayın büyümesiyle birlikte Kastamonu sancağı yetkilileri tarafından soruşturma başlatılmış; bazı sanıklar yakalanmış ve bir kısmı hakkında idam cezası uygulanmıştır. (Dağlıoğlu, 1939, s. 169).

Yine 1560 yılında düzenlenen bir başka şikyet yazısında, orum sancakbeyliği içinde yaşanan ğrenci isyanlarına dair detaylara yer verilir. Bu belgede, ğrenci ayaklanmalarına katılanların çoğunun yargılamaya bile tabi tutulmadan idam edildiği, olayların bastırılmasında sert önlemlere başvurulduğu anlaşılmaktadır. Aynı belgede, diğer sancaklardan kaçan bazı suçluların da orum'a sığındığı, bölgede hırsızlık ve eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunlaştığı aktarılır. 1565 yılında ise orum beyine gönderilen bir hükümde, halkın topluca silah taşımasının, özellikle düğün ve benzeri törenlerde tüfekle gezilmesinin yasaklanması talep edilmiştir (Korkmaz, 2009, s. 131).

Bu ortamda dikkat çeken isimlerden biri de Canfedağlı'dır. Asıl ismi Temurtaş olan bu kişi, Bozok'un Alıntıaş köyünden gelen bir sipahidir ve kendisi hakkında ciddi şikayetler mevcuttur. İddialara göre Canfedağlı, etrafına topladığı 90 kişiyle birlikte köyleri basmış, yolları kesmiş, çeşitli mal ve yiyecekleri zorla halktan almıştır. Bu durum üzerine orum kadılığına yapılan şikayetlerin ardından mübaşir gönderilmiş, ancak Canfedağlı hakkındaki iddiaların kesinliği nedeniyle mahkeme ona ceza vermekte tereddüt etmemiştir. Mahkeme kararı sonucunda Canfedağlı ve bazı arkadaşlarının idam edilmesine hükmedilmiştir. Tüm bu gelişmeler, Celali ayaklanmalarının orum ve çevresinde ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Toplumsal güvensizlik, yerel yönetime karşı halk arasında bir hoşnutsuzluk yaratmış; isyanların bastırılması için sert ve caydırıcı yönetimlere başvurulmuştur. Siyasi yapının bozulmasıyla birlikte, Osmanlı yönetimi halk nezdinde meşruiyetini sorgulatmaya başlamış; bu da yeni isyanların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle kırsal alanda yaşayan halkın

ekonomik darboğazdan dolayı isyana sürüklendiği ve bu durumun toplumsal çözülmeye katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 132).

16. yüzyılın sonlarına doğru, Çorum ve çevresinde etkisini gösteren en önemli toplumsal olaylardan biri, Celâli isyanları ve Karayazıcı'nın liderliğinde gerçekleşen ayaklanmalardır. Karayazıcı'nın kökeni Urfa'da yerleşik Kılıçlı aşiretine dayanmaktadır. 17. yüzyılın ortalarında yazılmış tarihî kaynaklar, onun Türk asıllı bir kişi olduğunu belirtir. Osmanlı yönetimi tarafından sekban ya da ulufeci adı verilen askerî gruplardan oluşturulan gönüllü kuvvetlerin lideri konumundayken isyan bayrağını açmıştır. Önce Malatya'ya, ardından da Karaman'a yönelmiş, Karaman Beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın yerine geçtiği gibi, çeşitli vilayetlerde de etkili olmuştur. Bu süreçte, Anadolu'nun pek çok şehrinde Karayazıcı ve taraftarları ciddi maddi zarar ve halk üzerinde baskı yaratmıştır (Korkmaz, 2009, s. 133).

1598 yılında Karaman'da çıkan bir başka isyanda, Anadolu'nun farklı bölgelerinden toplanan binlerce kişi isyan hareketlerine katılmıştır. 1599 yılında ise Kadir gecesi sırasında yeni bir ayaklanma baş göstermiştir. Karayazıcı, bu süreçte Celâli isyanlarının önde gelen isimlerinden biri haline gelmiştir. Onun komutasındaki güçler, Urfa Kalesi'ni ele geçirmiş ve halka büyük zarar vermiştir. Bu olayın ardından Karayazıcı, Sivas taraflarına kaçmış; orada Osmanlı güçleriyle karşı karşıya gelmiştir. 1600 yılında Amasya'ya ulaşan Karayazıcı, rüşvet vererek Amasya sancakbeyi olarak atanmıştır. Ancak bu görev uzun sürmemiş; halkın baskısıyla bu görevden alınmış ve tekrar batı bölgelerine yönelmiştir (Akdağ, 2025, s. 378-381).

Çorum'un sancakbeyi olarak tayin edilen Karayazıcı, halktan zorla vergi toplamaya ve yağma yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı merkez yönetimi, durumu kontrol altına almak adına Karayazıcı'yı görevden almış; yerine devlet adamı Mehmet Paşa atanmıştır. Ancak onun da bölgeye gelişle birlikte olaylar dinmemiş; halk soyulmaya devam etmiştir. Özellikle Çorum kadısının yazdığı mektuplar, dönemin celâlî isyancılarının sert tutumunu açıkça gözler önüne sermektedir. 1601 yılında Karayazıcı'nın ölümüyle isyan liderliği kardeşi Deli Hasan'a geçmiştir. İlkbaharda Canik dağlarından hareket eden Deli Hasan, Tokat'ı ele geçirmiş; halkın mallarını yağmalamış ve şehirlerde büyük tahribata yol açmıştır. Ankara'ya kadar ilerleyen isyancı gruplar, yerel halk tarafından korkuyla karşılanmış; birçok köy sakini dağlık alanlara kaçmak zorunda kalmıştır. 1604 yılına gelindiğinde, isyanların etkisi hâlâ devam etmekteydi. Orta Anadolu'daki köylerde halk, isyancı sekbanlara karşı korunaksız kalmış; açlık ve kıtlık baş göstermiştir. Bu dönemde tarım faaliyetleri sekteye uğramış, halk ziraatten vazgeçmek zorunda kalmıştır. Tüm bu olaylar, 17. yüzyıla yaklaşırken Anadolu'da yaşanan sosyal çözümlenin boyutunu gözler önüne serer. Özellikle Çorum ve çevresi, hem Karayazıcı hem de sonrasında gelen Celâli liderlerin halk üzerindeki olumsuz etkilerini yoğun biçimde yaşamıştır. Halkın yönetime olan güveni zedelenmiş, ekonomik yapının dengesi bozulmuş ve sosyal huzursuzluk derinleşmiştir (Akdağ, 2025, s. 387).

17. yüzyılda Anadolu genelinde yaşanan Celâli isyanları ve benzeri toplumsal çalkantılar, Çorum'u da derinden etkilemiştir. Bu isyanlar, sadece askeri düzeyde değil, aynı zamanda idari,

ekonomik ve toplumsal yapıya da zarar vermiştir. Özellikle İran ile yapılan savaşlar sırasında asker kaçakları ile Celâli grupları birleşerek Çorum ve Amasya hattında etkili olmuş, bölgedeki yönetim ve güvenlik sistemini tehdit etmiştir. Çorum'un tarihsel yol ağı içindeki stratejik konumu da bu dönemde dikkat çekicidir. Evliya Çelebi'nin 1640 yılında Erzurum'a gerçekleştirdiği seyahat sırasında aktardığına göre, Sapanca'dan Bolu ve Tosya üzerinden Osmancık'a, oradan da Hacıköy ve Kırkdilim vadisini takip ederek Amasya'ya ulaşmıştır. Seyahat esnasında kış şartları nedeniyle ciddi zorluklar yaşamıştır. Beş gece boyunca "karla kaplı, tehlikeli geçitlerde" kaldığını, Danakza Köyü'ne güçlüklerle ulaştığını belirtmiştir (Suraiya, 2020, s. 106-107).

Evliya Çelebi'nin kayıtlarına göre Kırkdilim mevki kış şartlarında geçit vermez hâle gelmekteydi. Yolda ilerlerken karşılaştığı manzaralar, bölgenin coğrafi zorluklarını ve yoksulluğun boyutlarını ortaya koyar. Yolu üzerinde bulunan Kırkdilim'deki Baraklı Baba Tekkesi'ne uğramış, burada bulunan türbeye dua ettikten sonra yoluna devam etmiştir. Ancak yol boyunca köylülerden sürekli olarak şikâyetler dinlemiştir. Hayvanlara el konulması, erzaklara el konması, halktan zorla mal alınması gibi olaylar, isyan dönemlerinin halk üzerindeki etkisini göstermektedir. Özellikle çiftliklere yapılan saldırılar ve köylerdeki ahaliye yönelik zulümler dikkat çekmektedir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, bazı isyancı gruplar Kırkdilim'de direniş göstermiş; yaklaşık 70 kişilik bir eşkıya grubunun öldürüldüğü ve bu grubun kalıntılarının dağlara dağıldığı bildirilmektedir (Korkmaz, 2009, s. 134).

Bu bilgiler, hem Osmanlı'nın taşra idaresindeki zafiyetlerini hem de Çorum gibi merkezi geçiş noktalarının neden sıkça hedef hâline geldiğini göstermektedir. Aynı zamanda, bölgenin doğu-batı aksındaki yollar üzerindeki konumu, onu askerî ve lojistik açıdan önemli bir merkez yapmıştır.

Şehir 42 mahalleye ve aynı sayıda mihraba sahiptir. 4300 civarında bağı ve bahçeli evi mevcuttur. Sultan Alaaddin, Süleyman Han adına bir cami yaptırmıştır. Çarşının içinde Mimar Sinan'ın inşa ettiği Ağa Camii cemaat bakımından oldukça kalabalıktır. Tahl Pazarı Camii, Bey Camii, Defterdar Camii, Medrese Camii ve Ağa Camii şehirde tanınmış yapılarıdır. Murad Han Camii'nin ise bir görevlisi bulunmamaktadır. Hamamlardan en yenisi olarak adlandırılan Yeni Hamam, zarafetiyle dikkat çekmektedir. Tokat'ta yer alan Ali Paşa Hamamı kadar büyük olmasa da hayrat ve vakıf olarak hizmet vermektedir. Âlimlere mahsus olan Paşa Hamamı, Beyler Çelebi Hamamı gibi yapılar oldukça meşhurdur. Yaklaşık kırk kadar eski hamamın bulunduğu şehirde, Murad Han Gazi'nin yaptırdığı Dârütedris ve medrese en tanınmış eğitim kurumlarıdır. 11 adet kütüphane, 7 han ve 18 çeşme yer almaktadır. Süleyman Han'ın inşa ettirdiği konak oldukça dikkat çekicidir. Şehirde üç tekke, 300'ün üzerinde dükkân ve her çeşit zanaatkâr bulunmaktadır. Bilginler, dervişler ve tarikat ehli kişilerin sıklıkla bulunduğu bu kentte, zarif sözlü, hayırsever ve itibarlı halk kesimi yaygındır. Ab-ı hayat benzeri sularıyla meşhur olan şehirde halk rengârenk giyinir. Kadınların beyaz giysiler tercih ettiği şehirde, bağ-bahçe kültürü gelişmiştir. Kible yönünde celâli bir kale ve kal'a-i ra'nası mevcuttur. Kale

küçüktür, ancak bir kapısı, muhafızları, görevli memurları, misafirhaneleri, bazı depoları ve cephaneliği vardır. Evliya Çelebi'nin anlatımı zaman zaman abartılı olsa da dönemin sosyal yaşamına ve şehir yapısına dair kıymetli bilgiler sunmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 134).

III. Selim devrinde valiler ve mutasarrıfların maiyetinde tuttıkları askerleri bütünüyle lağvetmeleri mümkün olmadığından, bazı düzenlemeler zorunlu hâle gelmiştir. Devlet, bu kişilerin gelir sağladıkları silahlı güçleri azaltmalarını istemiştir. Bu bağlamda, deli lakabıyla anılan bu askerlerin sayılarının azaltılması, fazla olanların ise yeniden merkez dışına gönderilmesi için emir verilmiştir. Bu askerlerden bir kısmı, taşrada halka sıkıntı vermeye başlamıştır. Bu olaylar sonucunda Anadolu'nun birçok yerinde asayiş sorunları baş göstermiştir. Maraş Valisi Celaleddin Paşa'nın görev alanındaki bu askerler, Erzurum taraflarına yönelmiş, bir kısmı ise Tokat üzerinden geçerek Amasya, Zile, Mecitözü ve Çorum'a yayılmıştır. Geçtikleri köylerde konaklayarak kimi zaman gasp ve hırsızlıkla suçlanmışlardır. Sivas yakınlarında, halktan para ve değerli eşya alan gruplar olmuşsa da bunların cezalandırıldıklarına dair bir bilgi mevcut değildir (Çadircı, 1997, s. 64-66).

Tüm devlet çabalarına rağmen, Çorum çevresinde huzuru bozan bazı grupların faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Örneğin Mazlumoğlu Harlak, Mazlumoğlu Hacı Alioğlu Hacı Hüseyin, hırsızlıklarıyla adını duyurmuştur. Mazlumoğlu Harlak, mütesellimce tutuklanıp hapse atılmış; kardeşi ise yaklaşık 30-40 kişilik bir grupla mütesellimin konağını basarak onu serbest bırakmıştır (Korkmaz, 2009, s. 135).

18. yüzyıl Anadolu'sunda toplumsal düzlemde etkili olan en önemli yapılardan biri ayanlıktır. Sancak yönetiminde meydana gelen değişiklikler, vergi tahsiliyle ilgili düzenlemeler ve merkezî otoritenin zayıflaması, yerel güçlerin etkinliğini artırmıştır. Ayanlığın ortaya çıkışı, İstanbul'dan gelen sorunlara karşı yerel savunma mekanizmalarının gelişmesiyle ilişkili olmuştur. Bu yüzyılda merkezî yönetimin taşradaki yetki boşluğu, devletin Anadolu genelinde güvenlik, asayiş ve vergi toplama gibi konularda zayıflamasına neden olmuş; ayanlar bu açığı dolduran yerel figürler hâline gelmiştir. Eşkıyalığın bastırılması, ceza infazları, asker temini ve erzak sağlanması gibi görevlerin yerine getirilebilmesi için İstanbul dışındaki bölgelerde ayanlara ihtiyaç duyulmuştur. Ayanlar, 18. yüzyılda hem devletin taşradaki otoritesine katkı sağlamış hem de zamanla kendi çıkarları doğrultusunda nüfuzlarını genişletmiştir. Şehir yaşamında bu grupların ciddi etkileri olmuş, özellikle eşraf ve ulemeden oluşan bazı zümrelerin de ayanlarla yakın ilişki kurduğu bilinmektedir (Özkaya, 1985, s. 141).

Ayanların bölgedeki etkisinin artmasında, merkezden atanan yöneticilerin yetersizliği büyük rol oynamıştır. Taşrada görev yapan bu memurların, askeri, mali ya da siyasi güçlerinin zayıf oluşu, yerel ayanların güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Devletin ve sancak beyinin gelirlerinin tahsilinde etkili olamamaları, halk nezdinde merkezden gelen yönetime güveni azaltmıştır. Çorum örneğinde olduğu gibi, ayanlara karşı koyamayan mutasarrıflar, görevden alınmak ya da yetkileri sınırlanmak zorunda kalmıştır. Örneğin, Çorum Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin, güvenlik ve vergi toplama konularında etkisiz kalınca, İstanbul'dan gönderilen Dayal

Ağa mütesellim olarak atanmıştır. Ancak Çorumlu olmayan bu görevliler, halkla anlaşamadıkları için görevden alınmış ve yerlerine yerel halktan, işleri bilen, uyumlu kimseler tercih edilmiştir. Dayal Ağa'nın yerine atanan Mustafa Mütesellim, sancakbeyinin gelirlerini halktan kolayca toplayabilecek kapasitede biri olarak görevde kalmayı başarmıştır. Özellikle Rusya ile girilen savaş sürecinde, ayanların devletten asker yardımı talep edememesi, ayanlık sisteminin güç kaybetmesine neden olmuştur. Ancak bu gerileme, sadece ayan soyundan gelen aileler için geçerli olmuş; doğrudan güçlü bireyler ve aileler ise sistemdeki konumlarını koruyabilmiştir. Çorum ve çevresindeki ayanlık yapısının önemli bir örneği, Çapanoğulları ailesidir. Bu aile, hem Bozok'ta hem de Çorum'un birçok bölgesinde hâkimiyet kurmuştur. Öncesinde Yeni İl Kazası'nda etkin olan bu aile, 1763 yılında Çorum Sancağı mütesellimliğine getirilmiştir. Ailenin öne çıkan isimlerinden Ahmet Paşa, Erzurum'daki isyancı Celaliler üzerine gönderilmiştir. Ancak devletin taleplerini yerine getirmemesi, istenilen askerlerin toplanmasında isteksiz davranması ve vergileri zamanında tahsil edememesi üzerine 1765 yılında idam edilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte aile, kısa bir süreliğine etkinliğini kaybetmiş, fakat 1768'de Mustafa Bey'in göreve getirilmesiyle Çapanoğulları yeniden güç kazanmıştır (Özkaya, 2014, s. 141-149).

Çapanoğulları ailesinin bölgedeki en etkili ismi 1782-1813 yılları arasında hüküm süren Süleyman Bey olmuştur. Süleyman Bey'in akılcı, temkinli ve fırsatları değerlendiren tavrı, onu hem İstanbul hem de taşra siyasetinde ön plana çıkarmıştır. Bâb-ı Âli'ye olan yakınlığı sayesinde, Bozok'taki etkilerini Amasya, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Ankara ve Kayseri gibi yerlere kadar yaymayı başarmıştır. II. Mahmud döneminin ilk yıllarında, merkezîyetçi politikaların güç kazanmasıyla birlikte bu tür yerel ayan ailelerinin nüfuzu sınırlandırılmış, Süleyman Bey'in 1832'deki ölümüyle birlikte Çapanoğulları'nın Bozok'taki etkinliği de sona ermiştir (Mert, 1980, s. 74-75).

Tanzimat devrinde Çorum'da çeşitli hırsızlık olaylarının sıkça yaşandığı göze çarpmaktadır. Özellikle hayvan hırsızlıkları dikkat çekerken, bu tür suçlar çoğunlukla mahkemelere taşınmıştır. Hırsızlık dışında yaralama ve öldürme gibi ciddi suçlar da görülmektedir. Yaralama vakalarında genellikle ateşli silahlar, kesici aletler ya da sopa gibi araçlar kullanılmıştır. Bu tür olaylar, özellikle köylerde sıkça meydana gelmiştir. Bu tarz şiddet içeren suçlar sonucunda suçlular çeşitli cezalara çarptırılmış; bıçak, tüfek ve tabanca gibi silahlar kullananlar hapis cezası almıştır. Mahkemeler, öldürülen şahısların defin işlemlerini kayıt altına alırken, ölüm sebebi de adli belgelere yansıtılmıştır (Korkmaz, 2009, s. 138).

Bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden biri de, Ermenilere dair yürütülen faaliyetlerdir. Gayrimüslim Ermeniler, Tanzimat Fermanı'nın tanıdığı hak ve imtiyazları kullanarak çeşitli propagandalar yapmışlardır. Bu doğrultuda Osmanlı ülkesinde ayrılıkçı hareketlerin öncülüğünü üstlenmişlerdir. 1891 yılından itibaren Doğu Anadolu'da başlayan Ermeni isyanları, Çorum ve çevresine de sıçramıştır. 8 Ocak 1893 tarihinde Çorum'da, bazı Ermenilerin ayaklanma girişimiyle ilgili ifadeler alınmış; Zelağmoğlu Ahdadon isimli şahsın evinde silah ve

propaganda malzemeleri ele geçirilmiştir. Ahdadon'un ifadesinde bu malzemeleri birçok defa sakladığı, silahların gizli şekilde temin edildiği, isyana hazırlık yapıldığı ortaya konmuştur. Ayrıca "Hakikî Öğretmenlik" adı verilen gizli bir örgütün kurulduğu ve Ermenilerle birlikte Merzifon'daki bazı Protestanların bu örgüte destek verdiği bilgisi de kayıtlara geçmiştir (Korkmaz, 2009, s. 139).

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, Kürt Mustafa Efendi ve beraberindekilerin Çorum'da rejim karşıtı siyasal faaliyet yürüttüğü gözlemlenmiştir. Ankara vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne çekilen şifreli bir telgrafta, Mustafa'nın dört haftadır Cuma namazı sonrası şehir halkına hitap ettiği, konuşmalarında ise heyecan yaratacak ifadeler kullandığı belirtilmiştir. Bu konuşmaların bir tekkede yapıldığı, orada bulunan kişilere yönelik "izler yavaş yavaş Hristiyanlar derecesine iniyoruz; sözümüz onların sözü oluyor" gibi cümlelerle iktidarı ele geçirmek istedikleri anlaşılmıştır. Bu söylemler halk arasında tedirginlik yaratmış ve bazı yerel unsurların devlet karşıtı tutumlarını beslemiştir. Çorum'daki bu gelişmeler karşısında resmî otoriteler, kentte yaşayan gayrimüslimlerin güvenliği ve kamu düzeninin korunması açısından hassasiyet göstermiştir. Polis sayısının yetersizliği, yerel yönetimin etkisiz kalmasına yol açmış, bu da kamu düzenini zayıflatmıştır. Ayrıca 1910 yılı Ağustos'unda, Kürt Mustafa ve adamlarının yakalanması için bir jandarma birliği oluşturularak Ankara ve Kayseri vilayetlerine sevk edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Kastamonu'dan gelen yeni emirle Kürt Mustafa ve adamlarının yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri sağlanmıştır. Olayın ciddiyetine binaen, bu şahısların Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevki kararlaştırılmıştır (Korkmaz, 2009, s. 140).

1.1.3. Millî Mücadele'de Çorum (1919-1922)

Atatürk'ün öncülük ettiği Millî Mücadele döneminde Çorum halkı, hem maddi hem de manevi anlamda önemli destek sağlayarak üzerine düşen görevi büyük bir onurla yerine getirmiştir. Atatürk'ün ilk kez Şam'da kurduğu, daha sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nın temelini oluşturan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluş aşamasında, Çorumlu Doktor Mustafa Cantekin'in katkısı oldukça büyüktür. Bu cemiyetin bir şubesi de yine Doktor Cantekin'in Şam'daki evinde oluşturulmuştur. (Bakan, 2009, s. 185)

Çorum, Millî Mücadele esnasında işgal yaşamayan iller arasındadır. Ancak savaş yıllarında, bu şehrin stratejik konumu nedeniyle çevre illerdeki gelişmelere bağlı olarak önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Mondros Mütarekesi sonrası Doğu Karadeniz'de Rum Pontus Devleti'ni kurma amacıyla Rum çeteleri oluşmaya başlamış, benzer şekilde Çorum'da da Millî Mücadele'ye karşı çete hareketlerine rastlanmıştır. Bu nedenle şehirde Kuva-yı Milliye birliklerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmuş ve bu örgütlenme Atatürk'ün 1919 Mayıs'ında Samsun'a çıkışını izleyen günlerde gerçekleşmiştir (Tekeli, 1985, s. 169-170).

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinin hemen ardından, Erzurum'da konuşlu bulunan 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir ile Ankara'daki 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa arasında hızlı bir yazışma trafiği başlamıştır. 8 Haziran'da, Rauf (Orbay) Bey'in de katılımıyla

Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal arasında Ankara'da bir görüşme gerçekleştirilmiş ve irtibat sağlanmıştır. Bu süreçte Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa, Amasya'ya gitmiştir (Kılınçkaya 2003, 216). Ankara'ya dönüş yolu olarak Sungurlu-Çorum-Merzifon güzergâhı tercih edilmiştir. Bu esnada Ali Fuat Paşa, Çorum'da kısa süreli konaklamış ve şehrin ileri gelenleriyle bir araya gelerek ülkenin genel durumu hakkında toplantı gerçekleştirmiştir. O dönem Çorum Mutasarrıfı olan Semih Fethi Bey, Millî Mücadele'yi desteklemekle birlikte, bu görüşmeden önce hükümetten kesin talimat beklemiştir (Sakallı, 1988, s. 16).

Ülke bütünlüğünün sağlanması adına yapılması planlanan Sivas Kongresi'ne her ilden temsilci gönderilmesi istenmiştir. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle tüm illere çağrı yapılmıştır (Tansel 1978, s. 95). 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen kongreye, Sivas'ta oluşturulan Temsilciler Kurulu'ndan 38 delege iştirak etmiştir (Yavuz 1990). Çorum adına katılım sağlamak üzere iki temsilci belirlenmiştir. Bunlardan biri Çorum Müftüsü Mehmet Tevfik Bey, diğeri ise öğretmen kökenli Abdurrahman Dursun Bey'dir. Bu iki isim, Çorum'un resmî delegeleri olarak Sivas Kongresi'nde görev almıştır (Bakan, 2009, s. 185).

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta düzenlediği kongrede hedef, İstanbul hükümetine karşı alternatif bir yönetim şekli kurmak ve Sivas Kongresi kararlarını uygulamaya koymaktır. Bu süreçte, komşu illerdeki valilerden bazılarının bu harekete destek vermediği gözlemlenmiştir. Örneğin Elazığ ve Ankara valileri, kongreye katılımı engellemek için çaba sarf etmiştir. Buna karşın, Çorum'a gelen Alay Komutanı Mustafa Bey ve Çorum Mutasarrıfı Semih Fethi Bey, gerekli desteği sunarak toplantıların güvenliğini sağlamıştır. Ancak yollarda yakalanan bazı katılımcılar nedeniyle, 19 Eylül 1919'da Sivas'a gönderilenler arasında Sungurlu ve Keskin ilçelerinden gelen isimler de bulunmaktaydı. Aynı tarihte, Mutasarrıf Semih Fethi Bey de "koruma altında" olarak Sivas'a gönderilmiştir (Bakan, 2009, s. 186).

Millî Mücadele sürecinde Anadolu'daki direniş büyüdükçe, İstanbul 16 Mart 1920 tarihinde İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra, Ankara'daki Temsil Heyeti Başkanı sıfatını taşıyan Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihinde tüm vilayetlere bir genelge göndererek Ankara'da yeni bir meclisin açılacağını ve bu meclis için seçim yapılmasının gerektiğini bildirmiştir (Bakan, 2009, s. 186).

Mustafa Kemal'in TBMM'yi açmak için Çorum'dan da temsilci istemesi üzerine, bu görev için şehre çağrıda bulunulmuştur. Daha önce Osmanlı Mebusan Meclisi'ne milletvekili olarak seçilen Enbiyazade İsmail (Eker) Bey, 21 Temmuz 1920'de İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya geçmiş ve yeni mecliste görev almıştır (Tekeli, 1985, s. 179).

Karadeniz bölgesi ile Çorum ve civarındaki illerde, Pontus Rum Devleti kurma hayaliyle hareket eden gruplar geniş bir etki alanı oluşturmuştu. Pontusçu Rumlar, bölge halkını yanlarına çekmeye çalışarak direnişi kırmak istemiştir. Ancak halk, hem kendi içindeki birlik duygusu hem de yerel idarenin aldığı tedbirler sayesinde bu saldırılara karşı koyabilmiştir. Bu

olumlu atmosfer içinde şekillenen millî direniş ruhu, şehirde istikrarı sağlamış; Çorum, ilk müdafaa girişimlerini başarıyla yürütmüştür. Çapanoğulları ailesi gibi gerici çevrelerin Millî Mücadele karşıtı tutumu, şehirde tehlike arz etmiş olsa da bu tehdit, Refet Paşa'nın 25 Haziran 1920'deki gelişiyle bertaraf edilmiştir. Paşa, şehrin güvenliğini sağlamakla kalmamış, Çapanoğulları ve Pontusçu tehditleri bastırarak Çorum'u bölge güvenliğinin merkezlerinden biri hâline getirmiştir. Çorum halkı, sadece kendi kentini değil, Batı cephesini de düşünerek önemli miktarda askerî birlik oluşturmuştur. Mutasarrıf Cemal Bey'in Ankara'daki Dahiliye Vekâletine bildirdiği bilgiye göre, 300 kişilik süvari birliği oluşturulmuş, ayrıca 500 kişilik bir Millî Mücahit Alayı da kurulmuştur. 11 Temmuz 1920 tarihli telgrafta Refet Bey, bu askerlerin sevk edileceğini, 100'ü Alaca'dan ve 75'i Sungurlu'dan gelenlerin Kırıkkale'ye doğru yola çıktığını belirtmiştir. Ayrıca 28 Temmuz 1920'deki bir belgede, Çorum'dan katılan birliklerin savaşa hazır durumda olduğu açıklanmıştır (Sakallı, 1988, s. 21).

Millî Mücadele döneminde Atatürk'ün Tekâlif-i Milliye emirleri doğrultusunda tüm Anadolu halkı gibi Çorum da seferber olmuş, düşmana karşı görev almıştır. Hıdırlık Şeyhi olarak tanınan kişi, özellikle cepheye silah taşıma faaliyetlerinde büyük rol oynamıştır. Refet Paşa'nın bizzat belirttiğine göre, bu görev Hıdırlık Şeyhi tarafından organize edilen 35 deve ve 4 çift atlık kervanlarla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kervanlar, Samsun-Çorum-Sungurlu hattı üzerinden Ankara'ya ulaştırılmış, ardından sevkiyatlar cephelere yapılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi esnasında bu taşıma faaliyetlerine 68 adet araba, 35 deve ve 40 atla devam edilmiştir. Dönemin zorlu şartlarında, Çorum halkı eşkıyalık ve güvenlik sorunlarını akılcı çözümlerle bertaraf etmiş, Hıdırlık Şeyhi gibi yerel liderlerin rehberliğinde halkın mücadelesi başarıyla sürdürülmüştür (Tekeli 1985, s. 188). Özetle Çorum halkı, Millî Mücadele boyunca İstanbul'un değil, Ankara'nın yanında saf tutmuştur (Sabuncuoğlu 1973, s. 71).

Çorum'da İstiklal Madalyası alan askerlerin sayısı toplam 1510'dur. 55 kişi harp malulü maaşı ve 320 kişi ise şehit ve yetim aylıkları almışlardır (Çorum İl Yıllığı, 1973, s. 14). Çorum'dan kurtuluş savaşına katılan kişi sayısı ise Alaca'dan 102, İskilip'ten 269, Mecitözü'nden 347, Osmancık'tan 329, Sungurlu'dan 243 ve son olarak da Çorum'dan 226 kişi şehit olmuştur.

1.1.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Çorum (1923-1933)

Cumhuriyet'in ilanı öncesinde olduğu gibi, Çorum da Anadolu'daki pek çok şehir gibi yeterli gelişimi sağlayamamış, ulaşım gibi temel altyapı hizmetlerine erişimde güçlük yaşamıştır (Kadriye, 1998). Ancak Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Çorum'da da, ülke genelindeki eğilimlere paralel olarak, hem kentleşme hem de sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan belirgin bir ilerleme gözlenmiştir. Nitekim Türk Milli Mücadelesinin devam ettiği 1922 yılında, Çorum'da kurulan Özel İdaresi, ilin kalkınma kararlılığının göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Cumhuriyet döneminde yürütülen planlı kalkınma sürecinin ilk örneklerinden biri

sayılabilecek olan bu beş yıllık uygulama planında; Eğitim, Tarım, Sağlık, Bayındırlık ve Sanayi olmak üzere beş ana başlık altında hedefler belirlenmiştir (Ozulu, 2005, s. 39).

Cumhuriyet'in 29 Ekim 1923 tarihinde ilanı, tüm yurttaki olduğu gibi Çorum'da da büyük bir memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır. Aynı gün kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan bazı değişikliklerle birlikte, Cumhurbaşkanlığı makamına Gazi Mustafa Kemal Paşa seçilmiş, Meclis'te yapılan birleşimde Çorum Milletvekili İsmet (Eker) Bey de Meclis İkinci Başkanvekili sıfatıyla görev almıştır. Bu gelişmelerin ardından, Çorum Gazetesi'nin 31 Ekim 1923 tarihli nüshasında Cumhuriyet'in ilanına dair haberde, "Cumhuriyet İlan Edildi, Cumhurbaşkanı Gazi Paşa'mız" ifadelerine yer verilmiştir (Bakan, 2009, s. 188).

Aynı gün yayınlanan gazetenin özel ekinde, Türk milletinin bu noktaya ulaşmasında Gazi Mustafa Kemal'in kararlılığı ve çabaları vurgulanmış; şu ifadeler kullanılmıştır: "Millî kudret, varlığını tüm yönleriyle idame ettiren ve onu destekleyen milletimizin ortaya koyduğu hâkimiyet, sağlam bir hâkimiyettir. Millet iradesini temel alan bu metin, üstün bir yönetimin ifadesi ve millî egemenliğin özgürlükle birlikte yürüdüğü güçlü bir kanıttır." Bu açıklamayla birlikte halkın kendi geleceğini belirleme hakkının altı bir kez daha çizilmiştir (Bakan, 2009, s. 189).

Aynı nüshada yer alan başka bir metinde ise, millî iradenin zaferle sonuçlanmasında Gazi Mustafa Kemal'in liderliğinin etkisi vurgulanarak şu ifadeler kullanılmıştır: "Siyasi varlığını birtakım ihtirasların kısılcısından kurtarıp, bugünün başarısını sağlayan aziz milletimize, bu başarıyı bizlere bahşeden Gazi Reiscumhurumuzun varlığını daima şükranla yad ederiz." (Bakan, 2009, s. 189).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Çorum Ankara'ya bağlı bir sancakken, Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından 20 Nisan 1924 tarihinde il statüsü kazanmıştır (Çorum İl Yıllığı, 1973). Başkent Ankara'ya yakın konumda olması, Çorum'un önemini daha da artırmış ve şehrin hızlı bir kalkınma sürecine girmesini sağlamıştır. Cumhuriyetin 15. yılına gelindiğinde, Çorum'da pek çok alanda kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Köylerle iletişimi kolaylaştırmak amacıyla "köy büroları" açılmış, belediyenin girişimleriyle elektrik santrali kurulmuş ve merkez ile ilçeler için imar projeleri hazırlanmıştır (Bakan, 2009, s. 190).

Cumhuriyet Döneminde Çorum'da büyük ölçekli işletme sayısı oldukça sınırlıydı. Bu işletmelerden biri olan Hatap Un Fabrikası 1932 yılında, diğeri ise 1933 yılında belediye tarafından kurulan elektrik fabrikasıydı (Bakan, 2009). Ayrıca 1933 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında kurulan dokuma fabrikası da Çorum'daki sanayileşme çabaları arasında yer aldı. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında yatırım mallarının ithalatında yaşanan sıkıntılar, devletin sanayi desteklerini üretim araçları yerine tüketim ürünlerine yöneltmesine neden oldu. Bu süreçte kurulan dokuma tezgâhları kısa sürede ekonomiye hareketlilik kazandırdıysa

da, ithalatla birlikte gelen rekabetin baskısı karşısında bu tezgahlar ve işletmeler zamanla kapanmak zorunda kaldı (Çağlar, 1997, s. 16).

Bu dönemde, Çorum'da küçük ölçekli işletmelerin sayısının fazla olması, tarımsal gelişmenin sınırlı kalmasıyla yakından ilişkilidir. Tarıma dayalı ekonomilerde sınırlar daha belirgin olduğundan, Çorum gibi gelişmekte olan kentlerde sanayileşme gecikmiş ve işletme kurma girişimleri sınırlı kalmıştır. Ancak tüm bu sınırlılıklara rağmen Cumhuriyet'in getirdiği kalkınma vizyonu doğrultusunda Çorum, daha modern ve sağlıklı bir kent görünümüne kavuşmuştur (Tekeli, 1985, s. 209).

Çorum halkının büyük kısmı geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktaydı. Sanayide çalışan kişiler bile doğrudan ya da dolaylı olarak tarımla ilişkili işlerde bulunuyordu. Kentin çevresi, üretim faaliyetlerini tarıma göre şekillendirmiş ve tarım dışı sektörlere geçiş sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, Çorum'un ekonomik gelişimi daha çok tarım sektörü etrafında şekillenmiştir (Tekeli, 1985, s. 235).

1.2. II. Dünya Savaşı'na Katılan Ülkeler ve Türkiye

İkinci Dünya Savaşı'na katılan ülkelerin siyasi, askeri ve ekonomik hazırlıkları, savaşın seyrinde belirleyici bir etken olmuştur. Savaşın başlangıcında Almanya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı (23 Ağustos 1939), Polonya'nın iki taraflı işgaliyle sonuçlanmış ve Almanya'nın batı cephesini güvence altına alarak İngiltere ve Fransa'ya karşı savaş ilan etmesini kolaylaştırmıştır (Çınar, 2019, s. 242-245).

Savaşın ilk günlerinde Almanya, 62 tümenlik modern donanımlı kara ordusu ve 1.300 uçaktan oluşan hava gücüyle Polonya'ya saldırmıştır. Polonya ise yalnızca 40 tümen ve teknolojik açıdan zayıf bir hava kuvvetiyle karşılık vermiştir. Batı Avrupa'da Fransa ve İngiltere, Almanya'nın yükselen askeri gücüne rağmen savaş öncesi hazırlıklarını geciktirmiştir. Fransa'nın üstün sayıda tank ve topa sahip olmasına rağmen modern savaş doktrini geliştirememesi, Almanya karşısındaki zayıflığını ortaya koymuştur. İngiltere, 1937 yılında başlattığı silahlanma hamlesiyle 1940'ta hava kuvvetlerini güçlendirmiş; 15.000 savaş uçağı üretmiş, radar teknolojisine yatırım yapmış ve hava savunmasını güçlendirmiştir. Ancak yine de, savaşın ilk yıllarında askeri hazırlıktaki eksiklikler Müttefikleri zora sokmuştur. Deniz kuvvetlerinde ise İngiltere ve Fransa, Almanya'ya kıyasla daha üstün konumdaydı. Sovyetler Birliği, savaşın ilk aşamasında Almanya ile iş birliği içerisinde olsa da 1941'de Nazi Almanyası'nın Barbarossa Harekâtı ile saldırısına uğradıktan sonra Müttefikler safına katılmıştır. Kızıl Ordu, modern tank ve hava gücüyle savaşın ilerleyen dönemlerinde Nazi Almanyası'na karşı en etkili direnişi gösteren güç olmuştur (Çınar, 2019, s. 247).

İtalya ise savaşa başlarken Arnavutluk'u işgal ederek Balkanlar'da genişleme hedeflerini sürdürmüştü, donanmasıyla Akdeniz'de etkin olmaya çalışmıştır. Ancak Almanya kadar belirleyici bir güç olamamıştır (Çınar, 2019, s. 260).

Japonya ise Asya-Pasifik'teki yayılcı politikaları doğrultusunda Çin ve ABD ile doğrudan çatışmaya girmiş; 1941'de Pearl Harbor saldırısıyla savaşa doğrudan katılmıştır. Bu saldırı, ABD'nin savaşa dahil olmasında dönüm noktası olmuştur (Yiğenoğlu, 2016, s. 330-332).

Savaş sonrası dönemde ABD, savaşın ekonomik yıkımından görece olarak az zarar görmüş ve Bretton Woods sistemi ile doların rezerv para olması sağlanmıştır. Böylece ABD, küresel liderliği üstlenmiş; IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi kurumlar aracılığıyla ekonomik düzeni yönlendirmiştir. SSCB ise savaş sonrası Doğu Avrupa'da etkisini artırmış, Varşova Paktı gibi örgütlerle Batı'ya karşı denge unsuru hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, Soğuk Savaş döneminin doğmasına neden olmuştur (Yiğenoğlu, 2016, s. 334).

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'na Almanya, Sovyetler Birliği, Japonya, İtalya, İngiltere, Fransa, Polonya ve ABD gibi büyük güçler doğrudan katılmış; savaşın seyrinde askeri hazırlıklar kadar siyasi ittifaklar, ideolojik çatışmalar ve ekonomik kapasiteler de belirleyici olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırısıyla başlamış; kısa sürede küresel bir boyut kazanmıştır. Türkiye için bu savaşta en önemli öncelik, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruyarak savaşın dışında kalabilmek olmuştur. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü liderliğinde şekillenen Türk dış politikası, denge siyasetiyle savaşa katılmamayı temel hedef haline getirmiştir (Ünalp, 2020, s. 203).

Türkiye, savaşa taraf olan Mihver ve Müttefik blokları arasında büyük bir diplomatik baskıya maruz kalmıştır. İngiltere ve Fransa, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak istemiş; Almanya ise Türkiye'nin tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmıştır. 19 Ekim 1939'da Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşması imzalamış; ancak bu antlaşmaya 2 No'lu Protokol eklenerek Sovyetler Birliği ile olası bir çatışmaya sürüklenmeyeceğine dair çekince konulmuştur (Sarıçoban, 2020, s. 1760).

Savaşın ilk yıllarında, özellikle 1940-41 döneminde, Türkiye çok yönlü baskılarla karşılaşmıştır. Almanya'nın Balkanlara doğru ilerleyişi ve İtalya'nın Arnavutluk'u işgali, Türkiye açısından güvenlik riskini artırmış, Trakya ve doğu sınırında savunma tedbirleri alınmasına yol açmıştır. Bu süreçte Türkiye, hem Almanya ile 18 Haziran 1941'de bir Saldırmazlık Paktı imzalamış hem de Sovyetlerle mevcut antlaşmalarına sadık kalacağını ilan etmiştir (Ünalp, 2020, s. 217).

Dış politikanın bu hassas döneminde Türkiye, Mussolini'nin 1934'te dile getirdiği yayılcı emellere karşı Akdeniz'de İngiltere ile yakınlaşmış; 1939'da Türk-İngiliz ve Türk-Fransız Deklarasyonları ile Batı ittifakına yaklaşmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki talepleri ve Almanya ile imzaladığı saldırmazlık paktı (Molotov-Ribbentrop) Türkiye'nin denge siyasetini zorlaştırmıştır (Sarıçoban, 2020, s. 1763).

Türkiye'nin temel stratejisi, savaşta aktif taraf olmadan, denge unsuru olarak ayakta kalmak olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, hem Mihver devletleriyle hem de Müttefiklerle çeşitli ekonomik ve diplomatik ilişkiler kurmuştur. Alman ordularının Rusya karşısında gerilemeye başlaması ve ABD'nin savaşa dahil olmasıyla Müttefikler, Türkiye üzerindeki baskılarını artırmıştır. (Özçelik, 2010, s. 255).

943 Kahire Konferansı, Türkiye'nin savaşta Müttefiklerle birlikte yer alması yönünde bir dönüm noktası olmuştur. İsmet İnönü, burada prensipte savaşa katılmayı kabul etmişse de, askeri ve lojistik hazırlıkların eksikliği fiili katılımı geciktirmiştir. Nihayetinde Türkiye, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile ilişkilerini kesmiş, 23 Şubat 1945'te ise Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek resmen Müttefikler safına geçmiştir; ancak fiilen cephede savaşmamıştır (Özçelik, 2010, s. 260).

Bu süreçte Türkiye, birçok ülkenin casusluk faaliyetlerinin odağı haline gelmiş; Milli Emniyet Hizmeti (MAH), bu faaliyetlere karşı izleme ve yönlendirme politikası uygulamıştır. Türkiye'nin tarafsız tutumunu sürdürmesini sağlamak için dönemin diplomatik kadroları büyük çaba sarf etmiştir (Ünalp, 2020, s. 212).

Sonuç olarak, Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca başarılı bir denge politikası izlemiş; savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzenine hazırlıklı bir şekilde girebilmiştir. Savaşın sonunda Almanya'nın yenilgisiyle oluşan Sovyet tehdidi, Türkiye'yi Batı blokuna daha da yaklaştırmış ve ilerleyen yıllarda NATO üyeliği gibi dış politika adımlarına zemin hazırlamıştır (Sarıçoban, 2020, s. 1765).

2.BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞININ ÇORUM GAZETESİNE YANSIMALARI (1939-1945)

2.1. II. Dünya Savaşında Çorum'da Basın Hayatı

“Ülkemizde ilk basımevi, 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuş, ilk gazete II. Mahmut zamanında 1830 yılında Fransızca basılan “Le Moniteur Ottoman” olmuştur. İlk Türkçe resmi gazetesi ise 1831 yılında haftalık olarak yayınlanan “Takvim-i Vekai” dir.” (Çorum İl Yıllığı, 2003).

Çorum, 1894 yılında Ankara vilayetine bağlı olarak müstakil sancak-liva statüsüne kavuşmuş ve 1924'e kadar mutasarrıflar tarafından idare edilmiştir. Türkiye'deki yeni idari yapılanma doğrultusunda ise 1924 yılında vilayet statüsü kazanmıştır (Ozulu, 2012, s. 29).

Dünyada basın ve yayın alanında kaleme alınan yazıların ortak noktası, basının modern toplumların temel yapı taşlarından biri olduğudur. Basın, iletişim araçları içinde en köklü ve yaygın olanı olması bakımından halen önemli bir işleve sahiptir. Basın, çağdaş demokrasilerin üç ana gücü olan yasama, yürütme ve yargı organlarının ardından "dördüncü güç" olarak tanımlanmakta ve modern demokrasilerin olmazsa olmazı kabul edilmektedir. Basın özgürlüğü, çoğulculuk ve toplumda bilgiye erişim hakkı gibi ölçütler, ülkelerin demokratik gelişmişliğini ve çağdaşlığını değerlendirmede temel kriterler arasındadır. Basının etkisi yalnızca bilgi vermekle sınırlı değildir; kamuoyu oluşturur, yönlendirir ve gerektiğinde baskı unsuru olabilir. Toplumsal yapının şekillenmesinde medya, iktidarlara karşı denge kuran bir araç rolü üstlenebilir. Teknolojik, ekonomik ve toplumsal ilerlemeler, basın-yayın sektörünün gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, basının toplum üzerindeki yansıtıcı ve yönlendirici rolünü pekiştirmiştir. Böylelikle basın yalnızca bilgi aktaran bir mecra değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda da aktif bir aktör hâline gelmiştir. Bir zamanlar elle dizilen metinlerin yerini, bugün devasa tirajlara ulaşabilen dijital baskı sistemleri almıştır. Artık yalnızca yerel değil, başka ülkelerde hazırlanmış gazeteler bile eş zamanlı basılabilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de basın hakkında dikkat çeken ifadeleri olmuştur. O, basını “milletin müşterek sesi” olarak tanımlamış; toplumu aydınlatan, yol gösteren ve milletin hedeflerini şekillendiren önemli bir güç olarak görmüştür. Atatürk'e göre, “Bir milleti tenvir ve irşat etmek, milletin istikametine yön vermek, basının asli

görevlerindedir. Bu yüzden basın bir kuvvet, bir mektep ve bir rehberdir.” (Ozulu, 2012, s, 29-30).

Sonuç olarak, medya kavramı yalnızca teknik bir sistem değil; toplumun bilgiyle ilişkisini belirleyen bir yapıdır. Görüntü ve sesler zamanla silinse de, yazı kalıcıdır. Bu yönüyle yazılı basın, geleceğe bırakılmış bir hafıza niteliği taşımaktadır (Ozulu, 2012, s. 31).

Çorum’da yayımlanan ilk gazete olarak bilinen “Ajans”, Çorumlu Abidin Efendi tarafından çıkarılmıştır. Ajans hakkında sözlü kaynaklardan çeşitli bilgiler elde edilmiş olsa da, gazete ile ilgili en eski yazılı bilgi 1967 yılına ait Çorum İl Yıllığı'nda yer almaktadır. (Ozulu, 2012, s. 45).

Abidin Efendi’nin torunlarıyla yapılan görüşmelerde, bu gazeteye ait herhangi bir nüshanın ellerinde bulunmadığı, gazetenin yayımlanmasından sonra Abidin Efendi’nin Çorum’dan ayrıldığı ve bir daha dönmediği, nüfus kayıtlarında ise “kayıp” olarak geçtiği tespit edilmiştir. Ajans’ın tam olarak ne zaman yayımlanmaya başladığı ya da hangi tarihlerde yayımlandığına dair kesin bir veri bulunmamaktadır. Ancak, Çorum Vilayet Matbaası çalışanı Mustafa Özlücan, Ajans’ı şöyle anlatmıştır: Gazetenin çıktığı gün matbaadan kağıtlar alınır, üzerine haber yazılarak halka dağıtırdı ve bu kağıtlara “Ajans” denirdi. 1921-1926 yıllarına ait Çorum Gazetesi nüshaları incelendiğinde, 19 Eylül 1921 tarihli bir sayıda “Zafer Bayramı” başlığı altında bir yazı yer almakta, burada “...Bir saat sonra bir hilalin sevimli gölgesine yerleştirilmiş ‘Büyük Müjde’ yazılı Ajans ellerde dolaşüyor, tafsilat okunuyor...” ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler, Ajans’ın o günlerde halk arasında dolaştığını ve ilgi gördüğünü göstermektedir. (Ozulu, 2012, s. 45).

Sonuç olarak, Ajans hakkında söylenen bu sözler, gazetenin boyut ve içeriği açısından doğruluğunu pekiştirmektedir. Abidin Efendi’nin bu yayını elle çoğaltarak dağıttığı, dönemin matbaa ve gazete üretim geleneğine uygun hareket ettiği anlaşılmaktadır. (Ozulu, 2012, s. 46).

Müstakil Çorum, 3 Mayıs 1921 tarihinde yayın hayatına başlamış ve 1 Ocak 1964’te yayımlanan 3000. sayısıyla kapanmıştır. Bu uzun yayın süresi boyunca gazetenin tek sahibi Çorum İl Özel İdaresi olmuştur. Gazetenin ilk beş sayısında başlık olarak Müstakil Çorum ibaresi kullanılmış, fakat 6. sayıdan itibaren "Müstakil" kelimesi başlıktan çıkarılarak yalnızca ÇORUM adıyla devam edilmiştir (Ozulu, 2012, s. 46).

Gazete 32x45 cm boyutlarında basılmış olup, ilk 35 sayı iki sayfa hâlinde yayımlanmış, 36. sayıdan itibaren ise sayfa sayısı dörde çıkarılmıştır (Ozulu, 2012, s. 46).

1921 yılı henüz Millî Mücadele’nin sürdüğü bir yıldır. Bu bağlamda gazete, yayımladığı 75 sayı boyunca Millî Mücadele’nin sesi olmuştur. İlk sayıdan başlayarak 9 Eylül 1922’deki nihai zafere kadar geçen süreçte, savaş ve mücadelenin ruhu gazetenin sayfalarında canlı tutulmuştur. Millî birlik ve dayanışma duygusu işlenmiş, yokluk ve sıkıntılara karşı sabır telkin edilmiştir. Sonuçta zafere olan inanç sürekli olarak yazılara yansıtılmıştır. Millî Mücadele’nin kazanılmasından sonra ise gazete sayfalarında Türkiye’nin eğitim, sağlık, tarım, sanayi,

kooperatifçilik ve yoksullukla mücadele gibi kalkınma temalı yazılar yer almıştır. Yazı işleri kadrosunda; İl Genel Meclisi Üyesi Mahmut Kamil Efendi (M.K), Avukat Sıtkı Bey (S.B), Öğretmen Behram Lütü (B.L), Müftü Mehmet Tevfik Efendi (M.T) gibi isimler yer almış ve Çorum'daki doktorlar da uzmanlık alanlarına dair yazılar kaleme almıştır (Ozulu, 2012, s. 47).

Telgraf yoluyla gelen haberler de gazetenin içeriklerini oluşturmuştur. Anadolu Ajansı hem iç hem de dış haberlerde temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun dışında Royter Haber Ajansı'ndan gelen dış haberler de gazetenin köşelerinde yer almıştır (Ozulu, 2012, s. 49).

Fikret Gazetesi, Çorum'da matbaada basılarak yayımlanan ve özel kişi girişimiyle çıkarılan ilk gazete olma özelliğini taşır. Daha önce çıkarılmaya başlanan *Çorum Gazetesi*, resmi yayın organı olup vilayet gazetesi olarak bilinmekteydi. Gazetenin sahibi Suheyb Rumi (Karafakioğlu) idi ve ilk olarak 1926 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Yayın yeri Çorum Vilayet Matbaası'dır. Gazetenin idare yeri ise Milli Kütüphane civarıydı. Daha sonra ise Hükümet Konağı çevresindeki özel bir daireye taşınmıştır (Ozulu, 2012, s. 52).

Gazetenin sahibi Suheyb Rumi (Karafakioğlu) idi ve ilk olarak 1926 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Yayın yeri Çorum Vilayet Matbaası'dır. Gazetenin idare yeri ise Milli Kütüphane civarıydı. Daha sonra ise Hükümet Konağı çevresindeki özel bir daireye taşınmıştır. Fikret Gazetesi'nin mevcut koleksiyonundaki 3 numaralı sayının 18 Mart 1926 tarihli olması göz önünde bulundurularak, ilk sayının 4 Mart 1926 tarihinde yayımlandığı düşünülmektedir (Ozulu, 2012, s. 52).

Fikret Gazetesi'nin 47. sayısı, "İkinci Sene" başlığı altında yayımlanmıştır. Bu da, gazetenin yaklaşık bir yıl boyunca yayımını sürdürdüğünü ve ilk yayın öncesi hazırlık sürecinde bazı aksaklıklar yaşandığını göstermektedir (Ozulu, 2012, s. 53).

2.2. II. Dünya Savaşında Diplomatik Gelişmelerin Çorum Basınına Yansımaları

2.2.1. Türk-İngiliz anlaşması

Yeni bir Dünya Savaşının ortaya çıkmasında 1933 yılında iktidarı ele geçiren Nazi yönetimindeki Almanya oldukça önemlidir. I. Dünya Savaşını kaybeden Almanya, büyük meblağda savaş tazminatı ödemek zorunda kalmış ve en önemli bölgelerini Fransızlara devretmiştir. Almanya'nın yaşadığı bu yenilgiyi seçim döneminde iyi bir şekilde kullanan Hitler, 1933 seçimlerini kazanarak yönetime geldi. Almanya'nın dış politikası, İngiltere ve Fransa ile mücadele üzerine kurulmuş ve Versay Antlaşması'nın sürdürülelemeyeceğini vurgulamaya başlayan, barışı tehdit eden unsurlardan biri olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya ve İtalya, aralarındaki bir ittifak kurarak genişleyen politikalara hız kazandırmışlardır. 1938 yılında Türkiye, dış politikada politika çabalarını artırarak 12 Mayıs 1939'da Ankara'da yapılan görüşmelerde Türkiye ile İngiltere arasında bir Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Ezer, 2020, s. 2596).

12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan müşterek beyanname, Başvekil Dr. Refik Saydam tarafından TBMM kürsüsünde okunmuştur. Beyanname, iki ülke arasında özellikle Akdeniz bölgesinde olası bir saldırı karşısında karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği taahhüdünü içermektedir. Anlaşmada, tarafların güvenlik çıkarlarını korumak amacıyla uzun vadeli bir iş birliği sürecine yönelme niyetleri açıkça belirtilmiş, nihai anlaşmaya giden süreçte bazı teknik hususların ise müzakerelerle netleştirileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye ve İngiltere'nin Akdeniz'de çıkabilecek bir çatışma durumunda karşılıklı olarak yardım edeceklerini beyan etmeleri, dönemin uluslararası politik dengeleri açısından önemli bir adım olmuştur. Ayrıca, anlaşmanın herhangi bir üçüncü ülkeye karşı bir tehdit oluşturmadığı özellikle vurgulanmıştır. Meclis görüşmeleri sırasında Hariciye Encümeni Reisi Saffet Arıkan, eski Londra elçisi Fethi Okyar ve General Kazım Özalp da söz almış; konuşmalarında, bu anlaşmanın Türkiye'nin güvenlik stratejisindeki yerini ve Atatürk'ün dış politika mirasının devamlılığını vurgulamışlardır. Toplantı, 353 milletvekilinin oy birliği ve alkışlarla anlaşmayı onaylamasıyla sona ermiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 3).

2.2.2. Türkiye, İngiltere ve Fransa muahedesi

Mart 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali Türkiye'de rahatsızlık yaratsa da Alman saldırganlığı o dönemde hâlâ Türkiye için uzak bir tehdit olarak görülüyordu. Ancak, Nisan ayında İtalya'nın Arnavutluk'u işgal edip orada ciddi bir askeri yığınak yapması ve bu hareketin Berlin'den destek görmesi endişeleri artırdı. Türkiye, buna karşılık olarak, İngiltere ile Mayıs ayında, Fransa ile de Haziran ayında deklarasyonlar imzaladı. Bu deklarasyonlar, Akdeniz'de bu üç ülkeye yapılacak olası bir saldırı karşısında iş birliğini öngörüyor ve ileride yapılacak bir ittifak anlaşmasının temelini oluşturuyordu. Bu gelişme, Türkiye'nin net bir tercih yaptığını ortaya koydu. Ankara, dış ticaretinin büyük oranda Almanya'ya bağımlı olmasına rağmen, Almanya ile ticari ilişkilerini kesme ve siyasi gerilim yaşama pahasına bu adımı atmıştı (Aydoğdu, 2022, s. 85).

19 Ekim 1939 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-Birleşik Krallık-Fransa Üçlü İttifak Anlaşması, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı öncesindeki güvenlik politikalarında önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye Cumhurbaşkanı adına Başbakan ve Dışişleri Bakan Vekili Dr. Refik Saydam, Fransa Cumhurbaşkanı adına büyükelçi René Massigli ve Birleşik Krallık adına büyükelçi Sir Hughe Montgomery Knatchbull Hugessen tarafından imzalanan anlaşma, tarafların ulusal güvenliklerini sağlamak amacıyla karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği taahhütlerini düzenlemektedir.

Anlaşmanın temel hükümleri şu şekilde özetlenebilir:

Madde 1: Türkiye'ye bir Avrupa devleti tarafından saldırı olması hâlinde Fransa ve Birleşik Krallık, Türkiye'ye tüm imkânlarıyla yardım edecek ve yakın iş birliği sağlayacaktır.

Madde 2: Akdeniz'de bir çatışma durumunda Türkiye, Fransa ve Birleşik Krallık arasında karşılıklı destek ve fiilî iş birliği zorunlu olacaktır.

Madde 3: Fransa ve Birleşik Krallık'ın Yunanistan ve Romanya'ya verdiği 1 Nisan 1939 tarihli garantiler kapsamında, bu ülkelerin savaşa girmesi hâlinde Türkiye de müttefikleriyle birlikte hareket edecektir.

Madde 4: Taraflardan birine saldırı olması hâlinde, Türkiye en azından "dostane tarafsızlık" pozisyonunu sürdürecektir.

Madde 5: Avrupa'da bir ülkenin bağımsızlığı ya da tarafsızlığı tehdit altına girerse, taraflar derhal istişare ederek ortak hareket planı belirleyeceklerdir.

Madde 6-9: Anlaşmanın hiçbir ülkeye karşı tehdit oluşturmadığı vurgulanmış, uygulama süreci ve yürürlüğe giriş esasları belirlenmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

2.2.3. Romanya Kralı Carol ile görüşmeler

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Alman ilişkilerindeki gerileme süreci, Roma-Berlin ittifakının kurulmasıyla başlamış ve İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'a saldırması, Türkiye'nin Mihver blokundan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Türkiye, Balkanlar'da olası bir Alman-İtalyan saldırısına karşı İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini güçlendirmeyi gerekli görmüştür. Almanya'nın amacı ise Balkanlar'da çevresinin sarılmasını önlemek olmuştur. 11 Ağustos 1939 tarihinde Romanya Kralı II. Carol İstanbul'a gelmiştir. Kralı karşılayan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Almanya'dan gelen tehdidin giderek büyüdüğünü, Türkiye, Romanya ve diğer Balkan ülkelerinin çıkarlarının birbiriyle örtüştüğünü ve Almanya ile İtalya'nın bu bölgeye girmesinin herkes için büyük bir tehlike yaratabileceğini dile getirdi. İnönü, bu tehlikeye karşı sınır ülkeleri arasında bir güvenlik hattı kurulmasının aciliyetine dikkat çekti. Ancak, 23 Ağustos 1939'da imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı, İnönü'nün bu bölgesel güvenlik beklentilerini boşa çıkardı. Hitler'e göre Türkiye'nin eninde sonunda ya fethedilmesi ya da tarafsızlaştırılması kaçınılmazdı. Eski savaş planlarından biri, hızlıca Bakü'ye ulaşmayı öngörüyordu. Ancak, Berlin'e talimat vererek Türkiye'yi erken bir düşman haline getirmemek veya Mihver Devletler tarafına çekebilmek için Ankara ile ilişkilerin güçlendirilmesini istedi (Öztürk & Korkmaz, 2023, s. 1653).

11 Ağustos Cuma günü, Akdeniz sahillerinde seyahat etmekte olan dost ve müttefik Romanya Kralı Majeste Karol ve Veliht Prensleri, Lucyafarul Yatı ile İstanbul'a gelmiş ve Dolmabahçe Sarayı önünde demirlemiştir. Cumhurbaşkanı adına, Riyaseti Cumhur Umumî Kâtibi Kemal Gedeleç, Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu ve Başyaver Celal'den oluşan bir heyet, Majeste Kral'ı resmî bir ziyaretle karşılamış ve Cumhurbaşkanımız adına saygı ve hoş geldin dileklerini iletmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Görüşmenin Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilmiş olması, Türkiye'nin bu ziyarete verdiği yüksek önemin bir göstergesidir. Ayrıca, bu temas Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda aktif tarafsızlık politikasını sürdürürken, bölgedeki dostane ilişkilerini güçlendirme stratejisinin bir parçası olarak da değerlendirilebiliriz.

2.2.4. Türk-Bulgar dostluk beyannamesi

6 Şubat 1941 tarihinde Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki Türk heyeti, Bulgaristan'ın başkenti Sofya'yı resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Heyette, Özel Kalem Müdürü Zeki Polar, Dışişleri Birinci Daire Müdürü Cemal Erkin ve Üçüncü Daire Müdürü Reşat Erkan yer almıştır. Saraçoğlu ve beraberindeki heyet, Sofya'ya vardıklarında Bulgaristan Kralı III. Boris'in Saray Bakanı, Başbakan Köseivanof, bazı bakanlar, İngiliz ve Fransız büyükelçileri ile Balkan Antantı ülkelerinin temsilcilerinden oluşan bir heyet tarafından karşılanmıştır.

Saraçoğlu, öncelikle Başbakan Köseivanof ve ardından Kral III. Boris ile görüşmelerde bulunmuş; iki ülkenin barış ve huzurun korunmasında kararlı olduğunu vurgulamış ve refah seviyesinin yalnızca barış dönemlerindeki çabalarla artırılabilceğinin altını çizmiştir. Köseivanof da samimi bir diyalog kurulduğunu belirterek ziyaretten memnuniyetini ifade etmiştir. Ziyaretin sonunda, Saraçoğlu'nu Türkiye'ye döndürecek Semplon Ekspresi'nin istasyona hareketi sırasında, Bulgar hükümet yetkilileri, yabancı elçiler ve Balkan Antantı temsilcileri hazır bulunmuştur.

Ziyaretin ardından 17 Şubat 1941'de Ankara'da Türkiye ve Bulgaristan arasında dört maddelik bir Dostluk Beyannamesi imzalanmıştır. Bu belge, iki ülkenin ilişkilerinde dostluk, karşılıklı güven ve ekonomik iş birliği temellerini pekiştirmiştir. Beyannamenin hükümleri şu şekildedir:

- 1-Türkiye ve Bulgaristan, her türlü saldırıdan uzak durmayı dış politikalarının değişmez bir esası olarak kabul ederler.
- 2- İki hükümet, karşılıklı güvene dayalı iyi komşuluk ilişkilerini sürdürme ve daha da geliştirme azmindedir.
- 3- Ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için uygun araçların araştırılacağı beyan edilmektedir.
- 4- Taraflar, basın yayın organlarının dostane ilişkileri destekleyici bir dil kullanacağı beklentisini ifade etmektedir.

Beyannamenin imzalanmasının ardından Saraçoğlu, Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada, "Bazen küçük nedenler büyük faydalara vesile olur; bu mütevazı belge Balkanlarda çıkabilecek karışıklıkların önüne geçebilir" sözleriyle belgenin önemine dikkat çekmiştir. Bulgar elçisi B. Kirof ise beyannamenin iki ülke arasındaki dostluk ve güvenin bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır (Çorum Gazetesi, 1941, s.2).

2.2.5. Türk-Sovyet deklarasyonu

1921 Moskova Antlaşması ile 17 Aralık 1925'te imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Paketi, Türk-Sovyet ilişkilerinin önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Türkiye ile Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar dış politikalarını büyük

ölçüde 1925 Saldırmazlık Paktı çerçevesinde şekillendirmiştir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerde ilk kırılma, 1936 Montreux Konferansı sırasında yaşanmış, Sovyetler'in 1939 yılında güvenlik kaygılarını öne sürerek Boğazlar rejiminde değişiklik talep etmesi bu gerginliği daha da artırmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile Karşılıklı Yardım Antlaşması'nı (Üçlü Pakt) imzalamasını hızlandırmıştır. Türkiye, savaş boyunca izlediği denge politikası sayesinde Müttefikler ve Sovyetler tarafından gelen baskılara rağmen çatışmanın dışında kalmayı başarmış ancak savaşın galipleri arasında yer alan Sovyetler, bu durumu Türkiye ile olan ilişkilerine olumsuz yansıtmıştır. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği 19 Mart 1945'te, 1925 Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Paktı'nı uzatmayacağını Türkiye'ye diplomatik bir nota ile bildirmiştir. Aynı zamanda, 1921 Moskova Antlaşması'na aykırı şekilde Türkiye'den Kars ve Ardahan bölgelerini talep etmiştir. Bu taleplere karşı kendi politikalarını oluşturan Türkiye, olası bir savaş ihtimaline karşı Batı Bloku'na, özellikle ABD öncülüğündeki ittifaklara yakınlaşmıştır (Bulut ve Öğreten, 2019, s. 1460).

19 Mart 1945 tarihinde, Sovyetler Birliği Hariciye Komiseri Vyacheslav M. Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'i kabul ederek, 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Dostluk Anlaşması'na ilişkin Sovyet hükümetinin kararını iletmiştir. Molotov, görüşmede, söz konusu anlaşmanın iki ülke ilişkilerinde geçmişte önemli bir rol oynadığını, ancak II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan yeni uluslararası koşullar nedeniyle mevcut haliyle yetersiz kaldığını belirtmiştir.

Molotov, anlaşmanın güncellenmeye ihtiyaç duyduğunu vurgulamış ve Sovyet hükümetinin, 7 Kasım 1931 tarihli protokolün fesih hükümleri uyarınca anlaşmayı sona erdirme kararını bildirmiştir. Büyükelçi Selim Sarper ise, bu açıklamayı derhal Ankara'ya iletteceğini ifade etmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s.1).

2.2.6. Türk-Alman Dostluk Paktı

Irak ve Basra hattında Alman stratejisinin İngilizler tarafından engellenmesinin ardından, Von Papan 27 Mayıs'ta transit geçiş konusundaki müzakerelerin çıkmaza girdiğini Alman Dışişleri Bakanlığı'na rapor etmiştir. Bu gelişme üzerine Almanya, tüm dikkatini Sovyetler Birliği'ne karşı planladığı harekate yoğunlaştırmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Almanya, Türkiye ile bir saldırmazlık paktı imzalamanın uygun olacağına karar vermiştir. Şükrü Saraçoğlu, Türk Alman arasında yapılacak bir antlaşmanın Türk-İngiliz ilişkilerine zarar vermeyeceğine olan inancını dile getirmiştir. Ancak Türkiye, Almanya ile imzalanacak bir anlaşmanın Üçlü İttifak'ı geçersiz hale getirmesinden ve uluslararası alanda verdiği sözlerden dönen bir ülke olarak algılanmaktan çekinmekteydi. Numan Menemencioğlu ise Türk-Alman anlaşmasında, Türk İngiliz antlaşması ile çelişecek hükümlerin bulunmaması gerektiğini ve Türk-İngiliz ittifakının bozulmamasının önemli olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Almanya ile bu anlaşma için müzakereler yürütürken, gelişmeleri İngiltere'ye de düzenli olarak bildiriyordu. Aynı anda hem İngiltere hem de Almanya ile yakın ilişkiler kurma çabası, Türkiye'nin kendini güvence altına alma isteğinden kaynaklanıyordu. Bu süreçte, ülkede Alman zaferlerinin etkisiyle artan

Alman yanlısı görüşlerin hükümet üzerinde baskı oluşturduğu açıktı. Almanya'nın bir sonraki hedefinin Sovyetler olduğu bilinirken, Sovyet topraklarındaki Türk topluluklarının bağımsızlık kazanma umudu Turancı kesimleri heyecanlandırıyordu. Şükrü Saraçoğlu, 18 Mayıs'ta İngiltere Büyükelçisi Hugessen'e yapılacak bu anlaşmayı "Türkiye'nin tehlikeyi savuşturma çabası" olarak tanımlamıştır. Görüşmeler sonucunda, 18 Haziran 1941'de Türkiye ile Almanya arasında Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır (Metin, 2014).

18 Haziran 1941 tarihinde Ankara'da imzalanan Türk-Alman Dostluk Paktı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Parti Grubu'nda yapılan oturumda alkışlarla onaylanmıştır. Üç maddeden oluşan bu pakt, Türkiye ve Almanya hükümetlerinin birbirlerine karşı doğrudan veya dolaylı herhangi bir saldırı, düşmanlık veya zarar verici faaliyetten kaçınmasını garanti altına almaktadır. On yıllık bir süreyi kapsayan anlaşma, iki ülke arasında karşılıklı güveni güçlendirme amacını taşımaktadır. Pakтын imzalanması vesilesiyle, Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Almanya Devlet Başkanı Adolf Hitler arasında, ayrıca iki ülkenin Dışişleri Bakanları arasında karşılıklı olarak dostluk ve tebrik telgrafları gönderilmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1). Bu diplomatik yazışmalar, dönemin koşullarında iki ülke arasında iyi ilişkiler tesis edilmek istendiğinin açık bir göstergesi olmuştur.

2.2.7. Birleşmiş Milletler Paktı ve Türkiye

Türkiye, 24 Şubat 1945 tarihinde Washington'da Birleşmiş Milletler Paktı'nı imzalayarak, 1939 yılından itibaren fiilen içinde bulunduğu barış ve özgürlük yanlısı devletler topluluğuna resmen katılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda gerçekleştirilen bu adım, ülkenin II. Dünya Savaşı'nın son döneminde uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmiştir.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada Türkiye'nin bu karardaki duruşunu ve gerekçelerini açıklamış; 1939'dan itibaren dünyada yayılcı politikalarla hareket eden bazı güçlerin, "üstün ırk" ve "hayat sahası" gibi ideolojilerle küçük milletlerin bağımsızlığını çiğneyerek küresel bir tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır. Saraçoğlu'na göre, Türkiye, bağımsızlık ve özgürlük ilkesine bağlı kalarak demokrasiyi savunan devletlerle aynı safta yer almakta tereddüt etmemiştir.

Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi, demokrasiyi koruma çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmiş ve bu adım, Türkiye'yi Müttefikler ile daha yakın bir iş birliğine taşımıştır. Birleşmiş Milletler Paktı'nın temel ilkeleri, Ocak 1942 tarihinde Washington'da bir araya gelen 26 devlet tarafından belirlenmiş; taraflar, toprak bütünlüğü, bağımsızlık, din ve vicdan özgürlüğü, adalet ve hakkın korunması gibi prensiplere bağlı kalacaklarına dair taahhütte bulunmuştur.

Saraçoğlu, Türkiye'nin bu pakta katılımını, ülkenin yıllardır savunduğu barış, adalet ve özgürlük ilkelerinin bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Kırım Konferansı'nda alınan kararların ardından Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na davet edilmesi, ülkenin

uluslararası alandaki diplomatik çabalarının başarıya ulaştığının bir göstergesidir. Böylece Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer alarak dünya barışının tesisinde sorumluluk üstlenmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

2.2.8. San Francisco konferansı hazırlıkları

San Francisco Konferansı, 26 Nisan 1945'te toplanmış olup, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına giden yolda son aşama olarak kabul edilmektedir. Bu konferans, aynı zamanda savaş sonrası uluslararası düzenin şekillenmesi sürecinde kritik bir dönemeç olarak öne çıkmaktadır. 1940'lı yıllar, küresel ölçekte II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve uluslararası diplomatik gelişmelerle şekillenirken, Türkiye açısından ise İsmet İnönü liderliğindeki Tek Parti yönetimi ile anılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan yaklaşık yirmi beş yıl sonra, küresel güç dengelerinin değişmesiyle birlikte, Türkiye yenedünya düzeninde kendisine bir yer bulmak ve dış politikasını buna göre şekillendirmek durumunda kalmıştır. Ancak savaş yılları boyunca Türkiye, büyük riskler karşısında temkinli bir dış politika benimsemiş ve savaşan taraflardan birine katılma konusunda net bir tercih yapmaktan kaçınmıştır. Türkiye, hem Mihver devletleriyle hem de Müttefiklerle diplomatik ilişkilerini sürdürerek savaş dışı kalmayı hedeflemiştir. Ancak bu tarafsızlık politikası kolay uygulanamamış, özellikle Boğazlar meselesi Türkiye'ye yönelik savaş baskısının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu koşullar altında, Türkiye'nin Batı Bloku ile olan ilişkilerini daha belirgin hale getirmesi kaçınılmaz olmuş ve savaşın sona ermesiyle birlikte, küresel lider konumundaki ABD ile yakınlaşma tercihi ön plana çıkmıştır (Şatıroğlu, 2006, s. 25).

25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletler Dünya Güvenlik Konferansı'na Türkiye, geniş katılımlı bir heyetle temsil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti adına heyetin başkanlığını Trabzon Milletvekili ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka üstlenmiştir. Heyette, Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ikinci murahhas, Dışişleri Bakanlığı Kâtip Umumî Birinci Muavini ve eski elçi Feridun Cemal Erkin üçüncü murahhas olarak yer almıştır. Heyette müşavir olarak, Samsun Milletvekili Cemil Bilsel, İstanbul Milletvekili Suat Şükrü Esmer, Zonguldak Milletvekilleri Hızır Akif Kuyucak ve Şinasi Devrim görev almıştır. Dışişleri Bakanlığı'nı temsilen Hukuk Müşaviri Mehmet Emin, Birinci Daire Müdür Yardımcısı Abdullah Zeki Polar ve müşavirlerden Abdülhak Şinasi Hisar delegasyonda bulunmuştur. Ayrıca, Millî Müdafaa Bakanlığı adına askerî müşavirler Kurmay Yarbay Hüseyin Ataman ve Kurmay Yarbay Tekin Arıburnu heyette yer almıştır. Basın ve yayın faaliyetlerini yürütmek amacıyla gazeteci grup başkanlığına Ankara Milletvekili Falih Rıfki Atay atanmıştır. Heyetin genel sekreterliği ise Cumhurbaşkanlığı Hususî Kalem Müdürü Süreyya Aydemir tarafından yürütülmüştür. Delegasyonda ayrıca Hariciye Bakanlığı Hususî Kalem Müdürü Sadık Kadri, heyet kâtipleri olarak Hariciye Bakanlığı Birinci Daire Umumî Müdür Yardımcısı Hasan Nurelgin, Ticaret Dairesi Umumî Müdür Yardımcısı Nizamettin Emiroğlu, İstihbarat Dairesi Şube Müdürü Orhan Tahsin Günden ve İngilizce Mütercimi Şinasi Siber görevlendirilmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

San Francisco Konferansı, II. Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşıırken, yeni uluslararası düzenin temellerinin atıldığı en önemli diplomatik buluşmalardan biridir. Türkiye'nin bu konferansa geniş katılımlı ve çok yönlü bir heyetle iştirak etmesi, ülkenin savaş sonrası oluşacak küresel dengelerde aktif bir rol alma iradesini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

2.2.9. Japonya ile münasebetler

1945 yılı, Türkiye'nin dış politikasını Müttefik Devletlerin talepleri doğrultusunda yeniden şekillendirdiği, Mihver Devletlerinin yenilgisinin kesinleşmeye başladığı bir dönemdir. Bu süreçte, İngiltere, ABD ve SSCB arasında devlet başkanları, dışişleri bakanları ve genelkurmay başkanlarının katılımıyla Yalta'da geniş kapsamlı bir konferans düzenlenmiştir. Yalta Konferansı'nda, savaşın son durumu, Almanya'nın geleceği, tazminat meselesi, Birleşmiş Milletlerin yapısı, büyük güçler arasındaki uzlaşma ve izlenecek politikalar gibi çeşitli başlıklar ele alınmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu yaptığı açıklamada, insanlık tarihinin son dönemlerinde bazı ülkelerin üstün ırk ve yaşam alanı gibi saçma fikirlerle hak ve adalet ilkelerini hiçe sayarak, küçük ve savunmasız milletleri tek tek boyunduruk altına alıp dünyayı adeta bir zindana çevirdiğini ifade etmiştir. Şükrü Saraçoğlu'nun konuşmasının ardından, "Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edilmesi ile Türkiye'nin 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesine katılması" yönündeki tavrı oylamaya sunulmuş ve oturuma katılan 401 milletvekilinin oyuyla kabul edilmiştir. Bu kararla Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek tarafsızlık politikasını sonlandırmış ve resmen savaşa katılmıştır. Ancak, Türkiye'nin Mihver Devletlerine savaş ilan etmesi daha çok sembolik bir nitelik taşımakta olup Türk askerinin bir çatışmaya katılması beklenmemektedir. Zaten Türkiye'nin temel amacı, aktif olarak savaşa katılmak değil, Birleşmiş Milletler Konferansı'na kurucu üye olarak katılmak için gereken hukuki şartı yerine getirmek olmuştur (Arslan & Somel, 2020, s. 1840).

6 Ocak 1945 tarihinde, Türkiye'nin Japonya ile siyasi ilişkilerini sona erdirmesine ilişkin Bilecik Milletvekili Memduh Şevket Esenal, İstanbul Milletvekili Rana Tarhan ve Tekirdağ Milletvekili Faik Öztrak tarafından verilen önerge, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülerek 339 oyla oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Oturumda söz alan Hariciye Vekili, alınan kararın önemine değinerek şu ifadeleri kullanmıştır: Yüce Meclis'in az önce verdiği kararla, Hükümetimizin sunduğu görüşlerin onaylanmasından duyduğumuz minnet ve şükran duygularımızı dile getirirken, bu meselede olduğu gibi her konuda, Meclisimizin kabul ettiği bu kararların milletimize ve memleketimize hayırlı sonuçlar doğuracağına olan sarsılmaz inancımızı bir kez daha ifade etmeyi görev olarak görmekteyim (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1-2).

2.3. II. Dünya Savaşında Güvenlik ve Savaş Stratejilerinin Çorum Basınına Yansımaları

2.3.1. Times Gazetesi: Türkiye'nin tarafsızlık siyaseti

Times gazetesinin bugünkü sayısında yayımlanan bir haberde, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasındaki tarafsızlık politikası üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Gazetenin Türkiye'de bulunmuş bir muhabiri, mevcut koşulların Türkiye'nin savaşın sonuna kadar tarafsızlık siyasetini sürdürmesi ihtimalini kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. Ancak muhabir, bu durumun mutlak olmadığını ve koşullara bağlı olarak bir politika değişikliğinin tamamen ihtimal dışı sayılamayacağını vurgulamaktadır. Haberde, özellikle Balkanlar ve Ege adalarında konuşlanmış Alman kuvvetlerinin potansiyel saldırı tehlikesi ele alınmaktadır. Muhabire göre, Türkiye'nin savaşa girmesi ancak bu bölgelerdeki Alman saldırı ihtimalinin tamamen ortadan kalkmasıyla mümkün olabilir. Buna karşın, Müttefiklerin bakış açısına göre Almanya'nın Doğu Avrupa'da güç kaybetmesinden sonra Türkiye'nin savaşa katılımı, askeri açıdan sınırlı bir fayda sağlayacaktır. Muhabir, Müttefiklere Türkiye tarafından üs sağlanmasının savaşın süresini kısaltabileceğini öne sürerken, Alman kara kuvvetlerinin Türkiye'ye doğrudan bir saldırı ihtimalini düşük görmektedir. Haberin bir diğer dikkat çekici noktası, Alman hava gücüne ilişkin değerlendirilmedi. Muhabir, Bulgaristan'daki üslerden İstanbul'a birkaç hava saldırısı yapılmasının mümkün olduğunu, ancak Alman hava kuvvetlerinin uzun süreli ve yoğun bir bombardıman kapasitesine sahip olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin savaşa katılması durumunda ekonomik dengelerinin bozulabileceği vurgulanırken, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik endişelerinin ise makul bir temele dayanmadığı ve büyük ölçüde "vehim" olarak nitelendirilebileceği belirtilmektedir (Çorum Gazetesi, 1944, s. 2).

2.3.2. Boğazlar statüsü

Türk Boğazları, dünya deniz yolları arasında hem siyasi hem de ekonomik açıdan büyük bir öneme sahiptir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nı kapsayan "Boğazlar" kavramı, Türkiye'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü açısından kritik bir stratejik değer taşımaktadır. Boğazların jeopolitik önemi, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki tek bağlantı noktası olması, Avrupa ve Asya kıtaları arasında doğal bir geçit işlevi görmesi ve bölgedeki devletlerin stratejik menfaatleri doğrultusunda büyük bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerle, Boğazlar meselesi, yalnızca Türkiye'yi değil, Karadeniz'e kıyısı olan ya da olmayan birçok ülkeyi doğrudan ilgilendiren bir konu haline gelmiş ve tarih boyunca siyasi ve ekonomik çıkar çatışmalarına zemin hazırlamıştır (Yıldırım, 2023, s. 100-101).

Yorkshire Post gazetesinde yayımlanan başyazıda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Boğazlarla ilgili taleplerine ilişkin diplomatik gelişmeler değerlendirilmiştir. Yazıya göre, Sovyetler Birliği'nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik yapılmasını öngören notası, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi'ni kapsayan bölgenin tarihsel, siyasi ve stratejik önemini yeniden gündeme getirmiştir. Bu dar ve stratejik bölge, tarih boyunca büyük güçlerin

çıkar çatışmalarının merkezinde yer almış ve defalarca uluslararası diplomatik krizlere sahne olmuştur. Haberde, I. Dünya Savaşı sırasında Gelibolu Harekâtı ile Boğazların ne denli önemli olduğuna dikkat çekilmiş; bu operasyonun İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya ulaşmak için gösterdiği çabayı açıkça ortaya koyduğu vurgulanmıştır. Lozan Antlaşması sonrasında Boğazlar çevresinde askerden arındırılmış bölgelerin oluşturulması ve serbest geçişin güvence altına alınması bu stratejik önemden kaynaklanmıştır. Ancak 1930'ların ortalarında değişen uluslararası konjonktür, özellikle İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve Almanya'nın Rhineland bölgesini militarize etmesi, Türkiye'yi güvenlik endişeleri nedeniyle Boğazları tahkim etme hakkını talep etmeye yöneltmiş; bu talep, 1936 Montreux Sözleşmesi ile kabul edilmiştir. Montreux hükümlerine göre, Boğazlar barış ve savaş dönemlerinde deniz ticaretine açık kalacak, ancak Türkiye, savaş tehdidi altında olduğu durumda muhasım devletlere Boğazları kapatma yetkisine sahip olacaktır. Bu hüküm, Sovyetler açısından Karadeniz filosunun Akdeniz'e serbestçe çıkışını ve Baltık ile Uzak Doğu'daki deniz kuvvetlerine takviye yapılmasını kısıtlamaktadır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

2.3.3. Türkiye'ye İngiliz muhtırası

İngiltere hükümeti, Türkiye'ye sunduğu bir muhtırada, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin bazı hükümlerinin revize edilmesinin "arzuya değer" olacağını bildirmiştir. İyi haber alan kaynaklara göre, bu muhtıra, daha önce ABD tarafından dile getirilen görüşleri destekler nitelikte olup, Montreux hükümlerinin belirli yönlerden değiştirilmesini uygun bulduğunu teyit etmektedir. İngiltere ayrıca, bu konuda uluslararası bir konferans toplanması hâlinde katılım sağlayacağını açıklamıştır. Ancak muhtırada, İngiltere'nin Boğazlar meselesine dair ayrıntılı bir pozisyonunun yer almadığı da belirtilmektedir. İngiliz Devlet Bakanı M. Noel Baker, Avam Kamarası'ndaki dış politika müzakereleri sırasında yaptığı açıklamada, İngiltere'nin Boğazlar politikasına dair iki net noktayı vurgulamıştır. Öncelikle, İngiltere hükümeti, Montreux Sözleşmesi'nin belirli hükümlerinin tadilini olumlu karşılamakla birlikte, bu değişikliklerin Türkiye veya diğer devletlere askerî üs verilmesi sonucunu doğuracak şekilde yorumlanmasına karşıdır. Ayrıca Baker, Trablusgarp'ın Birleşmiş Milletler vesayetine devredilmesi gerektiğini belirterek, bu konuda İngiltere'nin uluslararası iş birliğine açık olduğunu vurgulamıştır. Baker konuşmasında ayrıca Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrası rolüne değinmiş; kıtanın yeniden güç kazanacağına ve milletlerarası bir güvenlik mekanizmasının kurulması gerektiğine dikkat çekmiştir. İngiltere'nin, özellikle Fransa ile yakın iş birliği içinde, dünya barışını ve genel güvenliği sağlama yönünde çabalarını yoğunlaştıracağını ifade etmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 2).

Bu bağlamda, İngiltere'nin tutumu, Türkiye'nin savaş sonrası dönemde Batı ile yakınlaşma politikasını hızlandıran etkenlerden biri olmuştur. Ayrıca bu süreç, 1947 Truman Doktrini ve 1952 NATO üyeliği gibi sonraki gelişmelerin zeminini hazırlayan kritik diplomatik adımlar arasında değerlendirilebiliriz.

2.3.4. Almanya'nın teslimi ve Avrupa Savaşı'nın sona ermesi

8 Mayıs 1945 tarihinde, Almanya'nın kayıtsız ve şartsız teslim olma kararı tüm Müttefik devletlere bildirilmiş ve bu teklif Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, Alman temsilciler ile Müttefik temsilciler arasında saat 02.41'de imzalanan teslim belgesiyle Avrupa'daki savaş resmen sona ermiştir. Bu tarihi gelişme, dönemin üç büyük lideri Harry S. Truman, Winston Churchill ve Josef Stalin arasında yapılan müzakerelerin ardından duyurulmuş; zaferin haberi ilk olarak Churchill tarafından, Türkiye saati ile 16.00'da, dünya kamuoyuna açıklanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın Avrupa cephesinde sona erdiğini ilan eden bu açıklama, yalnızca Avrupa'da değil, Türkiye'de de büyük bir coşku ve sevinçle karşılanmıştır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

2.3.5. Japonya'nın teslim teklifi

Amerikan Radyosu'ndan alınan bilgilere göre, ABD Dışişleri Bakanı James F. Byrnes, Müttefik Devletler'in aldığı kararı İsviçre aracılığıyla Japonya'ya iletmiştir. Bu karar, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve Çin'in ortak mutabakatını yansıtmaktadır. Müttefikler, Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimiyet teklifini kabul etmiş; ancak teslim sürecinin Japon İmparatoru aracılığıyla yürütülmesi şartını öne sürmüştür.

1-Yetki Devri: Teslim anından itibaren, Japonya İmparatoru ve hükümetinin yetkileri, Müttefik Devletleri Başkomutanlığına devredilecektir. Başkomutanlık, teslim sürecinin uygulanması için gerekli tüm tedbirleri alma yetkisine sahip olacaktır.

2-İmparator'un Rolü: Müttefikler, İmparator'un Potsdam Konferansı'nda belirlenen teslim şartlarını kabul etmesini ve bu şartların uygulanması için Japon askeri yetkililerine gerekli emirleri vermesini talep etmektedir.

3-Savaş Esirleri ve Siviller: Teslim sonrasında Japon hükümeti, savaş esirlerini ve gözaltındaki sivilleri güvenli bölgelere hızlıca sevk ederek Müttefik kuvvetlerine teslim edecektir.

4-Japonya'nın Geleceği: Japonya'nın gelecekteki yönetim biçimi, Japon halkının özgür iradesi doğrultusunda belirlenecektir.

5-Müttefik Kuvvetlerinin Varlığı: Potsdam Bildirgesi'nde belirtilen tüm koşullar eksiksiz yerine getirilene kadar, Müttefik kuvvetleri Japonya'da bulunmaya devam edecektir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

2.4. II. Dünya Savaşında Askeri ve Stratejik Ziyaretlerin Çorum Basınına Yansımaları

2.4.1. Türk heyetinin Londra ziyareti

12 Mayıs 1939'da Ankara'da imzalanan Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Başbakan Dr. Refik Saydam, İngiltere Parlamentosu'nda ise İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain tarafından eşzamanlı olarak ilan edilmiştir. Bu ortak deklarasyonla, Türkiye ve İngiltere, uzun süreli bir karşılıklı yardım anlaşması yapılan dek herhangi bir

saldırı durumunda karşılıklı destek ve iş birliği konusunda mutabakata vardıklarını bildirmişlerdir. Bu deklarasyonla taraflar, Akdeniz bölgesinde bir savaşa yol açabilecek herhangi bir saldırı durumunda birbirleriyle iş birliği yapmaya ve ellerinden gelen tüm yardım ve desteği sağlamaya hazır olduklarını ilke olarak beyan etmişlerdir. Ayrıca, her iki hükümet, Balkanlarda güvenliğin sağlanması gereğini kabul etmiş, ancak bu konuda henüz bir sonuca varmamıştır. Bu konunun, nihai anlaşmanın imzalanmasından önce yapılacak görüşmelerle kararlaştırılacağı ifade edilmiştir. Deklarasyonun ilan edilmesinin ardından İngiliz yetkililerle yapılan görüşmeler, bunun bir ittifak anlaşmasına dönüştürülmesi ve Türkiye'ye yapılacak ekonomik ve askeri yardıma odaklanmıştır. Bu konuda Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Ankara'da İngiliz yetkililerle görüşmeler yürütürken, General Kazım Orbay ise Londra'da silah alımı konusundaki temaslarına devam etmiştir. Fransa'nın Orta Doğu'daki ordularının komutanı General Weygand da bu konuyla ilgili görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gelmiştir. Türkiye, Avrupa'da savaşın giderek yaklaşmakta olduğu bu dönemde, İngiltere ve Fransa'nın mali yardımlarını, Alman ekonomik üstünlüğünden kurtulmak için gerekli olarak görmüş ve bu yardımları, uzun vadeli bir anlaşmaya paralel bir koşul olarak ortaya koymuştur (Metintas, 2020, s. 55-56).

Türk ordusunu temsilen bir askerî heyetin, Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'ın başkanlığında Londra'ya gitmesi beklenmektedir. Heyetin ziyareti kapsamında, Türkiye ile İngiltere hükümetleri arasında bir ittifak akdine yönelik görüşmelerin yapılacağı bildirilmektedir. Ayrıca, bu ziyaretin bir diğer önemli boyutu olarak, Fransız Genelkurmayı yetkililerinin de fırsattan yararlanarak Türk heyetiyle temaslarda bulunacağı tahmin edilmektedir.

Ziyaret süresince heyetin, silah ve uçak fabrikalarında incelemelerde bulunması ve Türk ordusunun modern harp teçhizatına duyduğu ihtiyaçlar üzerine görüşmeler yapılması planlanmaktadır. Türkiye'ye sağlanacak harp malzemelerinin bedelinin ise ihracat kredileri aracılığıyla ödeneceği belirtilmektedir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Bu ziyaret, Türkiye'nin savaş öncesi dönemde askerî kapasitesini güçlendirme ve uluslararası güvenlik mimarisinde daha etkin bir konum edinme çabalarının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.4.2. İngiltere ve Fransa'dan gelen askeri misafirler

9 Nisan tarihinde, İngiltere Hükümeti Orta Şark Hava Orduları Başkumandanı ile Fransa'nın Doğu Akdeniz Hava Kuvvetleri Komutanı ve beraberlerindeki üst düzey askerî heyet Ankara'ya gelmiş ve resmî törenle karşılanmıştır. Aynı gün, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından misafir heyetler onuruna bir öğle ziyafeti verilmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1.).

2.4.3. M.M. Barkley ve Davis'in demeçleri

ABD Senatosu Ayan Meclisi'nde, Demokrat çoğunluk lideri ve Dışişleri Komisyonu Üyesi Alben W. Barkley, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının beşinci yıl dönümü vesilesiyle yaptığı konuşmada, Atatürk'ün liderliğini ve Türkiye'ye kazandırdığı uluslararası saygınlığı vurgulamıştır. Barkley, Atatürk'ü "çağımızın en büyük devlet adamlarından ve askerlerinden biri" olarak nitelendirerek, onun vizyoner liderliği sayesinde çöküşün eşiğindeki bir ülkenin yeniden doğduğunu ve dünya siyasetinde saygın bir konum elde ettiğini ifade etmiştir. Barkley, Atatürk'ün barış ve iş birliği temelli bir Türkiye inşa etme hedefinin altını çizmiş, ekonomik, toplumsal, ticari ve sanayi alanlarında sağlanan başarıların "hayranlık uyandırıcı" olduğunu belirtmiştir. Modern Batı standartlarında bir devlet kurmayı başaran Atatürk'ün, Türk ordusunu güçlendirerek hem ülke içi huzuru tesis ettiğini hem de dış tehditlere karşı caydırıcı bir güç oluşturduğunu dile getirmiştir. Atatürk döneminde yollar, demiryolları ve modern sanayi tesisleri ile Ankara'nın çağdaş bir başkent hâline getirildiğini vurgulayan Barkley, Türk milletine "refah, onur ve aydınlık bir gelecek" dileğinde bulunmuştur. Aynı vesileyle konuşan Pennsylvania Senatörü ve Dışişleri Komisyonu Üyesi James Davis ise Atatürk'ü, "Türk milletinin özgürlük ve bağımsızlık ülküsünü temsil eden büyük bir lider" olarak tanımlamıştır. Davis, Atatürk'ün 20. yüzyıla uyum sağlama vizyonuna dikkat çekerek, özellikle eğitim alanındaki reformlarının uluslararası çapta ilgi ve takdir topladığını vurgulamıştır. Ayrıca, laik hukuk düzeni, evlilik, boşanma ve miras hukukunda yapılan düzenlemeler ve çok eşliliğin kaldırılması gibi yeniliklerin Türkiye'ye önemli bir saygınlık kazandırdığını belirtmiştir. Davis, Atatürk'ün uluslararası politikada barış ve yakın iş birliğini savunduğunu; özellikle Balkan ülkeleriyle ilişkiler geliştirme çabalarının 1934 Balkan Paktı ile somutlaştığını ifade etmiştir. Ancak, Alman ve faşist rejimlerin bölgedeki müdahaleleri nedeniyle bu birliğin tam anlamıyla sürdürülemediğini eklemiştir. Konuşmasının sonunda Davis, Türk milletine "şanlı bir gelecek" dileğinde bulunmuştur (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

Bu konuşmalar, Atatürk sonrası Türkiye'nin uluslararası prestijinin devam ettiğini ve Cumhuriyet'in reformcu mirasının Batı dünyasında dikkatle takip edildiğini söyleyebilmekteyiz.

2.4.4. Milli Şef İsmet İnönü'nün Kahire ziyareti

Kahire toplantısının gizliliği nedeniyle Cumhurbaşkanı İnönü, yanına Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Dışişleri Genel Sekreteri Cevat Açıkalın, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman, Dışişleri Özel Kalem Müdürü Hadi Kavur ve Genel Sekreterlik Özel Kalem Müdürü Turgut Menemencioğlu ile 4 Aralık 1943 tarihinde Ankara'dan Kahire'ye hareket etmiştir (Erkin, 1979, s. 430).

Türk diplomasisi, Adana görüşmeleri ile I. ve II. Kahire Konferanslarında, İngilizlerin savaşa girme yönündeki baskılarına direnerek bu baskıları etkisiz hale getirmeyi başarmış, savaşa kendi ulusal çıkarlarına uygun şekilde katılmış ve dış baskılara boyun eğmemiştir. Bu üç

konferans, İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk diplomasisinin sağlam ve kararlı bir şekilde yönetildiğini açıkça göstermektedir. Savaş sonrasında ortaya çıkan Rus tehdidi, Türk diplomatları ve devlet adamlarının ileri görüşlülüğünü ve gerçekçi bir perspektife sahip olduklarını kanıtlamıştır (Oba, 2018, s. 49).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, beraberinde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve üst düzey heyetiyle birlikte, 3 Aralık 1943 Cuma günü saat 16.00'da Ankara'dan hareket ederek, 4 Aralık Cumartesi sabahı saat 09.00'da Adana Şakirpaşa durağına ulaşmıştır. Buradan 09.30'da uçakla Kahire'ye doğru hareket eden İnönü, Mısır saatiyle 11.30'da kente varmış ve resmî törenle karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, konferans için ayrılmış villalardan oluşan özel bölgeye gelerek, daha önce Çin Cumhurbaşkanı Mareşal Çan Kay-Şek'in kullandığı 1 numaralı villaya yerleşmiştir. Aynı gün öğle yemeğini bu villada yemiş, akşam ise ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in evinde düzenlenen davete katılmıştır. Kahire Konferansı kapsamında, Cumhurbaşkanı İnönü, Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile üç gün boyunca süren müzakereler yürütmüştür. Görüşmeler, 5 Aralık Pazar günü başlamış, 6 Aralık Pazartesi devam etmiş ve 7 Aralık Salı öğleye kadar sürmüştür. Aynı gün öğle saatlerinde, Türkiye'ye dönmek üzere Roosevelt ile vedalaşan İnönü, 12.30'da Kahire'den ayrılmış ve saat 18.00'de Adana'ya ulaşmıştır. Ziyaret sırasında, İnönü'ye eşlik eden heyet, Mısır'da çeşitli resmî temaslarda bulunmuş, İnönü ayrıca Mısır Kralı Faruk ile de görüşmüştür. Cumhurbaşkanı, Kahire'de bulunduğu süre zarfında İngiltere Başbakanı Churchill, Dışişleri Bakanı Anthony Eden ve diğer üst düzey yetkililer tarafından karşılanmış; ayrıca İnönü ile Churchill birlikte düzenlenen askerî töreni teftiş etmişlerdir (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

2.4.5. Alman Sefiri Papan'ın nutukları

Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz von Papan, İzmir ziyareti kapsamında, İzmir Palas salonlarında Vali, Belediye Başkanı, hükümet yetkilileri ve Alman topluluğu onuruna bir ziyafet düzenleyerek bir konuşma yapmıştır. Von Papan konuşmasında, İzmir'in doğal ve mimari güzelliklerinden övgüyle bahsetmiş, kentin kalkınmasında Belediye Başkanının çabalarını takdir ettiğini ifade etmiştir. İzmir'in, Türk misafirperverliği ve huzurlu atmosferiyle dikkat çektiğini belirten von Papan, Türkiye'nin bugüne kadar karşı karşıya kaldığı tüm zorlukları akılcı politikalar sayesinde aşmayı başardığını vurgulamıştır. Konuşmasının devamında von Papan, Mustafa Kemal Atatürk'ün bıraktığı mirasa değinerek, Türkiye'nin güçlü liderler ve kahraman bir halk sayesinde bağımsızlığını koruyarak geleceğe emin adımlarla ilerlediğini dile getirmiştir. Türk ve Alman tarihleri arasındaki benzerliklere dikkat çekmiş, her iki milletin de tarih boyunca ulusal bütünlüklerini korumak için yoğun mücadeleler verdiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, Rusya'da yaşanan büyük muharebelerin Avrupa'nın geleceğini şekillendirmekte olduğunu ifade eden von Papan, Almanya'nın barış ve refah siyasetini sürdürme kararlılığını vurgulamıştır. Von Papan, Türk-Alman ilişkilerinin dostane niteliğini öne çıkararak, 18 Haziran'da imzalanan anlaşmanın iki halk arasında güçlü bir duygu bağı yarattığını belirtmiş, bu ilişkinin geçmişteki silah arkadaşlığının bir devamı olduğunu ifade etmiştir. Ziyafette

konuşma yapan İzmir Valisi Fuad Töksal ise, von Papen'in samimi açıklamalarına teşekkür ederek, iki ülke arasındaki dostane bağların önemine dikkat çekmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 2).

Bu konuşma, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı döneminde izlediği denge politikasını anlamak açısından önemli bir örnektir. Von Papen'in sözleri, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin savaş yıllarında dikkatle sürdürülen diplomatik hassasiyetleri yansıttığını söyleyebilmekteyiz.

2.5. II. Dünya Savaşında Toplumsal Görev Çağrılarının Çorum Basınına Yansımaları

2.5.1. Türk kadınının göreve çağrılması

Türk kadınına seslenen bu çağrı, ülkenin içinde bulunduğu dönemin olağanüstü koşulları bağlamında şekillenmiştir. Metinde, Türk kadınlarının sadece gündelik yaşamla sınırlı rollerinin ötesine geçerek, millî savunma hizmetlerinde daha aktif bir biçimde görev almaları gerektiği vurgulanmaktadır. Yardımseverler Cemiyeti'nin öncülüğünde yapılan bu duyuruda, gönüllü hastabakıcı olma, askerî hastanelerin farklı servislerinde çalışma, ordunun ihtiyaç duyduğu malzemelerin hazırlanması ve dikiş atölyelerinde üretim yapılması gibi görevler özellikle ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca Ankara'da edinilen tecrübelerin, diğer bölgelerde benzer çalışmaların daha verimli yürütülmesi için rehber niteliği taşıdığı belirtilmektedir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 2).

Bu çağrı, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin toplumsal seferberlik politikası bağlamında önem taşımaktadır. Savaşın doğrudan bir tarafı olmayan Türkiye, yine de olası tehditler karşısında geniş çaplı hazırlıklar yapmış; bu süreçte kadınlara yönelik rol tanımı geleneksel çerçevenin dışına taşmıştır.

2.6. II. Dünya Savaşında Ekonomik ve Ticari İlişkilerin Çorum Basınına Yansımaları

2.6.1. Türkiye-Almanya ticaret anlaşması

Almanya, Türkiye'nin en önemli ticaret ortaklarından biri olarak, savaşın getirdiği mali zorluklar nedeniyle harcamalarını azaltma yoluna gitmiş ve bu durum Türkiye üzerinde etkili olmuştur. Bu kapsamda, 9 Ekim 1941 tarihinde iki ülke arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, ticaretin "para" yerine "takas" yöntemiyle yürütülmesini öngörmüştür. Taraflar, Mart 1943'e kadar 100 milyon liralık mal takası yapmayı kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye, Almanya'ya hammadde ve gıda ürünleri sağlayacak; karşılığında demir-çelik, savaş ekipmanları ve sanayi ürünleri alacaktır. Bu düzenleme, Türkiye'nin Almanya'ya hammadde ihraç ederken, işlenmiş sanayi ürünleri ithal edeceği anlamına geliyordu. Almanya'nın nakit para sıkıntısı nedeniyle bu yöntemi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, iki ülke arasında iki yıl içinde 200 milyon lira değerinde mal takası gerçekleştirilmesi karara bağlanmıştır (Özkan, 2012, s. 92).

Memleketimiz ile Almanya arasında yeni bir ticaret anlaşmasının imzalanması amacıyla Ankara'ya gelen Orta Elçi Dr. Clodius başkanlığındaki Alman heyeti ile birkaç haftadır

yürütülen müzakereler sonuçlanmıştır. Görüşmeler, esasen karşılıklı ihtiyaçların uygun koşullarda karşılanmasını hedefleyen bir prensip anlayışı çerçevesinde sürdürülmüş; ancak ayrıntılar üzerinde yapılan uzun değerlendirmelerin ardından anlaşmaya varılmıştır. İmzalanan anlaşma, Almanya adına Büyükelçi Franz von Papen ve heyet başkanı Dr. Clodius, Türkiye adına ise Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, Türk heyeti başkanı Büyükelçi Numan Menemencioğlu ve Ticaret Vekâleti Müsteşarı Halit Nazım Keşmir tarafından imza altına alınmıştır. Anlaşmaya göre, Türkiye ile Almanya, iki yıl içerisinde karşılıklı ticaret hacmini toplamda 200 milyon lira düzeyine ulaştırmayı hedeflemekte; bu süreçte ihtiyaç duyulan mal ve mamuller mübadele yöntemiyle sağlanacaktır. Ayrıca, yapılan ek bir protokol ile bu ticaret kapsamında ortaya çıkacak ödemelerin hangi esaslara göre gerçekleştirileceği de ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

3.BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ÇORUM'DA SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYAT (1939-1945)

3.1. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Eğitim ve Kültürel Etkinlikler

3.1.1. Çorum Halkevi faaliyetleri (1939-1945)

Çorum Halkevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde halkın eğitimini ve sosyal gelişimini desteklemek amacıyla kurulan halkevlerinin bir şubesidir. 1932'de Halkevlerinin Türkiye genelinde açılmasıyla birlikte Çorum'da da bir şube kurulmuş ve kısa sürede aktif bir merkez haline gelmiştir. Çorum Halkevi'nin amaçları arasında halkın eğitim seviyesini yükseltmek ve toplumu Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda modernleştirmek yer almıştır.

Kadınlara yönelik başlatılan okuma-yazma seferberliği, İnkılâp Okulu bünyesinde açılan dershaneler aracılığıyla hız kazanmıştır. Dört ay gibi kısa bir sürede kadınların okuryazarlık kazanmalarını hedefleyen bu girişim, sadece bireysel gelişimi değil, aynı zamanda vatani bir görev bilinciyle şekillendirilmiştir. Kurslara katılımın zorunlu olduğu, aksi takdirde yasal işlem başlatılacağı duyurularla halka iletilmiştir. (Çorum Gazetesi, 1939, s. 2). Böylece kadınların kamusal alanda aktif bireyler olarak yer almaları teşvik edildiği görülmektedir.

Çorum Halkevi'nde düzenlenen bir çay toplantısında, Halkevi Başkanı Ferdane Hanım, Türk kadınının Cumhuriyet ile kazandığı hakları ve sorumlulukları detaylı bir şekilde dile getirmiştir. Konuşmasında, kadınların geçmişte toplumsal hayattan nasıl soyutlandığını, Cumhuriyet rejimiyle bu esaretin nasıl son bulduğunu vurgulamıştır. Ferdane Hanım, kadınların ev içinde veya örtüler ardında yaşamaya mahkûm edilmemesi gerektiğini ifade etmiş; Cumhuriyet'in sunduğu hakların aktif şekilde hayata geçirilmesinin kadınların asli görevi olduğunu belirtmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda kadınların gösterdiği fedakârlıklara da değinerek, modern Türk kadınının bu bilinçle hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasının sonunda Halkevi'nde açılan ücretsiz biçki-dikiş kurslarına katılım çağrısı yapmıştır. Bu söylev, kadınlar arasında büyük bir etki yaratmış, sosyal bilinçlenmenin önünü açmıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Halkevi tarafından açılan Almanca ve Fransızca dil kursları ise, gençlere ücretsiz yabancı dil öğretme amacıyla başlatılmış; fakat katılımın beklenen düzeyde olmaması üzerine Halkevi yönetimi, kurslara ilgi göstermeleri için gençlere çağrıda bulunmuştur. Yabancı dil öğreniminin önemi vurgulanmış, mevcut kursiyerlerin de derslere düzenli devam etmeleri istenmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1). İskilip Kazasında ise 1940 yılında Melih Tankut tarafından Fransızca kursu verilmiştir. Kursa 51 kişi katılmış ve Makbul Özdil başkanlığında yürütülmüştür (BCA, 490,01,1053/1044,2,35). Bu faaliyet, Halkevlerinin eğitimde fırsat

eşitliği sağlama ve gençleri çağdaş bilgiyle donatma hedefinin önemli bir parçası olarak değerlendirilebiliriz.

Aynı dönemde Mecitözü, Alaca ve Osmaniye kazalarında açılması planlanan yeni Halkevleri için ise hummalı hazırlıklar yapılmıştır. Bu açılışlar, yalnızca birer tören olarak değil, taşrada eğitim ve kültür hayatının canlanmasına yönelik kalıcı birer yatırım olarak görülmüştür. Halkevi açılışlarının halkın geniş katılımıyla, coşkulu gösteriler eşliğinde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Halkevi'nin köycülük faaliyetleri çerçevesinde, havaların elverişli hale gelmesiyle birlikte köylere yönelik ziyaretler başlatılmıştır. İlkbaharın ilk gezisinde Halkevi Başkanı, köycülük ve diğer ilgili şube temsilcileriyle birlikte altı köy ziyaret edilmiş, köylülerle tarım, ekonomi, sağlık ve hayvan sağlığı konularında bilgilendirici görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sağlık ekibi tarafından yüz elliden fazla hasta muayene edilmiş, gerekli ilaç ve reçeteler temin edilmiştir. Aynı zamanda çok sayıda hayvan veteriner hekim tarafından kontrol edilmiş ve tedavi edilmiştir. Bu gezilerde halk, bando eşliğinde eğlendirilmiş, çocuklara şeker, öğrencilere ise kırtasiye malzemeleri dağıtılmıştır. Köylüler bu ilgiden memnuniyet duymuş ve benzer ziyaretlerin tekrarlanmasını talep etmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Kültürel etkinlikler de bu dönemde öne çıkmıştır. Halkevi Ar Kolu tarafından düzenlenen bir müzik konseri, geniş katılımı gerçekleştirilmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Etkinliğe başta Vali ve Parti Başkanı olmak üzere pek çok davetli katılmış, 18 çalgı aleti ve 15 sesin yer aldığı koro performansı başarılı bulunmuştur (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Ayrıca kadınların el becerilerini geliştirmek amacıyla Halkevi bünyesinde ücretsiz biçki, dikiş ve nakış kursu açılacağı duyurulmuştur. Katılım sağlamak isteyenlerin belirlenen saatlerde Halkevi'ne başvurması istenmiş, bu kursla kadınların üretkenliğinin artırılması hedeflenmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Konferanslar da Halkevinin önemli faaliyetleri arasında yer almıştır. Planlanan konuşma gerçekleşmemiş olsa da, yerine çocuk sağlığı ve beslenmesi üzerine bilgilendirici bir sunum yapılmıştır. Bu konferans, halk sağlığı konularında bilinçlenmenin artırılması açısından faydalı bulunmuş; ayrıca bir sonraki hafta milliyetçilik konulu konferansın yapılacağı duyurulmuştur (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1). Bu uygulama, Halkevi'nin düzenli ve çeşitli eğitim faaliyetlerini sürdürdüğünü göstermektedir

Sosyal yardım amaçlı kültürel etkinlikler de dikkat çekmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yetim ve yoksul çocuklara yardım amacıyla düzenlenen müsamere ve film gösterimi, hayır amaçlı kültürel etkinliklerin bir örneğidir. Etkinlikten elde edilen gelirle çocuklara giysi ve sünnet hizmeti sunulması planlanmış, halkın hem eğlenmesi hem de yardımda bulunması sağlanmak istenmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 3).

Halkevi, sanatın halka ulaşması amacıyla fotoğraf ve resim amatörlerinin eserlerine yer verilen bir sergi düzenlemiştir. Sergi sonunda seçilen eserlerin Ankara’da açılacak genel sergiye gönderileceği, başarılı bulunan katılımcılara ödül verileceği duyurulmuştur (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1). Bu etkinlik, taşrada sanat üretiminin desteklenmesi açısından dikkat çekici olduğunu söyleyebiliriz

Halkevi, halkın sanatsal becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli kurslar açmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, bir çiçek ustasının katkısıyla kağıttan çiçek yapımı kursu başlatılmış; özellikle kadınların ve ilkokul öğrencilerinin katılımı teşvik edilmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1). Alaca kazasında genç kızlara yönelik çiçek, şapka, bebek ve dikiş kursları açmıştır. Kursu, Zehra Yarımoğlu ve Sabiha Sanver öncülük etmiştir (BCA, 490,01/1053,1044,30).

Avcılığın bir spor olarak örgütlenmesini sağlamak amacıyla Halkevi’nde Avcılar Kulübü Genel Kurulu toplanmış ve yeni yönetim kurulu seçilmiştir. Bu seçimle birlikte avcılık sporunun düzenli ve kurumsal biçimde icra edilmesi hedeflenmiş; milli sporların yerelde teşvik edilmesine katkı sağlanmıştır. (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Şoförlük sanatını ilerletmek ve daha iyi şoförler yetiştirmek için, şehir belediyesi şoförler mektebi açmaya karar vermiş, çok yakında faaliyete geçeceğini halka bildirmişlerdir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

1940 yıllarında Çorum Halkevi tarafından gerçekleştirilen etkinlikler, hava savunması ve paraşütçülük konularında halkın bilinçlendirilmesine yönelik yoğun bir program yürütüldüğünü göstermektedir. (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1). 26 Haziran 1940 tarihli resmi yazıya göre, Halkevi teşkilatı tarafından şehir merkezinde ve halkın yoğun olarak bulunduğu meydanlarda hoparlörler aracılığıyla konferanslar düzenlenmiş; ayrıca sinema salonlarında da bilgilendirici konuşmalar yapılmıştır. Bu faaliyetler, özellikle paraşütler, paraşütçülük ve muhtemel hava saldırılarına karşı alınacak önlemler hakkında halkın bilgilendirilmesini amaçlamıştır. Halkevi Reisi Şevket Davut’un imzasını taşıyan raporda, köy şubelerinin de sürece dâhil olduğu, köylerde benzer içerikteki konuşmaların gerçekleştirildiği belirtilmektedir (BCA, 490,01/1008,892,3,11).

Halkevi’nin köycülük şubesi tarafından düzenlenen bir diğer köy gezisinde, sağlık hizmetleri ve veterinerlik hizmetleri ücretsiz olarak sunulmuştur. Bu ziyaretlerde halkın sağlık ihtiyaçları karşılanmış, hayvan sağlığına dair önlemler alınmıştır. Bu uygulama, Halkevi’nin köylere ulaşan sosyal hizmet işlevini güçlendirmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 2).

İçel Milletvekili Ferit Celal Güven, 27 Mart 1941 tarihinde Çorum’a gelerek “Dünya Vaziyeti Karşısında Türkiye” konulu bir konferans vereceği haberi alınmıştır (Çorum Gazetesi, 1941, s.1). Halkevi salonunda gerçekleştirilen konferans, hoparlörler aracılığıyla farklı mahallelerde de canlı olarak dinletilmiş, yoğun ilgi görmüş ve geniş bir halk kitlesi tarafından takip edilmiştir. Bir buçuk saat süren konferans boyunca Ferit Celal Güven, dünya siyasetinde yaşanan gelişmeleri ve Türkiye’nin bu koşullardaki politik duruşunu detaylı biçimde

aktarmıştır. Konferans, halkın büyük bir heyecanla katılım gösterdiği, yoğun tezahüratlarla desteklenen bir etkinlik niteliği taşımıştır (BCA, 490,01/1008,892,3,6).

Halkevi'nde düzenlenen aile toplantısı, şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla samimi bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Etkinlikte müzik dinletileri, yerel oyunlar ve eğlenceler sunulmuş, halkın bir araya gelerek sosyal bağlarını güçlendirmesi sağlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

Halkın geleneksel el sanatlarına olan ilgisini artırmak amacıyla Halkevi, on tezgahlık bir dokumacılık kursu açma kararı almıştır. Kurs, köylü ve şehrli kadınlara ücretsiz olarak sunulmuş, sürekli çalışan ve ihtiyaç sahibi kursiyerlere yevmiye verilmesi planlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1). Bu girişim, dokumacılık gibi geleneksel zanaatların sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı hedeflediğini söyleyebiliriz.

Gençler tarafından düzenlenen edebiyat gecesi, Mehmet Akif Ersoy'un hayatı ve eserlerine odaklanan söylevlerle gerçekleştirilmiş, geniş bir izleyici kitlesi tarafından ilgiyle takip edilmiştir. (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

Halkevlerinin 10. yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen etkinliklerde, çeşitli toplantılar ve radyo yayınları aracılığıyla Halkevi'nin yıllık faaliyetleri kamuoyuna sunulmuştur. Şehir süslemeleri, bando gösterileri ve halkın yoğun katılımıyla kutlamalar, Halkevi'nin taşradaki temsil gücünü ve halkla bütünleşme çabasını ortaya koymuştur (Çorum Gazetesi 1942, s. 1).

Beden terbiyesi faaliyetleri kapsamında, gençler düzenli spor antrenmanlarına devam etmiş, kış aylarında Halkevi salonunda teorik eğitimler ve atış talimleri yapılmıştır. Sporcular, uygun hava koşullarında ise garnizon atış alanında pratik eğitimlere katılmıştır (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1.).

Halkevi, okuma odası ve oturma salonunu halkın kullanımına açarak, şehir halkının kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yeni düzenlemeler yapmıştır. Kütüphane saatleri bu yeni yapıya göre yeniden düzenlenmiş, ayrıca pingpong masası gibi sosyal aktiviteler de halkın hizmetine sunulmuştur (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

Şehirde baş gösteren şap hastalığına karşı, Halkevi köycülük kolu tarafından gerekli sağlık önlemleri alınmış, veteriner müdürlüğünce hazırlanan broşürler köylere dağıtılmıştır. Aynı zamanda, sosyal yardım faaliyetleri kapsamında cezaevindeki mahkumlara ve ihtiyaç sahibi ailelere nakdi yardımlar yapılmıştır (Çorum Gazetesi, 1942, s. 2).

Halkevi tarafından organize edilen Çorum Gecesi, geniş bir katılımıla gerçekleştirilmiş ve halkın kültürel birlikteliğini pekiştiren bir etkinliğe dönüşmüştür. Şehrin önde gelenleri ve halkın yoğun ilgisi, bu tür organizasyonların sosyal hayattaki önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu gece, halk sanatçılarının ve oyuncuların sahne performanslarıyla renklenmiş, şehrin kültürel zenginliğini ortaya koymuştur (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

Aynı yıl Cumhuriyet Bayramı'nın 19. yıl dönümü münasebetiyle Halkevi salonunda düzenlenen balo, halk ve protokolün katılımıyla coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. Bu etkinlik, bayramların

halkla bütünleşen sosyal etkinlikler aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

1943 yılı faaliyetleri arasında lise ve üniversite öğrencilerinin düzenlediği edebiyat gecesi ve tiyatro gösterileri öne çıkmıştır. Şiir dinletileri, piyesler ve edebi sohbetlerle zenginleştirilen program, Mehmet Akif Ersoy'un eserleriyle taçlandırılmıştır (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

Halkevi, Almanca ve Fransızca bilmeyenler için iki seviyeli dil kursu açacağını duyurmuş, katılım sağlamak isteyenleri A ve B kurlarına kayıt olmaya davet etmiştir (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1). Bu girişim, gençlerin yabancı dil öğrenerek çağdaş bilgiye erişmelerini sağlamak ve taşrada dil eğitimi olanaklarını artırmak amacı taşıdığını düşünebiliriz.

Sosyal yardım faaliyetleri çerçevesinde Halkevi İdare Heyeti, ihtiyaç sahibi genç kızlar için önemli bir karar almış, toplanan giyim yardımlarının en kıymetli parçalarını yeni evlenecek yoksul genç kızlara gelinlik ve düğün hediyesi olarak verme kararı almıştır (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

Halkevi, marangozlara yönelik bir resim kursu açacağını duyurmuş, sanatla el becerilerini birleştirmek isteyen esnafa bu fırsatı sunmuştur (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

Ortaokul son sınıf öğrencilerinin düzenlediği eleştirel matematik dersi, Halkevi'nde geniş bir katılımı gerçekleştirilmiş, eğitimciler ve öğrenciler dersin işleyişine aktif katılım sağlamıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1).

Köycülük Kolu, yoksul köylülerin adli işler dışındaki yazışmalarını ücretsiz olarak yürütecek bir büro açma kararı almıştır. Ayrıca, haftanın belirli günlerinde veteriner hizmetleri sunulması ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara sağlık hizmetleri verilmesi planlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1). Bu karar, Halkevi'nin sosyal devlet anlayışını yerelde somutlaştıran uygulamalarından biri olmuştur

Halkevi'nin yıldönümü kutlamaları kapsamında, geleneksel bir kıyafet balosu düzenlenmesine karar verilmiş ve hazırlıklara başlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 2).

Halkevi İdare Heyeti, şehirde gece ders çalışma imkânı bulunmayan ortaokul ve sanat okulu öğrencileri için kütüphanenin gece saatlerinde açık tutulmasına karar vermiştir. Bu karar, öğrencilerin eğitim olanaklarına eşit erişimini sağlama çabasının bir yansımasıdır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1).

Halkevi, okuma-yazma kursları kapsamında 100'den fazla öğrencinin eğitimine devam etmekte, ayrıca ceza ve tevkif evinde de okuryazarlık kursları başlatmıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1).

1945 yılını gelindiğinde Halkevi, kültürel ve sportif faaliyetlerini sürdürmüştür. Ar Kolu üyeleri tarafından hazırlanan konser, Halkevi salonunda geniş katılımı gerçekleştirilmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Programda yer alan koro ve solo performanslar, milli oyunlar ve temsiller

halk tarafından coşkuyla karşılanmış, Halkevi'nin sanatsal üretim kapasitesi bir kez daha gözler önüne serilmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1)

Halkevi Spor Kolu, mevsim şartlarından dolayı kayak sporunu icra edemese de, kapalı salonlarda düzenli antrenmanlarına devam etmiş ve sporcuların yaza hazır olmalarını sağlamak için çalışmalarını sürdürmüştür (Çorum Gazetesi, 1945, s. 2).

Halkevi tarafından açılan okuma-yazma kursları ve gece çalışma odaları, öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmiş, güzel sanatlar ve spor kolları ise faaliyetlerini düzenli olarak sürdürmüştür (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

Halkevi İdare Heyeti, her ay düzenli olarak belirlenen konular üzerinde çalışacak komiteler kurma kararı almış ve bu doğrultuda ilk toplantının hazırlıkları tamamlanmıştır. Bu uygulama, Halkevi'nin kurumsal çalışma disiplini artırarak ve faaliyetlerini daha organize bir şekilde yürütmek amacı taşımaktadır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

Halkevlerinin kuruluş yıldönümü münasebetiyle, şehrimiz Halkevi özel bir kutlama programı hazırlamış ve geniş katılımlı bir tören düzenlemek üzere hazırlıklara başlamıştır. Başkentten yapılacak açılış yayını sonrası uygulanacak olan bu program, Halkevlerinin taşradaki toplumsal organizasyon gücünü bir kez daha göstermiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

İlkbahar Mukavemet Koşusu, Halkevi tarafından düzenlenmiş ve genç atletlerin performans sergilediği bir yarışmaya dönüşmüştür. Koşu sonunda düzenlenen voleybol etkinliği ile sporcuların katılımı teşvik edilmiş, bu tür etkinliklerin halk arasında spor bilincini artırmaya yönelik önemli adımlar olduğu gözlemlenmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

Halkevi, halk oyunları ve geleneksel müzik aletlerinin öğretilmesi amacıyla Halay ve Saz kursları açma kararı almış, bu kurslara özellikle gençlerin katılımı teşvik edilmiştir. Bu girişim, milli kültürün yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması açısından önemli bir kültürel faaliyet olarak değerlendirilebilir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

3.1.1.1. Çorum ili ve kazalarında görev yapmış kişilerin sicil defterleri (1939-1945)

28 Ağustos 1941 tarihinde Çorum Halkevi Reisi Şevket Davut, sağlık sorunları nedeniyle görevinden istifa etmiştir. Bu istifanın ardından, Çorum Halkevi İdare Heyeti tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, Naim Atalay Halkevi Reisliği görevine seçilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,35). Atalay'ın seçimi 16 Eylül 1941 tarihli ve 5/39420 sayılı emirle onaylanmış, resmi olarak göreve atandığı bilgisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Sekreterliği'ne iletilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,33). 1907 doğumlu olup Çorum İdadisinden mezun olmuştur. Altı yıl süreyle ilkokul öğretmenliği yapmış, daha sonra ticaret hayatına atılmak amacıyla öğretmenlik görevinden kendi isteğiyle ayrılmıştır. Mesleği kırtasiyecilik ve kitapçılıktır. Ayrıca Belediye Daimî Encümeni üyeliği de yapmaktadır. Askerlik hizmetini ise Çorum 38. ve Samsun 172. alaylarında er olarak tamamlamıştır. 1934 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye olmuş, 1936'dan itibaren kazada idare heyeti üyesi olarak görev almıştır.

27 Temmuz 1939'dan 28 Ağustos 1941'e kadar vilayet idare heyeti üyeliğinde bulunmuş, bu tarihten itibaren Halkevi Reisliğine seçilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,34).

22 Ocak 1942 tarihli, Çorum Vilayeti İdari Heyeti Reisliği tarafından Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinin 36. maddesi gereği, Sungurlu Halkevi Başkanlığı'na getirilen Bilâl Özkan'ın sicil kaydını ilgili makama sunulmuştur. Söz konusu yazıda, Özkan'ın çalışmaları ve sicilinin incelenerek, partinin ilgili birimlerince onaylandığı belirtilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,31). Özkan'ın sicil belgesinde, 1894 doğumlu olduğu, 1916'de Ankara'dan mezun olduğu ve partinin sunduğu çeşitli görevlerde yer aldığı bilgisi yer almaktadır (BCA,490,01/936,635,1,32).

10 Eylül 1942 tarihli, Çorum Vilayeti İdari Heyeti Reisliği tarafından Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinin 36. maddesine uygun olarak İskilip Halkevi'nin başkanlığına atanan Ömer Azmi Tuncay'ın sicil kaydına dair bilgi verilmiştir. İlgili yazıda, İskilip Halkevi'ne atanan Tuncay'ın sicil defteri tamamlandığı belirtilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,27). Sicil belgesinde, 1894 doğumlu olan Tuncay'ın, 1916'de Ankara Üniversitesi'nden mezun olduğu ve İskilip Halkevi'nde başkanlık görevini üstlendiği bilgisi yer almaktadır (BCA,490,01/936,635,1,28).

24 Şubat 1942 tarihli, Çorum Vilayeti İdari Heyeti Reisliği tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinin 36. maddesi gereği, Alaca Halkevi Başkanlığı'na atanması önerilen Refet Onur'un sicil kaydına dair bilgi sunulmuştur. Bu yazıda, Onur'un atanması talebinin, Parti idare heyeti tarafından onaylandığı ve sicil kaydının düzenlendiği belirtilmiştir. Bu süreç, resmi yazı ile Çorum İl Örgütü tarafından genel merkeze iletilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,29). Refet Onur'un sicil belgesinde, 1906 doğumlu olduğu, 1930 yılında Tıp Fakültesi'nden mezun olduğu ve parti içinde aktif bir şekilde görev aldığı bilgisi yer almaktadır (BCA,490,01/936,635,1,30).

2 Haziran 1943 tarihli, Çorum Vilayeti İdari Heyeti Reisliği tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Osmancık Halkevi Başkanlığı'na atanacak bir aday bulunmadığından Halkevleri İdare ve Teşkilât Talimatnamesinin 36. maddesi uyarınca İbrahim Şahin'in bu göreve getirildiğini bildirmektedir. Yazıda, Şahin'e ait sicil kaydının düzenlendiği ve bu bilginin C.H.P. Genel Sekreterliği'ne iletildiği ifade edilmektedir (BCA,490,01/936,635,1,16). İbrahim Şahin'e ait sicil belgesine göre, 1918 doğumlu olup Osmancık'ta dünyaya gelmiştir. 1929 yılında Osmancık Ortaokulu'ndan mezun olan Şahin, mesleğini tüccar olarak sürdürmekteydi. 26 Ocak 1943 tarihinde partiye katılan Şahin, aynı yıl Osmancık Halkevi Başkanlığı görevine atanmıştır (BCA,490,01/936,635,1,17).

28 Ocak 1943 tarihli, Çorum Vilayeti C.H.P. İdare Heyeti tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Alaca Halkevi Başkanlığı'nda görev yapan Hükûmet Doktoru Refet Onur'un memuriyetinin başka bir yere nakledilmesi sebebiyle görevinden ayrıldığı bildirilmiştir. Onur'un yerine, Halkevleri İdare ve Teşkilât Talimatnamesinin 36. maddesi uyarınca Muhittin Erözdemir'in atandığı belirtilmiş ve Erözdemir'e ait sicil belgesi de yazıya eklenerek ilgili

makama iletilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,23). Muhittin Erözdemir'e ait sicil belgesine göre, 1892 doğumlu olan Erözdemir, Mülkiye İdadisinden 1909 yılında mezun olmuş, ardından çeşitli devlet dairelerinde memuriyet görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca, belgede Erözdemir'in askeri hizmetini tamamladığı ve emekli jandarma olduğu yazılmıştır (BCA,490,01/936,635,1,24).

7 Şubat 1943 tarihli, Çorum Vilayeti C.H.P. İdare Heyeti tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Osmancık Halkevi Başkanlığı'nda görev süresinin dolması nedeniyle yeni bir atamanın gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Osmancık Kaza İdare Heyeti, kendi üyeleri arasından Mutalip Karakaş'ı Halkevi Başkanlığı'na seçmiş ve Karakaş'a ait sicil belgesini onay için Genel Sekreterliğe iletmiştir (BCA,490,01/936,635,1,21). Mutalip Karakaş'a ait sicil belgesine göre, 1909 doğumlu olan Karakaş, ilkokul eğitimini 1921 yılında tamamlamış ve meslek olarak manifatura ticaretiyle uğraşmaktadır. 1 Ekim 1942 tarihinde belediye meclis üyeliğine seçilen Karakaş, aynı zamanda 10 Ocak 1943 tarihi itibarıyla Osmancık Halkevi Reisliği görevine getirilmiştir. Ayrıca, Karakaş'ın daha önce herhangi bir siyasi partiye üye olmadığı, yabancı dil bilmediği kaydedilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,22).

20 Ocak 1943 tarihli, Çorum Vilayeti C.H.P. İdare Heyeti tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Mecitözü Halkevi Başkanlığı'na atama yapılmasına ilişkin karar bildirilmektedir. Yazıya göre, Mecitözü C.H.P. Kaza İdare Heyeti bünyesinde Halkevi reisliğinin gerektirdiği işleri yürütecek uygun bir kişi bulunamadığından, Kaza Maarif Memuru Mümtaz Gürkan'ın Halkevi Başkanlığı'na atanması teklif edilmiştir. Bu teklif, ilgili heyet tarafından uygun görülmüş ve Mümtaz Gürkan'ın sicil belgesi ekli olarak Genel Sekreterliğe sunulmuştur (BCA,490,01/936,635,1,25). Mümtaz Gürkan'a ait sicil belgesine göre, 1910 doğumlu olan Gürkan, İstanbul Muallim Mektebi'nden 1928 yılında mezun olmuş ve meslek olarak öğretmenlik yapmaktadır. Sicil kaydında, Gürkan'ın Halkevleri teşkilatına katıldığı tarihten itibaren Mecitözü Halkevi'nde düzenli olarak görev aldığı ve halk eğitimi kapsamında çeşitli faaliyetler yürüttüğü belirtilmektedir. Ayrıca, Gürkan'ın halkevlerinde eğitim ve kültürel etkinlikleri organize ettiği, bu kapsamda yerel halkın sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Askerlik hizmetini İstanbul İhtiyat Zabiti Okulu'nda ve Çorum'da 40. alayda tamamlayan Gürkan'ın, görevine öğretmen olarak devam ettiği de belgede kaydedilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,26).

25 Ocak 1944 tarihli, Çorum Vilayeti C.H.P. İdare Heyeti tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, Sungurlu Halkevi Reisliği'ne C.H.P. Kaza İdare Heyeti üyelerinden Fuat Sümer'in seçildiği bildirilmiştir. Yazıda, Sümer'e ait sicil kaydının ilişik olarak takdim edildiği belirtilmiş ve bu atamanın resmi olarak onaylanması için merkeze bilgi verilmiştir (BCA,490,01/936,635,1,14). Fuat Sümer'e ait sicil belgesine göre, 1910 doğumlu olan Sümer, İzmir Erkek Öğretmen Okulu'ndan 1928 yılında mezun olmuş ve mesleğini öğretmen olarak sürdürmektedir. 20 Kasım 1942 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye olan Sümer, 18 Aralık 1943 tarihinde Sungurlu C.H.P. Kaza Parti İdare Heyeti asil üyeliğine seçilmiştir. Belgede,

Sümer'in daha önce Sungurlu Halkevi Temsil Kolu Başkanlığı görevini üstlendiği ve bu süreçte çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler yürüttüğü belirtilmektedir (BCA,490,01/936,635,1,15).

3.1.2. Halk türkülerinin toplanması

Çorum yöresine ait halk türkülerini derlemek amacıyla beş kişilik bir heyet, şehir merkezinde çalışmalarına başlamış; seçilen eserlerin plak kayıtlarının yapılarak ülke genelinde tanıtılması hedeflenmiştir. Kırsal bölgelerdeki elektrik altyapısının yetersizliği nedeniyle araştırmalar köylere ve kasabalara yayılamamış, bu nedenle yöredeki icracıların merkeze getirilmesi için yerel ileri gelenlere çağrıda bulunulmuştur (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

Bu girişim, Cumhuriyet'in erken döneminde kültürel mirasın kayıt altına alınması ve yerel sanat ürünlerinin ulusal kültür projesine dahil edilmesi yönündeki politikaların yereldeki yansımalarına örnek teşkil etmektedir. Dönemin "halk kültürünü derleyip merkezileştirme" anlayışı, yalnızca sanatsal bir faaliyeti değil, aynı zamanda milli kimliğin inşasında halk müziğinin taşıyıcı rolünü de ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

3.1.3. Millet mektepleri

1940 yılı itibarıyla Çorum'da millet mekteplerinin sayısı önemli ölçüde artmış, okuma yazma bilmeyen yetişkinlere yönelik kurslar şehir merkeziyle sınırlı kalmayıp kırsal alanlara da yayılmıştır. Katılımın giderek yükselmesi, halkın eğitim fırsatlarını benimseme isteğini ve devletin okuryazarlık kampanyalarının yerelde gördüğü karşılığı ortaya koymaktadır (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Bu durum, Cumhuriyet'in halk eğitimi politikalarının, resmi okul sisteminde değil, yetişkin eğitimi alanında da etkili şekilde yürütüldüğünün bir göstergesi olup, yerel yönetimlerin ve halkın bu sürece aktif katılımını yansıtmaktadır.

3.1.4. Köylerde kurs

İktisat Vekâleti tarafından köylere dağıtılan el dokuma tezgâhlarının kullanımı ve dokumacılık öğretimi amacıyla, Çorum merkezine bağlı Seydim köyünde ve Buğabağı köyünde kurslar açılmış, toplamda 56 kadın ve erkek bu eğitimlere katılmıştır. Katılımcılar, çamaşır ve perdelik kumaşların yanı sıra kendi çıkırıklarında bükülen yünlerden de dokumalar üretmiştir. Kursların tamamlanmasının ardından Sarım Bey ve Yeni Çamlıca köylerinde yeni kursların başlatılması kararlaştırılmıştır (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

Bu uygulama, Cumhuriyet'in erken döneminde kırsal kalkınma politikalarının el sanatları ve ev ekonomisi odaklı yönünü ortaya koymaktadır. Devlet, bu tür girişimlerle köylünün üretim becerilerini artırmayı, yerel hammaddelerin değerlendirilmesini sağlamayı ve kırsal ekonomiyi çeşitlendirerek modernleşme sürecine entegre etmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz.

3.1.5. Kız sanat okulu dikiş-nakış sergisi

1943 yılında Çorum Akşam Kız Sanat Okulu, yalnızca altı aylık kısa bir eğitim sürecinde 100'den fazla öğrencisinin el sanatları alanındaki çalışmalarını geniş kapsamlı bir sergiyle kamuoyuna sunmuştur. Açılış törenine Vali Muzaffer Akalın ve eşi başta olmak üzere yerel idari, adli ve askerî erkânın yanı sıra çeşitli okulların yöneticileri ve öğretmenler katılmış; Vali, kadınların özen ve emeğiyle ortaya çıkan eserleri takdir eden bir konuşma yapmıştır. Altı odada düzenlenen sergi, çeşitlilik ve işçilik açısından davetliler üzerinde büyük bir etki bırakmıştır (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

Bu etkinlik, Cumhuriyet'in erken döneminde kadınların mesleki eğitim yoluyla üretken bireyler haline getirilmesini teşvik eden politikaların yerel ölçekte bir örneğidir. Akşam Kız Sanat Okulları, özellikle kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını artırma hedefiyle işlev görmüş; sergiler ise bu çabanın hem toplumsal görünürlüğünü sağlamış hem de modernleşme ideallerinin yerel topluma benimsetilmesinde önemli bir araç olduğunu söyleyebiliriz.

3.1.6. Cezaevinde kurslar

Çorum Halkevi, Ceza ve Tevkif Evi bünyesinde bir öğretmen yönetiminde uzun süredir devam eden bir okuma yazma kursu açmıştır. Bu girişime ek olarak, Cumhuriyet Savcılığı ve Cezaevi Müdürlüğü'nün ortak çalışmasıyla ahlaki içerikli konferanslar da düzenlenmiştir (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1).

Bu uygulama, Cumhuriyet'in erken döneminde halk eğitiminin yalnızca serbest bireylerle sınırlı kalmayıp mahkûmlara da ulaştırıldığını göstermektedir. Okuma yazma kursları, cezaevlerinde yeniden topluma kazandırma anlayışının önemli bir parçası olarak değerlendirilmiş; ahlaki konferanslar ise bireylerin davranışsal dönüşümünü desteklemeyi hedeflemiştir. Böylece, eğitim ve iyileştirme faaliyetleri bir arada yürütülerek hem bireysel gelişim hem de toplumsal uyum açısından kapsamlı bir modernleşme yaklaşımı ortaya konmuştur.

3.1.7. Kız enstitüsünün müsameresi

Çorum Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu öğrencileri, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nı kutlamak amacıyla 20 Mayıs Pazar gecesi sinema binasında kapsamlı bir gösteri sunmuştur. Vali ve eşinin yanı sıra geniş bir davetli topluluğunun katıldığı program, "Hayalimizde Yarın" adlı piyes ile başlamış; ardından sanat okullarının tarihçesine dair bir konuşma ve koro performansları yer almıştır. Piyesin ara bölümünde, öğrencilerin kendi tasarlayıp diktiği giysiler, şapkalar ve el çantaları sergilenmiş, bu eserler izleyicilerden büyük beğeni toplamıştır. Gösterinin ikinci bölümünde koro milli marşlar seslendirmiş, iki öğrencinin dans gösterisi ve finalde Sepetçioğlu Marşı eşliğinde sahne performansı ile etkinlik tamamlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 2).

3.1.8. Kız enstitüsünün yıllık sergisi

30 Haziran Cumartesi günü düzenlenen ve bu yıl üçüncüsü gerçekleştirilen Kız Enstitüsü ile Akşam Kız Sanat Okulu sergisi, resmi törenle açılmış ve katılımcılardan büyük ilgi görmüştür. Açılışa Vali Sahip Öрге, adli ve mülki erkân, milli eğitim yetkilileri, davetliler ve öğrenci velileri iştirak etmiştir. Samimi bir atmosferde geçen etkinlikte, sergilenen eserler öğrencilerin bir yıl boyunca ortaya koyduğu yoğun emek ve çabanın somut yansımaları olarak takdir toplamıştır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

Bu sergi, Cumhuriyet döneminde kadınların el sanatları ve tasarım alanındaki üretimlerinin toplumsal görünürlüğünü artıran önemli kültürel etkinlikler arasında yer almaktadır. Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu'nun bu tür organizasyonları, hem kadınların mesleki becerilerinin geliştirilmesini hem de bu becerilerin modernleşme idealleriyle uyumlu şekilde topluma sunulmasını sağlamıştır. Etkinliğin süreklilik kazanması, kadın eğitiminin yerelde kurumsallaştığını ve her yıl artan başarı düzeyinin, hem öğrencilerin hem de öğretmen kadrosunun yetkinliğini pekiştirdiğini göstermektedir.

3.2. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal Dayanışma ve Yardım Faaliyetleri

3.2.1. Kızılay toplantısı

20 Şubat 1939 Pazartesi günü saat 16.00'da Çorum Kızılay Şubesi'nin genel kurulu toplanmış; toplantıda kurumun bir yıllık çalışma raporu ile gelir-gider bilançosu okunarak üyeler tarafından onaylanmıştır. Ardından, 15 kişiden oluşan yeni merkez heyeti seçilmiş ve Dr. Halid Karakaya, Süleyman Köstekçi, Dr. Saffet Eroğlu, Av. Sabit Eroğlu, Melahat Ata, Hadiye Öğretmen, Başöğretmen Mahir Tümer, Ahmet Tütüncü, Eşref Mergen, Sıhhat Başkanlığı Mustafa Üsgülen, Nazmiye Kerman, Ecz. Rahmi Haboğlu, Sıddık Çöplü, Şevket Kerman ve İbrahim Kümbül bu göreve getirilmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

Cumhuriyet'in erken döneminde Kızılay gibi yardım kuruluşları, yalnızca afet ve sağlık hizmetlerinde değil, aynı zamanda sosyal dayanışma ve halkın örgütlü biçimde seferber edilmesinde önemli rol oynamıştır. Yeni seçilen merkez heyeti, hem yardım çalışmalarının sürekliliğini sağlamak hem de yerel ihtiyaçlara hızlı cevap verebilmek açısından dönemin sosyal refah anlayışının yereldeki temsilcisi niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2. İhtiyaç sahibi öğrencilere yapılan yardımlar

Mecitözü ilçesinde, bir aydan beri fakir öğrenciler için sıcak yemek uygulaması başlatılmış ve bu yardım her gün düzenli olarak sürdürülmüştür. İlçe Maarif Memurunun öncülüğünde örgütlenen bu girişime halk da gönüllü şekilde katılmıştır. İlk aşamada 25 öğrenciye ulaşılsa da ilerleyen dönemde bu sayının okul mevcuduna paralel olarak artırılması planlanmaktadır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 2).

3.2.3. Sünnet Düğünü

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Çorum şubesi tarafından düzenlenen sünnet töreni, dönemin sosyal dayanışma anlayışını yansıtan oldukça görkemli bir etkinlik olmuştur. Cumartesi günü Halkevi salonunda hazırlıkları tamamlanan ve sünnet edilecek 250 çocuk, sabah saatlerinde aynı salonda toplanmış; süslenmiş faytonlar ve otomobillerle, Halkevi bandosunun milli marşlar eşliğindeki coşkulu performansı arasında, merasimin gerçekleştirileceği Küçük Sıhhat Memurları Okulu'na hareket etmiştir. Tören alanına varışın ardından hatıra fotoğrafları çekilmiş, ardından sünnet işlemleri başlamıştır. Valimiz ve aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanı Sayın Salih Kılıç'ın da töreni onurlandırması, etkinliğe ayrı bir önem kazandırmıştır. İki doktorun gözetiminde, uzmanlar tarafından gerçekleştirilen operasyonlar aynı günün akşamına kadar başarıyla tamamlanmıştır. Sünnet öncesinde çocuklara pasta, limonata ve şeker ikram edilmiş; onların keyifli vakit geçirebilmesi için özel eğlence alanları hazırlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

3.2.4. Belediye bütçesinden yapılan yardımlar

1939 yılı Çorum Belediyesi bütçesi incelendiğinde, dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yaşamını şekillendiren kurumlara çeşitli oranlarda mali destek sağlandığı görülmektedir. Belediye kayıtlarına göre, en yüksek pay 15.600 lira ile Cumhuriyet Halk Partisi'ne aktarılmıştır. Bunu, toplumsal ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesinde önemli bir merkez olan Çorum Merkez Halkevi için ayrılan 6.890 liralık ödenek takip etmektedir.

Merkez dışındaki yerleşim birimlerinde sosyal ve kültürel çalışmaların sürdürülebilmesi amacıyla kazalara toplam 5.393 lira 68 kuruş tutarında destek sağlanmıştır. Ayrıca, dönemin sosyal yardımlaşma anlayışının bir yansıması olarak hayır kurumlarına 940 lira ayrıldığı görülmektedir. Toplumsal yaşamda sporun teşvikine verilen önem doğrultusunda, spor teşküllerine de 2.581 lira kaynak aktarılmıştır (BCA,490,01/1485,57,1,14), (BCA,490,01/1485,57,1,15), (BCA,490,01/1485,57,1,16), (BCA,490,01/1485,57,1,17).

1940 yılı Çorum Belediyesi bütçesi incelendiğinde, belediye kaynaklarının siyasi, kültürel ve sosyal alanlara önemli ölçüde yönlendirildiği görülmektedir. Bu dönemde en yüksek ödenek, 17.870 lira ile Cumhuriyet Halk Partisi'ne ayrılmıştır. Böylece, parti faaliyetlerinin finansmanı bir önceki yıla kıyasla daha fazla önem kazanmıştır. Toplumsal ve kültürel yaşamın geliştirilmesi amacıyla Çorum Merkez Halkevi'ne 15.600 lira tahsis edilmiştir. Bu rakam, Halkevi'nin kültürel etkinlikler, eğitim çalışmaları ve sosyal organizasyonlardaki merkezi rolünü yansıtmaktadır. Ayrıca, kırsal bölgelerdeki sosyal ve kültürel faaliyetleri desteklemek üzere kazalara toplam 9.163 lira yardım yapılmıştır (BCA,490,01/1485,57,1,9), (BCA,490,01/1485,57,1,8).

Dönemin sosyal yardım anlayışının bir parçası olarak hayır kurumlarına 530 lira kaynak ayrıldığı görülmektedir. Bu tutarın, 1939 yılına kıyasla daha düşük olması, belediye önceliklerinin siyasi ve kültürel faaliyetler doğrultusunda yeniden şekillendiğine işaret

etmektedir. Genel olarak, 1940 yılı bütçesi, Çorum Belediyesi'nin sosyal ve kültürel gelişimi desteklerken, aynı zamanda siyasal faaliyetlere daha geniş bir mali alan tanıdığını söyleyebiliriz(BCA,490,01/1485,57,1,12),(BCA,490,01/1485,57,1,11),(BCA,490,01/1485,57,1,10).

1942 yılı Çorum Belediyesi bütçesi incelendiğinde, siyasal, kültürel ve sosyal alanlara yapılan mali desteklerin önceki yıllara kıyasla belirgin bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde, en yüksek ödenek yine Cumhuriyet Halk Partisi'ne ayrılmış olup toplam 14.810 lira ile parti faaliyetleri öncelikli kalmaya devam etmiştir. Çorum Merkez Halkevi'ne aktarılan ödenek, önceki yıllara kıyasla ciddi bir azalma göstererek 6.750 liraya düşmüştür. Bu durum, Halkevleri'nin faaliyetlerinde bir daralma yaşandığına ya da belediye önceliklerinin başka alanlara kaydırıldığına düşünebiliriz. Benzer şekilde, kırsal bölgelerdeki kültürel ve sosyal çalışmaları desteklemek amacıyla kazalara yapılan yardımlar da 4.740 lira seviyesinde kalmıştır. Sosyal dayanışmanın bir göstergesi olan hayır kurumlarına sağlanan mali destek, önceki yıla göre bir miktar artarak 870 lira olarak gerçekleşmiştir. Ancak genel bütçe içindeki payı sınırlı kalmıştır (BCA,490,01/1485,57,1,5), (BCA,490,01/1485,57,1,4).

1943 yılı Çorum Belediyesi bütçesi incelendiğinde, belediye kaynaklarının siyasal, kültürel ve sosyal alanlara yönelik dağılımında kısmi bir toparlanma eğilimi gözlemlenmektedir. Yıl içerisinde en yüksek ödenek, önceki yıllarda olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi'ne ayrılmış olup toplam 17.480 lira ile parti faaliyetleri bütçe önceliğini korumuştur. Çorum Merkez Halkevi'ne aktarılan mali destek, 1942 yılına kıyasla sınırlı bir artış göstererek 7.000 lira seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, Halkevleri'nin kültürel ve eğitimsel faaliyetlerinin yeniden canlanmaya başladığını düşündürmektedir. Kırsal bölgelerdeki sosyal ve kültürel etkinlikleri desteklemek amacıyla kazalara yapılan yardımlar da önceki yıla göre artarak 5.200 liraya çıkmıştır. Sosyal dayanışma kapsamında hayır kurumlarına sağlanan mali kaynak, dikkate değer bir yükseliş göstererek 1.620 lira olmuştur. Bu artış, belediyenin sosyal yardım anlayışında bu dönemde görece daha geniş bir perspektif benimsediğini ortaya koymaktadır. Genel olarak, 1943 yılı bütçe dağılımı, siyasal faaliyetlere ayrılan payın yüksekliğini koruduğunu, ancak kültürel kurumlar ve sosyal yardımlar için ayrılan kaynakların da kademeli biçimde artırıldığını göstermektedir (BCA,490,01/1485,57,1,3), (BCA,490,01/1485,57,1,2).

3.3. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

3.3.1. Balo etkinlikleri

Çorum'da hayır amaçlı düzenlenen balolar, hem toplumsal dayanışmanın hem de kültürel hayatın önemli bir parçası olarak öne çıkmıştır. 11 Mart 1939'da Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Halkevi salonlarında tertip edilen kostümlü balo, beş yüzü aşkın davetlinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Katılımcıların yaklaşık üç yüzü millî kıyafetlerle baloya iştirak etmiş, gece boyunca süren program hem eğlenceli hem de sosyal bir nitelik taşımıştır. Bayanlardan oluşan jüri, millî kıyafetli kadınlar arasında değerlendirme yapmış ve Türkan

Kavukçu birinciliği kazanarak ödüllendirilmiştir. Balonun organizasyonu, yalnızca kurumun gelirlerini artırmakla kalmamış, aynı zamanda halkı sosyal ve kültürel etkinliklere dâhil etmesiyle de dikkat çekmiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

Benzer şekilde, 8 Şubat 1939'da Kızılay yararına düzenlenen balo da millî ve hayırseverlik amacıyla planlanmıştır. Vali Salih Kılıç'ın himayesinde gerçekleşen bu organizasyon için titiz hazırlıklar yapılmış, Çorum halkının maddî ve manevî katkılarının önemi özellikle vurgulanmıştır. Yerel basında, Çorumluların her millî hizmette gösterdikleri fedakârlığın bu etkinlikte de sergileneceği ifade edilmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

Bu iki örnek birlikte alındığında, kadınların millî kıyafetlerle temsili, modernleşme ideallerinin halk kültürüyle birleştiği sembolik bir boyut taşırken; yardım kuruluşlarının gelir elde etmesi, bu tür etkinliklere ekonomik bir fayda da katmıştır. Dolayısıyla, balolar hem toplumsal seferberliği destekleyen hem de Cumhuriyet'in modern, katılımcı ve millî kimlik inşasını besleyen kültürel araçlar hâline gelmiştir.

3.3.2. Ağaç bayramı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde başlatılan yeniden yapılanma döneminde, toplumun bilgi ve kültürel seviyesini yükseltmeye yönelik çeşitli politikalar hayata geçirilmiştir. Bu politikalar büyük ölçüde devlet eliyle yürütülse de, bazı yarı resmi sivil toplum kuruluşlarının da bu sürece katkı sunduğu görülmektedir. Bu kuruluşlardan biri olan Türkiye Ağaç Koruma Cemiyeti, bireylerde ağaç sevgisini geliştirmek, çevre bilincini artırmak, meyve ağaçlarının ıslahını sağlayarak kaliteli üretimi teşvik etmek ve ülkenin uluslararası pazarda rekabet gücünü artırmak gibi amaçlarla faaliyet göstermiştir. Aynı zamanda, yurt genelinde ağaçlandırma çalışmalarını desteklemek ve toplumun geniş kesimlerine doğa sevgisini aşılacak için Ağaç Bayramları düzenlenmesine öncülük etmiştir (Erdem, 2021, s. 295-296).

1939 yılında Çorum'da Ağaç Bayramı kutlamaları için hazırlıklar yapılmış ve törenin 8 Nisan Cumartesi günü saat 10.00'da İskilip yolu üzerindeki mezbaha ve Ziraat Müdürlüğü fidanlığı çevresinde düzenleneceği duyurulmuştur. Halkın bu milli merasime yoğun katılımını sağlamak için gerekli düzenlemelere başlanmış, ilgili komisyon da programı zengin içerikli ve amaca uygun şekilde hazırlamıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

3.3.3. Hayvan sergisi

Çorum'da 28'inde bir pazar günü ehli hayvan sergisi düzenleneceği duyurulmuştur. Sergiye katılacak hayvanların bir gün önceden teslim edilmesi ve sergi süresince alanda kalması şart koşulmuştur. Bu uygulama, katılımcıların hayvanlarını belirli bir düzen içinde getirmelerini sağlayarak etkinliğin daha sistemli yürütülmesine imkân tanımıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s. 2). Bu tür sergiler, sadece tarımsal üretim ve hayvancılıkla ilgili teknik amaçlar taşımamış, aynı zamanda yerel toplum için önemli bir sosyal buluşma alanı da yaratmıştır.

3.3.4. Sürek avı

Çorum Avcılar Kulübü, 23'ünde Mecitözü-Çorum arasındaki Danın ormanında bir sürek avı düzenlemiş, bu etkinliğe 25 üye katılmıştır. Disiplin içinde gerçekleştirilen av sabah 8'de başlayıp akşam 16.30'a kadar sürmüştür, ancak bir gün önce civar köylülerin aynı bölgede yaptığı av nedeniyle beklenen sonuç alınamamış ve yalnızca bir yaban domuzu ele geçirilmiştir. Buna rağmen, kulüp üyelerinin sergilediği disiplin ve gayret övgüyle anılmış, sonraki avlarda daha verimli sonuçlar elde edileceğine olan güven dile getirilmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

3.3.5. Osmancık panayırı

Osmancık'ta her yıl düzenlenen sonbahar panayırı geçtiğimiz hafta yapılmış ve hem yerel ürünlerin teşhiri hem de eğlence unsurlarıyla dikkat çekmiştir. Panayır kapsamında 1000 ve 3000 metrelik iki at yarışı düzenlenmiş, özellikle dört atın katıldığı 3000 metrelik büyük koşuda Jandarma Birliği Merkez Komutanı Üsteğmen Şeref Ünal'ın "Alişan" isimli al atı birinciliği elde etmiştir. Yerel basın, hem etkinliğin başarıyla gerçekleştirilmesini hem de kazanan at sahibini övgüyle anmıştır (Çorum Gazetesi, 1940, s. 2).

3.3.6. Şehir bahçesi

Çorum'da şehir planı doğrultusunda buğday pazarının kaldırılmasına başlanmış ve söz konusu alanın park olarak düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Vali'nin bizzat ilgilendiği bu uygulama, şehre estetik bir değer kazandırma hedefiyle yürütülmektedir. Yerel ürünlerin satışına yönelik ihtiyaç ise belediyenin yeni yaptırdığı Bakırcılar Çarşısı'ndaki geniş meydanın pazar yeri hâline dönüştürülmesiyle karşılanmıştır. Ayrıca, Belediye binası önünde daha önce satın alınıp yıkılan harap mescit arsası da bahçe olarak düzenlenmeye başlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1). Böylece, imar faaliyetleri hem kentsel düzenin modernleşmesini hem de Cumhuriyet'in "yeni şehir" vizyonunu yerelde görünür kılmıştır.

3.3.7. İstanbul şehir tiyatrosu

İstanbul Şehir Tiyatrosu heyeti, 30 Mayıs 1941 Cuma günü Çorum'a gelerek üç gün boyunca temsiller sunmuş, 2 Haziran Pazartesi günü Erzurum'a hareket etmiştir. Programda yalnızca iki oyun bulunmasına rağmen, Çorum halkının gösterdiği yoğun ilgi ve misafirperverlik sebebiyle heyet, kalışını bir gün daha uzatarak "Paşa Hazretleri", "İkizler" adlı komedilerle birlikte "Zehirli Kucak" dramını da sahnelemiştir. Bu temsiller, Çorumlulara coşkulu üç gece yaşatmış, yerel basın da sanatçıların performanslarını övgüyle anarak bundan sonraki turnelerde de şehrin ihmal edilmeyeceğine dair ümitlerini dile getirmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

İstanbul'dan gelen bir tiyatro heyetinin Çorum gibi taşra bir kentte temsil vermesi, kültürel hayatın merkezden çevreye taşınmasının bir göstergesidir. Bu tür turneler, hem şehir halkının modern sanatlarla buluşmasını sağlamış hem de Cumhuriyet'in "halk için sanat" ilkesini somutlaştırmıştır.

3.3.8. Avcılar kulübü

Çorum'da bir Avcılar Kulübü açılması için girişimler başlamış ve bu işi yürütecek müteşebbis heyet oluşturulmuştur. Kulübün kısa süre içinde askerlik şubesinin boşalttığı binada faaliyete geçeceği, yalnızca avcılıkla uğraşanların değil bu alana ilgi duyan tüm yurttaşların üye olabileceği duyurulmuştur (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

Avcılık kulüpleri, sadece hobi amaçlı değil, aynı zamanda toplumsal birliktelik ve modern kentli yaşam tarzının parçası olarak işlev görmüştür. Devletin boşaltılmış bir resmi binanın bu amaçla tahsis edilmesi, kulübe verilen dolaylı desteği de göstermektedir.

3.3.9. Yılbaşı balosu etkinlikleri

Çorum'da yılbaşı kutlamaları, hem eğlence hem de hayır amacıyla düzenlenen balolarla dikkat çekmiştir. Valinin himayesinde Halkevi salonunda tertip edilen bu organizasyonlara yüzlerce kişi katılmış, gece boyunca coşkulu bir atmosfer yaşanmıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1). 1945 yılına girilen baloda ise Vali Sahip Öрге ve eşi başta olmak üzere komutanlar, vilayet erkânı, memurlar ve çok sayıda halktan davetli hazır bulunmuş; Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu yararına düzenlenen bu etkinlik sabahın geç saatlerine kadar sürmüştür. Katılımcıların yoğun ilgisi ve valinin içten tavırları, baloyu yalnızca bir eğlence değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı pekiştiren bir etkinlik hâline getirmiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

3.3.10. Şehir kulübü açılışı ve toplantısı

1929 yılına gelindiğinde, iktidardaki bürokrasinin gücü önemli ölçüde artmış ve II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar burjuvazi ile zaman zaman ittifak kurmasına rağmen, ülke yönetiminde belirleyici rol oynayan esas unsur olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen bu sınıfsal yapı, şehir kulüplerinin yönetici ve üyelerine de yansımıştır. Bu dönemde, söz konusu sınıfsal yapıya uygun olarak "memurun kulübü" veya "memurlar kulübü" adıyla anılan şehir kulüpleri popüler hale gelmiştir. 1930'ların başlarında kurulmaya başlanan bu mekânlar, kısa süre içinde aydınlar arasında tartışma konusu olmuş ve bu kulüpler hakkında hem olumlu hem de olumsuz görüşler ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2006, s. 94-95).

Çorum'da Şehir Kulübü, kuruluşunun ardından düzenlenen törenle açılmış ve açılışa Vali başta olmak üzere çok sayıda davetli katılmıştır (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1). Bu yeni kulüp, kısa süre içinde örgütlenerek düzenli bir işleyişe kavuşmuş; yıllık genel kurullarını Halkevi salonunda gerçekleştirmeye başlamıştır. 28'inde yapılan toplantıda idare heyetinin çalışma raporu ile mali hesaplar okunmuş, hesapların incelenmesi için üç kişilik bir encümen ayrılmış, ardından yeni idare heyeti seçilmiş ve iş bölümü yapılmıştır. Yerel basın, yeni yönetime seçilenleri tebrik ederek görevlerinde başarı dilemiştir (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1).

Şehir Kulübü'nün kuruluşu ve ardından düzenli toplantılarla işleyişini sürdürmesi, Cumhuriyet döneminde kentlerde sosyal hayatın kurumsallaşmasına dair önemli bir örnektir. Bu tür kulüpler, yalnızca birer eğlence ve sosyalleşme mekânı değil, aynı zamanda düzenli yönetim

organları, mali denetimleri ve seçimleriyle modern sivil örgütlenme anlayışının yereldeki yansımaları olarak değerlendirebiliriz.

3.4. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Ekonomik Faaliyetler ve Altyapı Çalışmaları

3.4.1. Çorum'a yapılan göçmen evleri

Osmanlı'nın son döneminde kaybedilen topraklardan gerçekleşen büyük göçlerle Anadolu, göçmenlerin sığınağı olmuştur. Göçmenler Anadolu'da yerleştirilirken, özellikle geldikleri bölgenin iklimine uyumlu yerleşim alanları seçilmeye özen gösterilmiştir. Ancak, yoğun göç dalgaları nedeniyle yeni iskân bölgeleri belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar, Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçmenler için Orta Anadolu'nun iskân bölgesi olarak seçildiğini göstermektedir. İç Anadolu ve Orta Karadeniz arasında geçiş noktasında bulunan Çorum, bu süreçte hem geçici hem de kalıcı iskân yeri olmuştur. Osmanlı döneminden itibaren Çorum'a Kırım, Kafkasya, Rumeli, Silistre ve Vidin gibi bölgelerden gelen Nogay, Çerkes ve Ahıska göçmenleri yerleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Çorum, özellikle Balkanlardan gelen Romanya ve Bulgaristan göçmenleri için mübadil yerleşim yeri olarak hizmet vermiştir (Yıldırım, 2020, s. 203-204).

1939 yılında Mecitözü merkezinde toplam 150 göçmen evi (75 çift) inşası için ihale açılmıştır. İhalenin kapalı zarf usulüyle yapılması planlanmışsa da talip çıkmadığından, 6 Temmuz 1939'dan itibaren bir ay süreyle pazarlık usulüne karar verilmiştir. Her ev çifti için keşif bedeli 450 lira olarak belirlenmiştir. İhale, her gün saat 10.00'da Çorum İskân Dairesi'nde oluşturulan komisyon tarafından yapılacaktır. Şartname, keşifname ve diğer belgeler Çorum İskân Müdürlüğü'nde ve Ankara'daki İskân Umum Müdürlüğü Fen Heyeti'nde incelenebilir. İhaleye katılmak isteyenlerden, toplam bedelin yüzde 7,5'una denk gelen 2.531 lira 25 kuruşluk bir teminat istenmektedir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 4).

Cumhuriyet'in erken döneminde göçmen iskân politikalarının taşrada nasıl uygulandığını göstermesi bakımından önemlidir. Göçmenler için özel olarak planlanan kârgir evler, hem barınma sorununu çözmeyi hem de kırsal bölgelerde nüfus yoğunluğunu düzenlemeyi hedeflemiştir. İhalenin ilk aşamada talep görmemesi, dönemin ekonomik koşullarının ve maliyetlerin girişimciler açısından caydırıcı olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, devletin pazarlık usulüne geçerek süreci devam ettirmesi, iskân politikalarının kararlılıkla yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu tür yatırımlar, yalnızca göçmenlerin yerleştirilmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bölgesel kalkınmanın ve kırsal yerleşimlerin modernleştirilmesinin de bir parçası olmuştur.

3.4.2. Maden araştırmaları

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de Refik Saydam Hükümeti iktidardaydı. Başbakan Refik Saydam, 11 Eylül 1939'daki

meclis konuşmasında devlet madenlerinin işletilmesine hız verildiğini, kömür üretiminin artırılması için çalışmalar yapıldığını ve kömür havzasının devletleştirilmesi için girişimlerde bulunulduğunu açıkladı. Bu konuşmadan birkaç ay sonra, Milli Koruma Kanunu yürürlüğe girdi. Kanunun 7-11. maddeleri, sanayi ve maden işletmelerini devlet denetimine alarak, üretim miktarını belirleme, işçi ve uzman sağlama, çalışanların çalışma yerlerini terk edememesi ve maliyet artı belirli bir kârla ürün satın alma yetkisi tanıdı. Ayrıca, 16. madde, hükümete özel madenleri birleştirerek işletme hakkı verdi. 1 Aralık 1940 itibarıyla Zonguldak Kömür Havzasındaki çeşitli işletmeler birleştirilerek Etibank Ereğli Kömür İşletmeleri çatısı altına alındı. 5 Haziran 1940'ta yürürlüğe giren bir diğer kanun, Ereğli kömür sahasındaki ocakların devlet tarafından işletilmesine olanak sağladı. Ocak 1940'ta TBMM'de, maden ocaklarında kullanılmak üzere ithal edilen kerestelere vergi indirimi görüşüldü. Trabzon milletvekili Mitat Aydın, Zonguldak'a yakın Karadere ormanlarının kerestesinin değerlendirilmesini ve maden ocaklarında beton direk ve kolonların kullanılmasını önerdi (Karayar, 2020, s. 32-33).

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nden (MTA) Jeolog Dr. Eron Lahn ve asistanı Fazlı Sinanoğlu, Çorum ve çevresinde yürüttükleri çalışmalar kapsamında Sungurlu ve İskilip bölgelerinde önemli tetkikler gerçekleştirmiş, elde ettikleri sonuçlara ilişkin raporlarını kurumlarına göndermişlerdir. Çorum-İskilip arasındaki Haremi Deresi civarında yaptıkları incelemelerde, Arpalık köyü yakınında zengin radyolarit demir tabakalarının varlığına ulaşılmıştır. Heyetin bölgede birkaç gün daha sürdürmeyi planladığı incelemelerde olumlu sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir (Çorum Gazetesi, 1939, s.1). Bununla eş zamanlı olarak, Dodurga'daki linyit kömürü madeninin işletilmesine başlanmış, çıkarılan ilk üç ton kömür Çorum'a getirilerek elektrik santralinde test edilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

Bu gelişmeler, Cumhuriyet'in erken döneminde madencilik politikalarının ve yer altı kaynaklarının ekonomik kalkınma stratejisindeki önemini ortaya koymaktadır. MTA'nın bölgedeki jeolojik tetkikleri, yalnızca yer altı zenginliklerini belirlemekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda bu kaynakların hızlıca ekonomiyeye kazandırılması hedeflendiğini söyleyebiliriz.

3.4.3. Altyapı çalışmaları

1939 yılı Çorum için büyük bir değişim ve yenilenme dönemi olmuştur. Hükümet tarafından yürütülen yol ve yapı çalışmaları hızla devam ederken, belediye de şehir içindeki cadde ve sokakları dönemin ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlemektedir. Özellikle ana yolların modernleştirilmesi ve güzergâh üzerindeki çeşmelerin yenilenmesi, şehre estetik bir değer katmıştır. Bunun yanında, kahvehaneler ve gazinolar da değişen kentsel yaşama uyum sağlamak amacıyla yenilenmekte; işletmeciler mekânlarını daha modern ve çağın gerekliliklerine uygun hâle getirmek için adeta bir yarış içine girmiştir. Bu noktada Maarif Kiraathanesi müsteciri Hasan Çırpıntı'nın yaptığı yenilikler diğer işletmelere örnek olarak gösterilmektedir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Bu gelişmeler, Cumhuriyet'in "çağdaş kent" vizyonunun Çorum'da uygulamaya konulduğunu ve gündelik yaşam kültürünün giderek dönüştüğünü göstermesi açısından önem taşımaktadır.

3.4.4. Çorum'un maliye yapısı

1939 yılı itibarıyla Çorum'un mali yapısında önceki yıllara kıyasla belirgin bir iyileşme görülmüştür. Daha önce ihmal edilmiş durumda bulunan gelir ve tahsilât işleri, yeni düzenlemelerle etkin bir biçimde takip edilmeye başlanmış; vergi ve resimlerin toplanmasında hem kanuni esaslara uyulmuş hem de halkın talepleri gözetilmiştir. Vergilerin, üretici kesimin kazanç sağladığı dönemde talep edilmesi, tahsilatı kolaylaştırmış ve mükelleflerle devlet arasında uyumlu bir ilişki kurulmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım sayesinde hayvanlar vergisinde tahsilat oranı yılsonuna beş ay kala yüzde 97'ye ulaşmış, genel tahsilat oranı ise yüzde 90'ı aşmıştır. Başta Defterdar Salih Kuşkucu olmak üzere maliye personelinin bu başarısı yerel basında övgüyle anılmıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

3.4.5. Yerli mallar pazarı

Sümerbank Yerli Mallar Pazarı Müdürlüğü'nün Çorum'da bir şube açma kararı aldığı, büyük bir memnuniyetle duyurulmuştur. İçinde bulunulan olağanüstü koşullar dikkate alındığında, bu kararın hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemli bir katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Yerel basında, bu girişim sayesinde halkın temel ihtiyaçlara daha kolay erişebileceği vurgulanmış ve bu hizmeti sağlayan kurum yetkililerine teşekkür edilmiştir (Çorum Gazetesi, 1942, s. 1).

"Yerli malı" anlayışının güçlendirilmesi, dönemin ekonomik bağımsızlık politikalarının yerel düzeydeki somut yansımalarından biri olduğunu söyleyebiliriz.

3.4.6. Enstitü açılışı

Çorum'da kadınlara yönelik mesleki ve teknik eğitim imkânlarının geliştirilmesi amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında, kız çocukları ve genç kadınlar için yeni bir eğitim kurumu hizmete açılmıştır. Halk arasında uzun süredir beklenen bu girişim, hem Çorum halkı hem de özellikle kız öğrenciler için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Yeni Enstitü, ilkokul ve ortaokul mezunlarına farklı düzeylerde eğitim olanakları sunmakta; ilkokul mezunları beş yıllık bir eğitim süreci sonunda hem ortaokul hem de Enstitü diploması alabilecek, ortaokul mezunları ise iki yıllık eğitimin ardından doğrudan Enstitü mezunu sayılacaklardır. Eğitimlerini başarıyla tamamlayan öğrenciler, Ankara Meslek Öğretmen Okulu'nda üç yıllık bir eğitim aldıktan sonra, mezun oldukları Enstitü 'ye öğretmen olarak dönme fırsatına da sahip olacaklardır. Ayrıca, akşam kız sanat okulunda biçki-dikiş, şapka, çiçek, yemek, pasta, ev idaresi, çocuk bakımı, çamaşır ve nakış gibi alanlarda uzman eğitimci eşliğinde çeşitli kurslar başlatılmıştır. Maddi imkânları kısıtlı öğrenciler için okul yönetimi tarafından destek sağlanacak, böylece daha geniş bir kesimin bu eğitim imkânlarından faydalanması mümkün

olacaktır. Öğrenciler ve veliler, okul yönetimine başvurarak program hakkında bilgi edinebileceklerdir. (Çorum Gazetesi, 1943, s. 1).

3.4.7. Çorum'u yükseltme kurumu

Toplantıya, dönemin valisi Sahip Örgen başkanlık etmiş; Cumhuriyet Halk Partisi İdare Heyeti, şehir tüccarları ve ileri gelenler katılmıştır. Görüşmelerde, Çorum'un güzelleştirilmesi, imarı ve kalkındırılması üzerine valinin yaptığı açıklamalar dinlenmiş, bu kapsamda çalışmalar yürütecek bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir. Toplantının ardından cemiyet derhal faaliyete geçmiş ve nizamnamesi yayımlanarak halka duyurulmuştur (Çorum Gazetesi, 1944, s. 1). Gazete, İdare Heyeti'ne başarı dileklerini iletirken, her Çorumlunun bu kuruma fiilen katılması gerektiğini vurgulamış; cemiyetin, memleketin geleceği açısından önemine dikkat çekmiştir.

3.4.8. Ziraat Bakanlığı fidanlığı

Yüksek Ziraat Bakanlığı tarafından Çorum'da kurulmasına karar verilen fidanlık projesi, yapılan incelemelerin ardından bu yıl içerisinde uygulamaya konulacaktır. İlgili kurumlarca belirlenen 230 dönümlük geniş alan, Samsun şosesi ile Çomara giden yol arasında, hastane hizasından başlayarak Sıklık Boğazı'na doğru uzanmaktadır.

Bu girişim, Çorum'un meyvecilik faaliyetlerinin geliştirilmesi ve tarımsal üretim kapasitesinin artırılması açısından stratejik bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bölgedeki tarımsal çeşitliliğin güçlendirilmesi, hem yerel halkın ekonomik refahına katkı sağlamayı hem de bölgenin kırsal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir üretim modeli oluşturmayı amaçlamaktadır (Çorum Gazetesi, 1945, s. 1). Bu doğrultuda, Bakanlığın projeye öncülük etmesi, devletin planlı tarımsal kalkınma politikalarının taşra düzeyinde uygulanabilirliğinin bir göstergesidir.

3.4.9. Şehir haritası

Çorum'un imar planına temel teşkil edecek şehir haritasının hazırlanması amacıyla yaklaşık bir buçuk yıldır müteahhitler ve mühendisler tarafından yürütülen çalışmalar tamamlanmıştır. Haritanın tanzim sürecinin sona ermesiyle birlikte, projede görev alan müteahhit ve mühendisler şehrimizden ayrılmıştır (Çorum Gazetesi, 1939, s.1).

Bu gelişme, 1939'lu yıllarda Çorum'un modernleşme ve şehirleşme sürecinde önemli bir adımı temsil etmektedir. İmar planının tamamlanması, kentin gelecekteki büyüme ve altyapı düzenlemeleri açısından stratejik bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz. Bu haritanın hazırlanmasıyla birlikte, şehrin nüfus artışı, ulaşım ağlarının geliştirilmesi ve kamu hizmetlerinin planlı bir şekilde dağıtılması için gerekli zemin oluşturduğunu söyleyebiliriz.

3.5. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Spor ve Rekreatif Faaliyetler

3.5.1. Futbol müsabakaları

1939 yılında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün talimatları doğrultusunda bölgede lig maçlarının başlatılmasına karar verilmiş ve bu kapsamda Çorum'da spor faaliyetleri giderek canlanmaya başlamıştır. İlk karşılaşmalardan biri, Mecitözü Özdemirspor ile Çorumspor arasında düzenlenmiş; Çorumspor, rakibini 6-1'lik skorla mağlup etmiştir. Henüz yeni kurulan Mecitözü takımının kısa sürede gösterdiği performans ise takdirle karşılanmış ve bu durum, bölgedeki spor anlayışının gelişmeye başladığını göstermiştir (Çorum Gazetesi, 1939, s.1). Bu hareketlilik, 1941 yılında daha da belirgin hâle gelmiş; Ramazan Bayramı tatilinde Merzifon'a yapılan ziyaretin karşılığı olarak 10 Temmuz 1941 tarihinde Çorum'da Merzifon ve Çorum futbolcuları arasında bir dostluk maçı düzenlenmiştir. Karşılaşma, son derece samimi bir atmosfer içinde gerçekleşmiş, Çorum Valisi Salih Kılıç baştan sona müsabakayı takip etmiştir. Binlerce sivil ve askerî seyirci tarafından izlenen maç, ilk yarısı golsüz, ikinci yarısı ise karşılıklı birer golle berabere tamamlanmıştır. Müsabakanın ardından sporcular, Halkevi salonunda dinlenmiş; burada hazır bulunan Vali Salih Kılıç, misafir takıma iltifatlarda bulunmuştur. Akşam, Merzifon kafilesi onuruna bir ziyafet düzenlenmiş, burada C.H.P. Vilayet İdare Heyeti üyesi Naim Atalay ve Merzifon heyeti başkanı, iki şehir gençliği arasındaki dostane bağları vurgulayan konuşmalar yapmıştır. Ziyafetin ardından Halkevi'nin Ar Kolu tarafından bir konser verilmiş, ayrıca konuklara film gösterimi yapılmıştır. Merzifonlu sporcular ziyaretlerini aynı dostane hava içinde tamamlamış ve şehrimizden uğurlanmıştır. (Çorum Gazetesi, 1941, s. 2). Spor müsabakalarının konser, film gösterimi ve ziyafet gibi sosyal etkinliklerle zenginleştirilmesi ise dönemin modernleşme ideolojisinin Çorum'daki toplumsal hayata yansımalarını açıkça göstermektedir.

3.6. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Öne Çıkan Ziyaretler ve Resmi Faaliyetler

3.6.1. Cumhurbaşkanı İnönü'nün Çorum'u ziyareti

Cumhurbaşkanı'nın Çorum ziyareti, halk arasında büyük bir coşku ve heyecan yaratmıştır. On dört yıl aradan sonra gerçekleşen bu ziyaret, şehirde adeta bayram havası estirmiştir. Müjdeli haberin duyulmasıyla birlikte, hem şehir merkezi hem de köylerden binlerce kişi Çorum'a akın etmiş, yaklaşık 25 bin kişilik bir topluluk, Cumhurbaşkanı'nı görmek için toplanmıştır. Kadın, erkek, genç, yaşlı herkesin katıldığı bu büyük kalabalık, milli bir birlik ve dayanışma atmosferi oluşturmuş; halk, Cumhurbaşkanı'na duyduğu derin saygı ve bağlılığı bir kez daha güçlü bir şekilde ifade etmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 2). Bu durum, dönemin siyasal atmosferinde lider etrafında kurulan toplumsal bütünlüğün ve devlet-halk ilişkisinin ne kadar kuvvetli olduğunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

3.6.2. Çorum Memurlar İstihlak Kooperatifi

Çorum merkezli olarak kurulan Çorum Memurlar İstihlak Kooperatifi, ortaklarının temel tüketim maddelerini temin etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla en az 2000 Türk lirası sermaye ile oluşturulmuştur. Ticaret Vekâleti'nin 28 Şubat 1942 tarihli ve 6/1423 sayılı tezkeresiyle gönderilen esas mukavelename, İcra Vekilleri Heyeti tarafından incelenmiş ve 11 Mart 1942 tarihinde karara bağlanmıştır.

Ticaret Kanunu'nun 479. maddesi gereğince yapılan değerlendirme sonucunda, söz konusu kooperatifin kuruluşuna resmî izin verilmiş ve faaliyetlerine başlaması uygun bulunmuştur (BCA, 30,18,1,2/97,126,9,1).

3.7. Çorum Gazetesinde II. Dünya Savaşı Yıllarında Çorum'da Yaşanan Gelişmeler

3.7.1. Zehirli gazlardan korunma kursu

1939'da Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa, Başbakanlığa yazdığı bir yazıda gaz okulu inşaat bütçesi ile ülke genelinde açılan gazdan korunma kursları için öğretmen ve malzeme eksikliği olduğunu belirtmiş; bu ihtiyacı karşılamak için bakanlıklardan belirli bir bütçenin Milli Savunma Bakanlığı'na aktarılmasını talep etmiştir. Bu talep Maliye Bakanlığı'na iletilmiş, ancak Maliye Bakanlığı, 1939 bütçesinin tamamlanmış olduğunu, dolayısıyla ek bir tahsisat ayrılamayacağını bildirmiştir. Başlangıçta bütçeye dahil edilen bu ödeneğin, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarıldığı ifade edilmiştir. Benzer bir talep, Adalet Bakanı Fethi Okyar tarafından da Başbakanlığa iletilmiştir (Kocacık ve Dölen, 2020, s. 5-7).

Belirli bir tarihte, zehirli gazlardan korunma amacıyla düzenlenen kurs, geçtiğimiz pazartesi günü başlamış ve tüm memurların katılımıyla yürütülmüştür. Haftada iki gün, pazartesi ve perşembe günleri Dâhiliye Uzmanı Selim Çapa tarafından verilen bu eğitimler, katılımcılara olası kimyasal tehlikelere karşı korunma yöntemlerini öğretmeyi hedeflemektedir (Çorum Gazetesi, 1939, s. 1).

Bu uygulama, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin savaşın doğrudan tarafı olmamasına rağmen sivil savunma tedbirlerini ciddiyetle ele aldığını göstermektedir. Halkın ve memurların bu tür kurslara katılımı, dönemin güvenlik politikalarının yalnızca askeri değil, aynı zamanda sivil kesimi de kapsadığını ve devletin olası hava saldırıları veya kimyasal tehditler karşısında hazırlık düzeyini artırmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

3.7.2. Hava taarruzlarına karşı tatbikat

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bombalanma tehdidinin artması, büyük şehirlerde hava saldırılarına karşı tatbikatların önem kazanmasına neden olmuştur. İstanbul ve Ankara gibi risk altındaki şehirlerde bu tatbikatlar düzenlenmiş, Hava Taarruzlarına Karşı Pasif Korunma Talimatnamesi kapsamında ailelerin ve bireylerin korunmasıyla ilgili kurallar gazeteler ve

broşürlerle halka duyurulmuştur. 200.000 adet basılan broşürlerde, zehirli gazlara karşı ilk yardım, yangın anında yapılacaklar ve sığınak modelleri hakkında bilgiler yer almıştır. 15-60 yaş arasındaki herkes, bu tatbikatlara ve eğitimlere katılmakla yükümlü tutulmuş, her aileye maske, sığınak hazırlığı, ışıkların karartılması ve yiyeceklerin zehirli gazlardan korunması gibi önlemleri almak zorunlu kılınmıştır (Karabulut, 2014, s. 214).

Çorum'da hava taarruzlarına karşı korunma amacıyla bir tatbikat düzenlenmiş; bu kapsamda Vali Salih Kılıç başkanlığında toplanan Hava Tehlikesine Karşı Korunma Komisyonu gerekli hazırlıkları yaparak halka duyuruda bulunmuştur (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Bu tür tatbikatlar, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin savaşın doğrudan tarafı olmamasına rağmen olası hava saldırılarına karşı sivil savunma önlemlerini sistemli biçimde geliştirdiğini göstermektedir. Yerel düzeyde organize edilen bu uygulamalar, devletin güvenlik politikalarının yalnızca merkezde değil taşrada da etkin bir şekilde hayata geçirildiğini ve halkın olası tehditlere karşı bilinçlendirilmesi hedefini ortaya koymaktadır.

3.7.3. Hava kurumuna yapılan yardımlar

1940 yılında Çorum'da Hava Kurumuna yönelik bağış kampanyaları, tüccar, esnaf ve köylülerin gönüllü katkılarıyla yoğun bir şekilde devam etmiştir. Yerel basında bağış yapan yurttaşların isimlerinin yayımlanması, yalnızca yapılan yardımları kayıt altına almakla kalmamış, aynı zamanda halkın fedakârlığını görünür kılarak yeni bağışların teşvik edilmesine de hizmet etmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

3.7.4. Askeri yardımlar

Çorum'da kahraman askerlere kışlık giyecek sağlamak için hazırlıklar yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Evlerde bireysel olarak üretilen bu hediyelerin önemli bir bölümü Kızılay'a teslim edilmiş, kalan kısmının da kısa sürede tamamlanması için halka çağrıda bulunulmuştur. Bu girişim, bir "vatan borcu" olarak sunulmuş; her bireyin kendi imkânları ölçüsünde katkıda bulunması beklenmiştir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Bu haber, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de sivil halkın cephe gerisindeki sorumluluklarını nasıl içselleştirdiğini göstermektedir. Yardımlar, yalnızca askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacı taşımamış; aynı zamanda toplumsal dayanışma ve ulusal birliğin sembolü hâline getirilmiştir. Yerel basın aracılığıyla yapılan bu tür çağrılar, hem katılımı artırmak hem de yurttaşlık bilincini güçlendirmek için bir propaganda işlevi gördüğünü söyleyebilmekteyiz.

3.7.5. Erlerimize yardım

Sungurlu'dan gelen bilgilere göre, askerler için hazırlanan kışlık yardımların ilk partisi tamamlanmış ve Kızılay Şubesi'ne teslim edilmiştir. Bu parti içerisinde 612 adet pamuklu iç çamaşırı, 840 çift yün çorap, 223 çift yün eldiven ve 28 adet yün kazak bulunmaktadır. Makbuzları alınan bu yardımların ardından ikinci parti hazırlıkları da devam etmektedir.

Sadece Sungurlu değil, vilayetin diğer kazalarında da benzer şekilde kışlık giyecek yardımları toplanmış ve hazırlanan ilk partiler ilgili yerlere gönderilmiştir (Çorum Gazetesi, 1941, s. 1).

3.7.6. Gönüllü Jandarma çağrısı

339 ve 340 doğumlulardan jandarmaya gönüllü katılmak isteyenlerin bağlı buldukları Jandarma Komutanlıklarına başvurmaları istenmiştir. Bu çağrı, belirli yaş gruplarındaki gençleri doğrudan askerî görevlere yönlendirmeyi amaçlayan bir duyurudur (Çorum Gazetesi, 1942, s. 4).

Yerel basında yayımlanan bu tür ilanlar, yalnızca bilgilendirme değil, aynı zamanda toplumsal mobilizasyonu artırmaya yönelik ideolojik bir araç işlevi de gördüğünü söyleyebiliriz.

3.7.7. Petrol araştırmaları

Savaşın yorgunluğu ve yıkımıyla mücadele eden bir ülkenin yeniden ayağa kalkarak gelişmesi ve refah seviyesini artırması için doğal kaynakların tespit edilerek etkin bir şekilde kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet Hükümetleri maden ve petrol kaynaklarına yönelik politikalar geliştirmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde oluşturulan petrol politikalarının ilk adımı, ülke genelinde petrol rezervlerinin tespiti ve bu kaynakların ortaya çıkarılması olmuştur. Bu kapsamda, petrol arama ve inceleme faaliyetlerinde çeşitli ülkelerden yabancı jeologlar ve uzmanlar görevlendirilmiştir. İkinci adımda ise, çıkarılan petrol kanunları aracılığıyla zengin petrol rezervlerinin aranması ve işletilmesi hakkı devlete devredilmiştir. Bu doğrultuda, 2804 Sayılı Kanun çıkarılarak petrol arama faaliyetlerinde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü yetkilendirilmiştir. Enstitü, bu yetki çerçevesinde Trakya, Güneydoğu Anadolu, Van, Adana ve İskenderun gibi bölgelerde petrol arama çalışmalarına başlamış ancak bu çabalardan somut bir sonuç elde edilememiştir (Yurtoğlu, 2017, s. 164)

Geçtiğimiz sonbaharda yapılan incelemelerde bölgede petrol rezervi bulunabileceğine dair hazırlanan raporun ardından, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yeni bir araştırma ekibi daha görevlendirilmiştir. Şehre gelen iki uzman, birkaç gündür Uyuz Gölü mevkiinde detaylı sondaj öncesi tetkikler gerçekleştirmektedir. Bu çalışmalar, sondaj yapılacak alanların kesin olarak belirlenmesi ve petrol potansiyelinin daha sağlıklı şekilde tespit edilmesi amacıyla yürütülmektedir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün bölgeye tekrar uzman göndermesi, bu projelere verilen önemin ve kaynak arayışındaki kararlılığın göstergesidir. Aynı zamanda bu çalışmalar, Çorum ve çevresinin maden potansiyelinin keşfedilmesine yönelik uzun vadeli planların bir parçasını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

3.7.8. Toprak ofisi

Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi, buğday, arpa ve yulaf alımlarını Çorum'da da başlatmaya karar vermiştir. Bu kapsamda, gerekli incelemeleri yapmak üzere Ofis kontrolörü Kenan Erkut şehre gönderilmiş; birkaç gündür yürüttüğü tetkiklerin ardından bölgeye ilişkin olumlu bir

rapor hazırlayarak merkez teşkilata iletmiştir. Bu karar, Çorum'un buğday ve diğer tahıl üretiminde stratejik bir merkez olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Çorum Gazetesi, 1940, s. 1).

Bu gelişme, Cumhuriyet'in erken döneminde tarım politikalarının modernleştirilmesi ve ürün alımının devlet kontrolünde düzenlenmesi yönündeki stratejilerin bir parçasıdır. Toprak Mahsulleri Ofisi, 1938'de kurulduktan sonra, üreticiye destek sağlamak ve piyasayı istikrarlı hâle getirmek amacıyla bölgesel alım politikaları geliştirmiştir. Çorum'un da bu kapsama dâhil edilmesi, bölgenin tahıl üretimindeki önemini ortaya koyarken, aynı zamanda devletin tarımsal üretimi planlama ve yönlendirme iradesini de yansıtır. Böylece Ofis'in müdahaleleri, hem üreticinin gelirini güvence altına almayı hem de gıda tedarik zincirinde sürekliliği sağlamayı hedefleyen modern tarım politikalarının yereldeki uygulamalarından biri olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

3.7.9. Milli Korunma Kanunu

Milli Korunma Kanunu, Türkiye'nin olağanüstü dönemlerde (seferberlik, savaş ihtimali veya Türkiye'yi ilgilendiren dış savaşlar) iktisadi, sosyal ve savunma düzenini kontrol altına alabilmek amacıyla çıkarılmıştır. Kanun, hükümete geniş müdahale yetkileri tanımaktadır.

Üretim ve Sanayi Kontrolü (Mad. 7-12): Hükümet, sanayi ve maden işletmelerini denetleme, üretim programı belirleme, üretimi artırma ve gerekli hammadde ile işgücü kaynaklarını yönlendirme yetkisine sahiptir.

Zorunlu Çalışma ve Ücretlendirme (Mad. 9-10): Vatandaşlara, savunma ve üretim amaçlı zorunlu çalışma yükümlülüğü getirilebilmekte, çalışanlara ise normal ücret esas alınmaktadır.

Stok ve Mal Dağıtımı (Mad. 13-21): Hükümet, temel gıda ve ihtiyaç maddelerini stoklayabilir, fiyatları belirleyebilir ve gerekli durumlarda mallara el koyarak ihtiyaca göre dağıtım yapabilir.

İthalat-İhracat Düzenlemeleri (Mad. 20-29): Stratejik ürünlerin ihracatı kısıtlanabilir, ithalat kontrolleri uygulanabilir ve fiyat istikrarı sağlanmaya çalışılır.

Tarım Düzenlemeleri (Mad. 37-42): Tarımsal üretimi artırmak amacıyla çiftçilerin zorunlu ekim yükümlülüğü düzenlenmiş, makineler, tohumlar ve kredilerle devlet desteği sağlanmıştır.

Mali Düzenlemeler (Mad. 43-46): Uygulama için özel bir sermaye fonu oluşturulmuş, gerekli kaynak bütçe, hazine ve bankalar aracılığıyla sağlanmıştır (Çorum Gazetesi, 1940, s. 3-4).

3.7.10. Varlık Vergisi Kanunu

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı olağanüstü ekonomik koşullar, Türkiye'nin mali yapısında derin etkiler yaratmış ve bu süreçte devlet, bütçe açığını kapatmak ve savaş döneminin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeni vergi düzenlemelerine başvurmuştur. Bu çerçevede 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu, bir defaya mahsus olmak üzere servet ve fevkalâde kazanç sahiplerinden alınacak yüksek oranlı bir vergiyi öngörmüştür. Kanunun temel amacı,

ekonomik kaynakları genişletmenin yanı sıra, olağanüstü savaş koşullarında mali dengeyi sağlamak olmuştur.

Kanun, ticaret erbabı, büyük çiftçiler, yüksek gelirli gayrimenkul sahipleri, komisyonculuk yapanlar ve ticari aracılık faaliyeti yürütenleri kapsayacak şekilde geniş bir mükellefiyet çerçevesi oluşturmuştur. Kamu kurumlarında çalışan maaşlı personel ve küçük mülk sahipleri ise bu yükümlülükten muaf tutulmuştur. Böylece düzenleme, özellikle yüksek gelir ve servet sahiplerinin mali yükümlülüklerini artırmayı hedeflemiştir.

Vergi miktarının belirlenmesi, her vilayet ve kazada kurulan özel komisyonlara bırakılmıştır. Bu komisyonlar, mükelleflerin gelir, servet, gayrimenkul değerleri ve ticari faaliyetlerini dikkate almış; ancak gerektiğinde bağımsız bir takdir yetkisiyle karar alma hakkına da sahip olmuştur. Şirketler için vergi, çoğu durumda 1941 yılı kazancının en az yarısı üzerinden hesaplanırken, büyük çiftçilerin ödeyeceği vergi oranı, toplam varlıklarının %5'ini aşmayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Bu uygulama, savaş dönemi mali politikasının varlıklı kesimler üzerindeki yükü artırmayı hedeflediğini açıkça göstermektedir.

Vergi tahakkuk ettikten sonra mükelleflere resmî listelerle tebliğ edilmiş, ödeme için 15 günlük süre tanınmıştır. Süresinde ödenmeyen vergiler için mallara ihtiyati haciz uygulanmış, gecikme süresine bağlı olarak %1 ve %2 oranında zam eklenmiş ve borcunu ödeyemeyen mükellefler, kamu hizmetlerinde veya belediye işlerinde zorunlu çalışmaya tabi tutulmuştur. Kolektif ve komandit şirketlerde ise, vergi borçlarının tahsili için şirket ortaklarının şahsi mallarına başvurulabilmiş, bu da uygulamanın sosyal etkilerini daha da derinleştirmiştir.

Kanun ayrıca, mükelleflerin dükkân, mağaza, depo, fabrika ve imalathaneler gibi taşınmazlarıyla bu yerlerde bulunan menkul mallarını verginin teminatı olarak kabul etmiştir. Vergi ödenmedikçe bu malların satışı, devri veya rehin edilmesi engellenmiş; tapu daireleri, borcun ödendiğine dair resmî belge olmaksızın satış ve devir işlemlerini gerçekleştirmemiştir. Bu durum, verginin tahsilatında devletin geniş yetkilerle donatıldığını göstermektedir.

Kanunda, uygulanabilirliğe ilişkin süreler de açıkça düzenlenmiştir. Belirlenen süreler içinde tarh edilmeyen vergiler sonradan talep edilememekte, ayrıca tahakkuk etmiş vergilerin tahsili 1943 mali yılından itibaren beş yıl içinde yapılmadığı takdirde zamanaşımına uğramaktaydı. Kanun, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girmiş ve uygulanmasından İcra Vekilleri Heyeti sorumlu kılınmıştır. Bu düzenlemeler, Varlık Vergisi'nin yalnızca mali bir önlem olmadığını, aynı zamanda olağanüstü koşulların gerektirdiği geniş idari yetkilerle donatılmış kapsamlı bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. Kanun, hem ekonomik hem de toplumsal açıdan derin etkiler yaratmış, dönemin mali politikalarının en belirgin örneklerinden biri hâline gelmiştir (Çorum Gazetesi, 1942, s. 3-4.).

3.7.11. Ekmek karnesi

Türkiye genelinde, ekmeklik hububat dağıtımı ve borçlandırma uygulamaları kapsamında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, 1 Teşrinievvel'den itibaren, kart sistemi uygulanmayan vilayetlerde, devlet ve kurumlarda çalışan memur ve müstahdemler ile askerî, mülkî, tıbbî, adlî görevlerde bulunanlar ve bu kişilerin ailelerine gerekli ekmeklik hububatın, Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından temin edilmesine karar verilmiştir. Ticaret Vekâleti, bu kararın uygulanması için vilayetlere gerekli talimatları telgrafla bildirmiş, ekmeklik buğdayın derhal dağıtılacağını açıklamıştır. Bu işleme dair tüm yazışmalar ve uygulamalar, Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürlüğü tarafından takip edilecektir (Çorum Gazetesi, 1942, s. 2).

Öte yandan, hububat borçlandırması kapsamında valiliklere ek talimatlar iletilmiştir. 1942 yılı mahsulünün borçlandırılması ve satın alınmasına dair talimatnamenin belirlediği hububat teslim tarihlerine dikkat çekilerek, borçlandırılan hububatın mümkün olan en kısa sürede teslim edilmesi istenmiştir. Azami teslim sürelerinin sonuna kadar beklemenin ihmal doğurabileceği, bu nedenle teslimlerin vakit kaybetmeden tamamlanmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bazı vilayetlerde borçlandırılan hububatın yüzde beşi teslim edildiği için alım satım serbest bırakılmış, diğer vilayetlerin de peyderpey bu uygulamaya dahil olacağı bildirilmiştir. Ancak, teslim edilen miktarın yüzde yetmiş beşi tamamlandıktan sonra kalan bakiyenin de aynı hassasiyetle toplanması gerektiği özellikle hatırlatılmıştır. Müstahsillerin, borçlarını eksiksiz ve zamanında ödemeleri zorunlu tutulmuş, aksi durumda talimatnamenin 17. ve 18. maddelerinde belirtilen cezai yaptırımların uygulanacağı ifade edilmiştir (Çorum Gazetesi, 1942, s. 2).

Ayrıca, ekmeklik hububat dağıtımına ilişkin uygulama usulleri detaylandırılmıştır. Ekmekte tanzim satışı yapılmayan bölgelerde memur, müstahdem ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin ekmeklik hububat ihtiyaçlarının Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından karşılanacağı bildirilmiştir. Bu kapsamda, kart usulünün kaldırıldığı vilayetlerde hak sahibi olanlar bir beyanname dolduracak ve bu beyannameler, bağlı olunan dairelere teslim edilecektir. Vilayetlerde valiler, kazalarda ise kaymakamlar beyannameleri toplayacak, hazırlanan cetvellerin bir nüshası Toprak Mahsulleri Ofisine gönderilecektir. Dağıtım sırasında birden fazla yerden maaş veya ücret alan kişiler yalnızca asli görevleri üzerinden faydalanabileceklerdir. Ekmeklik miktarının belirlenmesinde ise kart uygulamasının devam ettiği bölgelerde olduğu gibi, yetişkinler için günlük 300 gram, çocuklar için ise 150 gram esas alınacaktır. Ticaret Vekilliği, tüm valiliklerden tespitlerin dikkatli, hızlı ve şikâyetlere mahal vermeyecek şekilde yapılmasını talep etmiştir (Çorum Gazetesi, 1942, s. 2).

SONUÇ

Yerel tarih çalışmalarının ulusal anlatılarla sınırlı kalmaması gerektiği bugün daha net biçimde kabul görmektedir. Özellikle olağanüstü dönemlerde, taşra basınının olaylara nasıl tepki verdiğini, toplumu nasıl bilgilendirdiğini ve yönlendirdiğini incelemek; yalnızca yerelin değil, aynı zamanda toplumun bütüncül dinamiklerini anlamak açısından da önemlidir. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı'nın Çorum gibi İç Anadolu'da yer alan bir taşra kentindeki yansımaları, Çorum Gazetesi üzerinden değerlendirilmiş; savaşın Çorum halkı üzerindeki sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri yerel basın aracılığıyla nasıl aktarıldığı araştırılmıştır.

Yapılan incelemeler, Çorum Gazetesi'nin yalnızca bir haber kaynağı değil, aynı zamanda dönemin siyasal söyleminin taşıyıcısı, toplumsal morali yönlendiren bir yapı ve halk-devlet ilişkisini şekillendiren bir iletişim aracı olduğunu ortaya koymuştur. Gazetede yer alan haberler, köşe yazıları, resmi bildirimler ve ilanlar üzerinden savaşın yalnızca askeri bir tehdit değil; aynı zamanda gündelik yaşamı şekillendiren bir sosyo-ekonomik dönüşüm süreci olduğu anlaşılmaktadır.

Savaş yıllarında, gazete içerikleri aracılığıyla halkın dayanışmaya çağrıldığı, kıtlık koşullarında sabır ve fedakârlık gibi kavramların ön plana çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda dini ve milli değerler üzerinden toplumun moralinin yüksek tutulmaya çalışıldığı, resmi söylemlerin yerel halkla buluşturulduğu bir araç olarak gazetenin kritik bir işlev gördüğü anlaşılmıştır.

Çalışma boyunca elde edilen bulgular, taşra halkının savaşla doğrudan muhatap olmasa dahi, dış dünyadaki gelişmeleri yoğun bir biçimde takip ettiğini, yaşanan her gelişmenin yerelde bir karşılığı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yerel gazetelerin sadece bilgi veren değil, aynı zamanda gündem belirleyen, anlam üreten ve halkın dünyaya dair algısını şekillendiren kurumlar olduğu teyit edilmiştir.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı sürecinde Çorum Gazetesi örneği üzerinden yapılan bu araştırma, hem yerel basının tarihsel süreç içerisindeki rolünü görünür kılmakta hem de Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasının Anadolu taşrasındaki karşılığını daha iyi anlamamıza katkı sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın, yerel tarih, basın tarihi ve savaş dönemlerine ilişkin toplumsal algı araştırmaları açısından önemli bir boşluğu doldurduğu değerlendirilmektedir. Gelecek çalışmalarda benzer yöntemlerle farklı şehirlerin yerel basın organları üzerinde yapılacak karşılaştırmalı araştırmaları ve Türkiye'nin savaş yıllarındaki iç dinamiklerinin daha kapsamlı şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA,490,01/1008,892,3,6.

BCA,490,01/1008,892,3,9.

BCA,490,01/1008,892,3,8.

BCA,490,01/1008,892,3,11.

BCA,490,01/1053,1044,2,35.

BCA,30,18,1,2/97,126,9,1.

BCA,490,01/1053,1044,30.

BCA, 490,01/975,775,3,3.

BCA,490,01/936,635,1,14.

BCA,490,01/936,635,1,15.

BCA,490,01/936,635,1,16.

BCA,490,01/936,635,1,17.

BCA,490,01/936,635,1,21.

BCA,490,01/936,635,1,22.

BCA,490,01/936,635,1,23.

BCA,490,01/936,635,1,24.

BCA,490,01/936,635,1,25.

BCA,490,01/936,635,1,27.

BCA,490,01/936,635,1,28.

BCA,490,01/936,635,1,29.

BCA,490,01/936,635,1,30.

BCA,490,01/936,635,1,31.

BCA,490,01/936,635,1,32.

BCA,490,01/936,635,1,33.

BCA,490,01/936,635,1,34.

BCA,490,01/936,635,1,35.

BCA,490,01/1485,57,1,5.

BCA,490,01/1485,57,1,3.
BCA,490,01/1485,57,1,4.
BCA,490,01/1485,57,1,2.
BCA,490,01/1485,57,1,9.
BCA,490,01/1485,57,1,8.
BCA,490,01/1485,57,1,9.
BCA,490,01/1485,57,1,10.
BCA,490,01/1485,57,1,11.
BCA,490,01/1485,57,1,12.
BCA,490,01/1485,57,1,14.
BCA,490,01/1485,57,1,15.
BCA,490,01/1485,57,1,16.
BCA,490,01/1485,57,1,17.
BCA,490,01/1071,1104,1,1.
BCA,490,01/1071,1104,1,2.
BCA,490,01/1071,1104,1,3.
BCA,490,01/1071,1104,1,4.
BCA,490,01/1071,1104,1,5.
BCA,490,01/1071,1104,1,7.
BCA,490,01/1071,1104,1,8.
BCA,490,01/1071,1104,1,9.
BCA,490,01/1071,1104,1,10.
BCA,490,01/1071,1104,1,11.
BCA,490,01/1071,1104,1,12.
BCA,490,01/1071,1104,1,13.
BCA,490,01/1071,1104,1,14.
BCA,490,01/1071,1104,1,18.
BCA,490,01/1071,1104,1,19.
BCA,490,01/1071,1104,1,20.

Sürelî Yayınlar

- Çorum Gazetesi. "19 Mayıs Bayramı Zengin Program İle Kutlandı". (24 Mayıs 1944).
- Çorum Gazetesi. "Ağaç Bayramı". (5 Nisan 1939).
- Çorum Gazetesi. "Aile Toplantıları". (31 Ocak 1945).
- Çorum Gazetesi. "Alman Sefiri M. Papen'in İzmir'deki Nutukları". (21 Teşrinievvel 1941).
- Çorum Gazetesi. "Alman-Sovyet Harbi". (25 Haziran 1941).
- Çorum Gazetesi. "Atış Talimleri". (11 Mart 1942).
- Çorum Gazetesi. "Avcılar Kulübü". (7 Birinciteşrin 1942).
- Çorum Gazetesi. "Avcılık Kulübü Toplantısı". (16 Nisan 1940).
- Çorum Gazetesi. "Avrupa Savaşı Sona Erdi: Almanya Teslim Oldu". (9 Mayıs 1945).
- Çorum Gazetesi. "Balo ve Yılbaşı Balosu". (27 İlkkanun 1944).
- Çorum Gazetesi. "Bayanlara Çay Ziyafeti". (25 İkincikanun 1939).
- Çorum Gazetesi. "Biçki-Dikiş ve Nakış Kursu". (25 İkincikanun 1939).
- Çorum Gazetesi. "Birleşmiş Milletler Paketi ve Biz". (28 Şubat 1945).
- Çorum Gazetesi. "Boğazlar Statüsü". (4 Temmuz 1945).
- Çorum Gazetesi. "Borçlanılan Hububat Hakkında". (14 Birinciteşrin 1942).
- Çorum Gazetesi. "Bugünde Bir Konferans Verildi". (3 Temmuz 1940).
- Çorum Gazetesi. "Büyük Sevinç - Büyük Duygu". (13 Ağustos 1940).
- Çorum Gazetesi. "Cezaevinde Kurslar". (22 Mart 1944).
- Çorum Gazetesi. "Cumhuriyet Balosu". (28 Birinciteşrin 1942).
- Çorum Gazetesi. "Çorum Gecesi". (17 Haziran 1942).
- Çorum Gazetesi. "Çorum'a Yapılan Göçmen Evleri". (12 Temmuz 1939).
- Çorum Gazetesi. "Çorum'da Yerli Mallar Pazarı". (4 İkinciteşrin 1942).
- Çorum Gazetesi. "Çorum'u Yükseltme Kurumu". (12 İkincikanun 1942).
- Çorum Gazetesi. "Çorum'un Maliye Yapısı". (18 İkincikanun 1939).
- Çorum Gazetesi. "Deneme Yapılacak". (7 Ağustos 1940).
- Çorum Gazetesi. "Dodurga Maden Kömürü". (23 Haziran 1943).

Çorum Gazetesi. "Edebiyat Gecesi". (27 Ağustos 1941).

Çorum Gazetesi. "Ekmeklik Hububat Dağıtımı". (7 Birinciteşrin 1942).

Çorum Gazetesi. "Ekmeklik Hububat Nasıl Dağıtılacak". (14 Birinciteşrin 1942).

Çorum Gazetesi. "Enstitümüz Açılıyor". (25 Ağustos 1943).

Çorum Gazetesi. "Erlerimize Yardım". (15 İkincikanun 1941).

Çorum Gazetesi. "Futbol Maçı". (15 İkincikanun 1941).

Çorum Gazetesi. "Gençlerimizin Başarıları". (23 Eylül 1942).

Çorum Gazetesi. "Gönüllü Jandarma İsteniyor". (19 Şubat 1942).

Çorum Gazetesi. "Halk Türküleri Toplanıyor". (5 Temmuz 1939).

Çorum Gazetesi. "Halkevi Çalışmaları". (20 Mayıs 1942).

Çorum Gazetesi. "Halkevi Çalışmaları". (31 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Halkevi Köycülük Gezileri". (19 Nisan 1939).

Çorum Gazetesi. "Halkevi Suni Çiçekçilik Kursu". (12 Haziran 1940).

Çorum Gazetesi. "Halkevimiz Güzel Bir Konser Verdi". (24 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Halkevimiz Halay ve Saz Kursları Açıyor". (14 Mart 1945).

Çorum Gazetesi. "Halkevimiz Okuma Kursları". (19 İkincikanun 1944).

Çorum Gazetesi. "Halkevinde Aile Toplantısı". (5 Şubat 1941).

Çorum Gazetesi. "Halkevinde Lisan Kursları". (20 Sonkanun 1943).

Çorum Gazetesi. "Halkevinde Resim ve Fotoğraf Sergisi Açıldı". (7 Şubat 1940).

Çorum Gazetesi. "Halkevinin Yerinde Bir Kararı". (17 Şubat 1943).

Çorum Gazetesi. "Halkevleri Yıldönümü". (14 Şubat 1945).

Çorum Gazetesi. "Halkevleri Yıldönümü". (25 Şubat 1942).

Çorum Gazetesi. "Hava Kurumuna ve Kızılay'a Yapılan Yardımlar". (11 Haziran 1941).

Çorum Gazetesi. "Hayvan Sergisi". (19 Mayıs 1939).

Çorum Gazetesi. "İngiltere'den Türk Milletine Bir Hitap". (3 Teşrinisani 1943).

Çorum Gazetesi. "İngiltere'den Türkiye'ye Bir Muhtıra". (28 Kasım 1945).

Çorum Gazetesi. "İstanbul Şehir Tiyatrosu Şehrimize Üç Temsil Verdi". (4 Haziran 1941).

Çorum Gazetesi. "Japonya İle Münasebetlerimiz". (10 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Japonya'nın Teslim Teklifi", (15 Ağustos 1945).

Çorum Gazetesi. "Kabartma Çiçek Kursu". (5 Eylül 1945).

Çorum Gazetesi. "Kadın Ulus Dershanesi". (18 İkincikanun 1939).

Çorum Gazetesi. "Kahraman Erlere Kışlık Hediye". (18 Birinciteşrin 1940).

Çorum Gazetesi. "Kazım Orbay'ın Başkanlığında Türk Heyetinin Londra Ziyareti". (7 Haziran 1939)

Çorum Gazetesi. "Kıyafet Balosu". (9 Şubat 1944).

Çorum Gazetesi. "Kız Enstitüsünün Müsameresi". (23 Mayıs 1945).

Çorum Gazetesi. "Kız Enstitüsünün Yıllık Sergisi". (4 Temmuz 1945).

Çorum Gazetesi. "Kızılay Balosu". (22 İkincikanun 1941).

Çorum Gazetesi. "Kızılay Toplantısı" (22 Şubat 1939).

Çorum Gazetesi. "Kızılay'ın Yardımı Devam Ediyor". (15 İlkkanun 1943).

Çorum Gazetesi. "Konferans". (12 Nisan 1939).

Çorum Gazetesi. "Konser". (4 İkincikanun 1939).

Çorum Gazetesi. "Kostümlü Balo". (15 Mart 1939).

Çorum Gazetesi. "Köy Gezisi". (18 Birincikanun 1940).

Çorum Gazetesi. "Köylerde Kurs". (4 Mart 1942).

Çorum Gazetesi. "M.M. Barkley ve Davis'in Atatürk'ün Başarılarını Öven Demeçleri". (17 Teşrinisani 1943).

Çorum Gazetesi. "Maç". (29 Teşrinisani 1939).

Çorum Gazetesi. "Maden Araştırması". (30 Ağustos 1939).

Çorum Gazetesi. "Marangozlara Resim Kursu Açılıyor". (24 Mart 1943).

Çorum Gazetesi. "Matematik Kursu". (5 İkincikanun 1944).

Çorum Gazetesi. "Mecitözü'nde Okullu Yavrulara Yemek Veriliyor". (29 Mart 1945).

Çorum Gazetesi. "Millet Mektepleri". (20 İkinteşrin 1940).

Çorum Gazetesi. "Milli Korunma Kanunu". (7 Şubat 1940).

Çorum Gazetesi. "Milli Şefimizin Kahire Ziyareti". (15 İlkkanun 1943).

Çorum Gazetesi. "Müsamere ve Film". (19 Nisan 1939).

Çorum Gazetesi. "Okullu Fakir Çocuklara Gece Çalışma Yeri". (6 İkkânun 1944).

Çorum Gazetesi. "Osmancık Panayırı". (13 İkinciteşrin 1940).

Çorum Gazetesi. "Petrol Araştırmaları". (24 Temmuz 1940).

Çorum Gazetesi. "Romanya Kralı Carol İle İsmet İnönü'nün İstanbul'da Görüşmeleri". (16 Ağustos 1939).

Çorum Gazetesi. "San Francisco'ya Gidecek Heyet". (28 Mart 1945).

Çorum Gazetesi. "Sanat Okulları Sergileri". (14 Haziran 1944).

Çorum Gazetesi. "Sovyet ve Polonya Meselesi". (16 Şubat 1944).

Çorum Gazetesi. "Spor Çalışmaları". (24 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Sürek Avı". (24 Kanunisani 1940).

Çorum Gazetesi. "Sünnet Düğünü". (26 Nisan 1939).

Çorum Gazetesi. "Şehir Bahçesi". (12 Mart 1941).

Çorum Gazetesi. "Şehir Güzelleşiyor". (14 Haziran 1939).

Çorum Gazetesi. "Şehir Kulübü Genel Heyet Toplantısı". (31 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Şehir Kulübü". (22 Mart 1944).

Çorum Gazetesi. "Şehrimiz Halkevi Bir Oturma-Okuma Salonu Açtı". (1 Nisan 1942).

Çorum Gazetesi. "Şehrimiz Halkevi Dokumacılık Kursu Açıyor". (11 Haziran 1941).

Çorum Gazetesi. "Şehir Haritası Bitti". (2 Ağustos 1939).

Çorum Gazetesi. "Şehrimizde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Tezahüratla Kutlandı". (24 Mayıs 1939).

Çorum Gazetesi. "Şehrimizde Hava Kurumuna Yardım". (18 Birincikanun 1940).

Çorum Gazetesi. "Şehrimizde Spor". (14 Şubat 1945).

Çorum Gazetesi. "Şoför Mektebi". (27 Mart 1940).

Çorum Gazetesi. "Times Gazetesi: Türkiye'nin Güttüğü Tarafsızlık Siyaseti". (1 Mart 1944).

Çorum Gazetesi. "Toprak Ofisi Şehrimizde de Yer Mahsulleri Açacak". (12 Haziran 1940).

Çorum Gazetesi. "Türk Kadını Vazifeye Davet". (7 Mayıs 1941).

Çorum Gazetesi. "Türk-Alman Dostluk Paktı ve Metni". (25 Haziran 1941).

Çorum Gazetesi. "Türk-İngiliz Anlaşması". (19 Mayıs 1939).

Çorum Gazetesi. "Türkiye ve Almanya Arasındaki Ticaret Anlaşması". (15 Teşrinievvel 1941).

Çorum Gazetesi. "Türkiye, İngiltere ve Fransa Muahedesi". (25 Teşrinievvel 1939).

Çorum Gazetesi. "Türkiye'nin Harpteki Rolü". (5 Aralık 1945).

Çorum Gazetesi. "Türk-Sovyet Anlaşması". (28 Mart 1945).

Çorum Gazetesi. "Türk-Sovyet Deklarasyonu". (26 Mart 1941).

Çorum Gazetesi. "Varlık Vergisi Hakkında Kanun". (18 İkinciteşrin 1942).

Çorum Gazetesi. "Yabancı Dil Kursu". (18 İkincikanun 1939).

Çorum Gazetesi. "Yeni Halkevleri". (15 Şubat 1939).

Çorum Gazetesi. "Yerinde Bir Karar". (26 İkincikanun 1944).

Çorum Gazetesi. "Yılbaşı Balosu". (3 Ocak 1945).

Çorum Gazetesi. "Zafer Bayramı Şehrimizde Törenle Kutlandı". (31 Ağustos 1944).

Çorum Gazetesi. "Zehirli Gazlardan Korunma Kursu". (23 Ağustos 1939).

Çorum Gazetesi. "Ziraat Bakanlığı Kentimizde Büyük Bir Fidanlık Kuruyor". (21 Mart 1945).

Çorum Gazetesi. "Akşam Kız Sanat Okulunun Nakış ve Dikiş Sergisi Törenle Açıldı". (16 Haziran 1943).

Kitaplar

Akdağ, M. (2025). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlilik Kavgası, Celali İsyanları*. İstanbul: Yayınları.

Akurgal, E. (2005), *Anadolu Kültür Tarihi*, (17. Baskı), Ankara: Başak Matbaacılık.

Bakan, M. (2009). *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum*. Çorum: T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Belediyesi, Ç. (2020). *5. Hitit Festivali Komitesi Çorum Tarihi*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Demiryürek, M. ve Ozulu, A. (2024). *Eşref Ertekin'in Günlüklerinden Bir Zamanlar Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Doğan, M. ve Alparslan, M. (2009), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2019), *The Land of Sacred Fire: Amasya – Oluz Höyük, Settlement and Necropoleis of the Black Sea and Its Hinterland in Antiquity*, (Ed. G. Tseskskhladze-S. Atasoy), Select papers from the third international conference 'The Black Sea in Antiquity and Tekkeköy: An Ancient Settlement on the Southern Black Sea Coast', 27-29 October 2017, Tekkeköy, Samsun.
- Gündoğar, M. (2022). *Çorum Halkevi ve Çorumlu Dergisi*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kaya, M. A. (2016). *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Korkmaz, Ş. (2009). *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum*. Çorum: T.C. Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Mert, Ö. (1980). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Oba, A. E. (2018). *18. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1994). *Osmanlı Medeniyet ve Tarihi Cilt: 1*. İstanbul: Ekmeleddin İhsanoğlu.
- Oran, B. (2022). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar. Cilt 1: 1919–1980*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.
- Özkaya, Y. (1985). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özkaya, Y. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ozulu, A. (2012). *Çorum Basın Tarihi Notları*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ozulu, M. (2005). *Çorum İçin 1922 Yılında Yapılan Beş Yıllık Çalışma Programı*. Çorum: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Paşa, M. N. (1992). *Netayicü'l-Vukuat, Kurumları ve Öğretileriyle Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Paşa, M. N. (1992). *Netayicü'l-Vukuat, Kurumları ve Öğretileriyle Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sabuncuoğlu, M. İ. (1973). *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim*. Çorum.
- Sakallı, B. (1988). *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*. Ankara: K.B Yayınları.
- Şener, M. (2011). *Abdullah İsmet Eker*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Suraiya, F. (2020). *Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Tansel, S. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. Ankara: MEB Yayınları.

Tekeli, İ. (1985). "Mütareke ve Kurtuluş Savaşında Çorum", *Çorum Tarihi*, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları.

Tekin, O. (1998). *Hellenistik Çağ ve Roma İmparatorluk Döneminde Kapadokya Krallığı, Kapadokya*. İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları.

Valiliği Ç. (2003). *Çorum İl Yıllığı*. Çorum: Çorum Valiliği Yayınları.

Yavuz, Ü. (1990). *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*. Ankara: TTK Basımevi.

Yiğit, İ. (2009). *Çorumlu Dergisi*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Makaleler

Arslan, G. ve Somel, G. (2020). Ulusal ve Yabancı Basında Türkiye'nin Almanya ile Japonya'ya Savaş İlanı (23 Şubat 1945). *History Studies*, 12(4), s. 1837-1866.

Aydın, İ., & Kapcı, H. Z. (2018). II. Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 109-130.

Aydoğdu, M. (2022). 1939 Yılı İngiliz-Fransız-Türk Antlaşmasına Dair Dikkatlerden Kaçan Bir Gerçek: Özel Anlaşmada Yer Alan Erteleyici Maddenin Kaldırılması. *Uluslararası İlişkiler*, s. 83-100.

Başarır, M. ve Boy, A. (2019). İkinci Dünya Savaşı Esnasında İsmet İnönü'nün Meclis Konuşmalarının Basındaki Yankıları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(2), s. 305-334.

Çetinkaya, G. (2019). İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Nazilerin İktidara Gelişi ve Türk Alman İlişkileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, s. 87-97.

Çınar, B. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nın Başladığı Gün Avrupa'daki Durum: Ülkelerin Savaşa Hazırlık Durumları ve Bunun Savaşa Yansıması. *Akademik Bakış*, s. 239-266.

Çubukçu, T. Ü. (2023). "Çorum" Adının Tarihsel Gelişimi ve Kökeni Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, s. 2475-2501.

Derinözer, B. (2022), A Tainted Place in Central Anatolia: Kırkdilim Road (Çorum-Turkey), *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/15, 323-343.

Embel, E. (2019). Yatırıştırma Politikası. *Güvenlik Yazıları*, s. 1-8.

Eraslan, M. ve Vuralgil, L. B. (2024). Alman Ordusunun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya Karşı Düzenlediği Barbarossa Harekatı'nın Başlangıcı ve Türk Basını. *Atam Dergisi*, s. 605-639.

- Erdem, U. (2021). Cumhuriyet dönemi çevreci bir yapı: Türkiye ağaç koruma cemiyeti (1928-1955). *Türkiye Ormancılık Dergisi*, s. 295-305.
- Erkin, F. C. (1979). Türkiye'nin Savaşa Katılması İçin Kahire'de Yapılan Müzakereler. *Belleten*, s. 427-456.
- Ezer, F. (2020). Müttefik Devletlerin Türkiye'yi 2. Dünya Savaşına Dahil Etme Girişimleri ve İnönü Churchill Görüşmesi. *Belgi*, 2(20), s. 2595-2611.
- Gürün, K. (1988, Kasım). Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları. *Belleten*, s. 1455-1468.
- Karabulut, U. (2014). Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 199-223.
- Karayar, H. (2020). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Madencilik Durumu (1939-1945). *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, s. 27-41.
- Kocacık, E. ve Dölen, E. (2020). İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye'de Zehirli Gazlardan Korunma Kursları ve Yasal Düzenlemeler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 21(1), s. 1-56.
- Metintaş, M. Y. (2020). İkinci Dünya Savaşı Başlarken Türkiye'nin Dış Politikası (1939). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarihi Dergisi*, s. 54-82.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 253-269.
- Özel Özcan, M. S., & Tutuş, L. (2022). Nazi Almanya'sına Giden Süreci Yaratmak: Paris Barış Konferansı, Versailles Antlaşması ve Weimar Almanyası. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, s. 276-291.
- Özkan, M. S. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Takas Usulü Ticareti. *Karadeniz Araştırmaları* (34), s. 89-96.
- Öztürk, İ ve Korkmaz, A. (2023). 2. Dünya Savaşında Almanya'nın Türkiye'ti İşgal Planları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, s. 1651-1666.
- Öztürk, S. (2006). Bir Kurumun Tarihsel ve Sosyolojik İncelemesi: Şehir Kulüpleri (1923-1950). *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, s. 89-115.
- Salep, M. (2022). İtalya'nın Yayılmacı Dış Politikasının İki Savaş Arası Dönemde Türk-İtalyan İlişkilerine Etkisi. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, s. 114-147.
- Sarıçoban, G. (2020). İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1755-1777.
- Şatıroğlu, A. (2006). San Francisco Konferansı Sonrası Dünyada Türkiye'nin Yer Arayışı. *İstanbul University Journal of Sociology*, s. 23-40.

Sezgin, K. (2024), Demir Çağı'ndan Roma Dönemi'ne Kadar Çorum Kaleleri Ve Tahkimatli Yerleşimlerin Güncel Verilerle Yorumlanması Ve Yeni Lokalizasyon Önerileri, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14-2, 802-829.

Tekinsoy, B. (2022). Halk Eğitiminin Taşra Uygulamalarına Bir Örnek: Çorum Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesinin Faaliyetleri. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(12), s. 49-65.

Ünalp, R. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikaları ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s. 201-221.

Yiğenoğlu, K. (2016). İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD'nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 327-341.

Yıldırım, H. (2020). Bulgaristan Göçmenlerinin Çorum'da İskanı. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 9(1), s. 199-229.

Yıldırım, M. (2023). Türkiye-SSCB Boğazlar Sorunu'nun Siyasi ve İktisadi Boyutu (1945-1953). *Maliye ve Finans Yazıları*. s. 97-115.

Yücel, Y. (1973). XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar. *Bellekten*, s. 159-181.

Yurtoğlu, N. (2017). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Politikaları. *Akademik Bakış*, s. 145-168.

Tezler

Korkmaz, Ş. (2003). *Çorum'un İdari, Sosyal ve Ekonomi Yapısı (Tanzimat-II. Meşrutiyet)*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekinsoy, B. (2013). *Çorum Halkevi ve Faaliyetleri (1933-1951)*. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Adresleri

Çorum Belediyesi Kent Arşivi, Erişim Tarihi: (13.01.2025), <https://www.corum.bel.tr/corum/kent-arsivi>

EKLER

EK-1. Konferanslar

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C. H. P.
ÇORUM VİLAYETİ
İDARE HEYETİ REİSLİĞİ

Sayı: 135-2
Fis No: 1/2

C. H. P. Genel Sekreterliği
55781
4 Nisan 1941
Eki:

I/4/94I

C.H.P. Genel Sekreterlik Yüksek
Makamına

Ç O R U M

İS/3/94I tarih ve 8/2032 sayılı emirleri karşılığıdır.
Dünya Ahvalinin aldığı vaziyet ve buna karşı hükümetimizin durumu ve aldığı tedbirler hakkında 27/3/94I tarihinde şehrimizi teğrif eden Bay Ferit Celâl Güven tarafından verilen ve bir buçuk saat devam eden konferans halkevi salonunda ve heparlörlerle muhtelif mahallerde kalabalık bir halk kitlesi tarafından dinlenmiş ve hararetili tezahürlere sebep olmuştur.

Bu meyanda sureti mahsusada davet edilen partimiz hatiplerinde bulunuyordu. Hatiplerimiz tarafından da sinemada ve halkın toplandığı yerlerde aynı mevzu dahilinde söylevler verilmekte olduğunu arz eder; saygılarımı sunarım.

C.H.P.
İdare Heyeti Reisi
Nuri Kalelioğlu

VIII
Deryama
5.4.1941
H.A.T.

Konferans, (Belge-1) 1941 Yılında Halkevinde, Ferit Celal Güven tarafından bir konferans verildiğine dair belge (BCA, 490,01/1008,892,3,6).

8.7.940

C. H. P. DEVLET İÇİŞLERİ GENEL SEKRETERLİĞİ
CUMHURİYET BAŞKANLIĞI
ÇORUM VİLAYETİ
İDARE HEYETİ REİSLİĞİ
Sayı
359/53

C. H. P. Genel Sekreterliği
42369 11 Temmuz 1940
Eki

File İşlendi

İlişiği

C.H.P. Genel Sekreterlik Yüksek Makamına

A n k a r a

7/6/940 tarih ve 8/1789 numaralı yüksek emirlerine karşılık olarak yazılan 29/6/940 tarih ve 51/250 numaralı yazımıza ektir.

1- Köylerde yapıldığını evvelce arzettiğim paraşüt ve paraşütçü hakkında köy halkının tenviri için vazife alan arkadaşlar halen vazifelerine devam etmektedir.

2 - Alay Komutanı ile temas edilerek Alaydan memur edilen ön yüzbaşı Salim Eroğluerin Tayyare, Tekmüldü harp silahı olarak yapmakta olduğu işler, yapacağı tahribat ,Gazlar , paraşüt ve paraşütçülerin yapacağı işler bunlara karşı alınması icabeden müdafaa ve tahaffüz ,tedbirler bu tehlikeli silâha karşı ferde aileye ve cemiyete düşen vazifeler hakkında uzun , etraflı ve heyecanlı hitabesi ; Halkevi salonunda hoparlörle Çorumun zahi-re pazarı günü olan çarşamba günü çok büyük bir halk kitlesine dinletilmiştir.

Köylünün ekserisinin kasabada bulunduğu çarşamba gününde bu işe ait hitabelerin tekrar ettirileceğini saygılarımla arz ederim.

C.H.P.
İdare Heyeti Reisi
Dr.Pertev Kalelioğlu

P. Kalaycı
Daryanus
13 Temmuz 1940

VIII
17-7-940
Z.

Konferans, (Belge-2) 1940 Yılında Yüzbaşı Salim Eroğluer tarafından uçak, silah, zehirli gazlar ve paraşütçülerin yapacağı işler hakkında verilen konferansa ait belge (BCA, 490,01/1008,892,3,8).

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P.
ALACA KAZASI
HALKEVİ RESLİĞİ
SAYI
11

C. H. P. Genel Sekreterliği
5 Haziran 1940
42011 Ekte

30/6/940 10/0

C.H.P.Genel Sekreterlik yüksek katına
ANKARA

7/6/940 tarih 8/1789 ve 11/6/940 tarih 1795 sayılı yöse emrelerinin
üzerine kazamında icap eden tetbir alınmıştır .

1- 27/6/940 tarihinde evinin anaından Öğretmen Süleyman Renda tarafından
Kaza derunünde ve en kalebelik bulunan belediye kahvesinde bir konferas
Verilmiş derin bir alaka uyandırmıştır .

2- 27/6/940 tarihinde kazamın köylerinden tahir abat köyüne giden evinin
Anaından Öğretmen Nurettin Tahtalı tarafından köy halkının toplu bulunduğ
Bir sırada bir konferas verilmiştir .

3- 28 ve 29/6/940 tarihlerinde gelen kazamın panayır günü hayvan ve buğday
Pazarlarında tam halkın kalebelik bulunduğu sırada yine evinin azalarından
Nmin koçak ile Öğretmen Nurettin Tahtalı tarafından ikişer konferaslar
Verilerek çok derin bir alaka uyandırmıştır .
Bu konferanslar üzere görülen iyi neticeler dolaysıyla büyük köylere gidi-
lerek oralardada halkımız tenvir edilecektir.

Yokarda arz edilen konferanslar yöse makamından alınan emirler mucibi
Beşinci kol ve paraşütçülük hakkında olup halkımız tarafından yüksek bir
Alakalle dinleştirmiş ve icap eden nokdalarada ayrıca sarih bir şekilde
Anlatılmıştır .

Bu suretle büyük faydaların temin edileceğinden bu iş üzerinde kayret gösteren
arkadaşlarımızın bu faaliyetlerini n artması için radyoda Umum meyas-
nında isimlerinin zikredilmesini diler derin saygılarıma sunarım

C.H.P.
Halkevi reisi
Ali Şahin

VIII
17/6/940
Z

Konferans, (Belge-3) 1940 Yılında Öğretmen Süleyman Renda ve Nurettin Tahtalı tarafından Beşinci kol ve paraşütçülük hakkında verilen konferanslara ait belge (BCA, 490,01/1008,892,3,9).

Çorum Halkevi Reisi

Sayı

44

ŞEVKET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

26/6/940

C. H. P. Genel Sekreterliği	
41520	28 Haziran 1940
	Eki

C.H.P. Genel sekreterlik Yüksek Makamına

A n k a r a

Fişe İşlendi

II/6/940 tarih ve 8/I795 numaralı buyrukları karşılığidir.

Evimizin bütün teşkilâtı tarafından günlerdenberi paraşüt ve paraşütcülük hakkında halkın toplu bulunduğu meydanlarda radyo hoparlörlerle ve ayrıca evimizde ve sinemamızda konferanslar verilmek suretile vilâyet halkı tenvir edilmiş ve köycülük şubemiz tarafından da köylerde bu hususlar hakkında konuşmalar yapılmış ve anladılmış olduğunu saygılarımla arz ederim.

Halkevi Reisi
Şevket Davut

Ş. Davut

Darıman

C. K. Y.

Konferans, (Belge-4) Halkevi Reisi Şevket Davut tarafından aktarılan bilgiye göre paraşütçülük konferanslarının sadece Halkevlerinde değil, aynı zamanda meydanlarda da radyo ve hoparlör aracılığıyla aktarıldığına dair belge. (BCA, 490,01/1008,892,3,11).

EK-2. Sergi

C. H. P.
ÇORUM HALKEVİ
Reisliği
Sayı : 1/11
Eki :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1277 ÇORUM:19 / I / 943

1276
1277

C. H. P. Genel Sekreterliği
69350
25 Ekim 1943
Eki

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Makamına.
A n k a r a

Evimiz Güzel - Sanatlar şubesi tarafından açılan Resim sergisinde , Başkanlığımızca ayrılmış olan Jürinin birinci olarak seçtiği eserin bu gün Yüksek Makamınız adına postaya verilmiş olduğunu ve bu eserin Çorum Ortaokul talebelerinden "232" Numaralı "Kemal Büğüş" Tarafından yapılmış olduğunu saygılarımla arz ederim.

Halkevi Reisi

N. Atalay
Naim Atalay

Komisyon

Bu belge arşivde kayıtlıdır.

Sergi, (Belge-1) 1943 yılında Halkevince düzenlenen resim yarışmasının Kemal Büğüş tarafından kazanıldığına dair belge. (BCA, 490,01/975,775,3,3).

EK-3. Belediye Bütçelerinden Yapılan Yardımlar

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
DÜZENLİYET BÖLÜMÜ
Ç O R U M V ilayeti

Vilâyet merkezi ve kazaları	939 belediye bütçesi yekünü Lira	Halkevlerine yardım Lira	Partiye yardım Lira (xx)	Hayır kurumlarına yardım Lira	Spor teşekküllerine yardım Lira(X)
Vilâyet merkezi /	95801		600		2231
Sungurlu Kazası	22252		300	290	50
Mecidiyeközü = /	11270	225			
Osmancık = /	14129	200			
İskilip = /	25080			250	200
Alaca = /	12448	K. 66 84			100
Y E K Ü M .	180980	491 84	900	540	2581

(X) Kanunen ayrılacak miktar bu yeküne dahildir.

(xx) bu tahsisat 939 bütçesine parti ve hakevi adı ile konulmuştur.

17

Belediye, (Belge-1) 1939 Yılında Belediye Bütçelerinden Halkevi, parti, hayır kurumları ve spor teşekküllerine yapılan yardımları gösteren belge (BCA,490,01/1485,57,1,17).

İLLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÇORUM VİLYETİ

940 Yılı Belediyeler Bütçesine Halkevleri, Parti ve Hayır kurumları adına konulan yardım tahsisatını Gösterir Cevdeldir

Vilâyet merkezi Kaza ve Nahiyeleri	940 Yılı Belediyeler Bütçesi Yekânı	Halkevlerine Yardım	Partiye Yardım	Hayır K. Yardım
	Lira	Lira	Lira	Lira
Çorum	95732	600 ±✓	-	-
Alaca	12156	75	75	200
İskilip	25100	-	-	250
Mecidiözü	14381	288	-	-
Osmançık	13124	100	200	-
Sungurlu	18680	100	-	50
	179143	1163	275	500

± Çorum Belediyesinden konulan altı yüz lira Parti Ve Halkevine yardım adile konulmuş müfredat gösterilmemiştir.

12

Belediye, (Belge-2) 1940 Yılında Belediye Bütçelerinden Halkevi, parti ve hayır kurumlarına yapılan yardımları gösteren belge (BCA,490,01/1485,57,1,12).

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CEMPANLILIK ARŞİVİ

1942 yılı Belediyeler bütçesine Halkevleri Parti ve Hayır Kurumları adına konulan yardım tahsisatıyla bu tahsisattan ödenen yardım miktarlarını gösteren cetveldir.

Çorum Vilâyeti

Vilâyet Merkezi ve Kazalar	Halkevlerine Yardım		Partiye Yardım		Hayır Kurumlarına Y.	
	Belediye Bütçesine konan Lira	Belediye bütçesinden ödenen Lira	Belediye Bütçesine Konan Lira	Belediye Bütçesinden ödenen Lira	Belediye Bütçesine konan Lira	Belediye Bütçesinden ödenen Lira
Vilâyet Merkezi			300	300		
Alaca Kazası	140	140	110	110	300	300
Osmançık "	150	150	200	200		
İskilip "			300	300	20	250
Sungurlu "	100	100				20
Mecidiözü "	100	100				
Y E K Ü N....	490	490	910	910	320	570

5

Belediye, (Belge-3) 1942 Yılında Belediye Bütçelerinden Halkevi, parti ve hayır kurumlarına yapılan yardımları gösteren belge (BCA,490,01/1485,57,1,5).

DEVLET BÜTÇESİNE PARTİ YARDIMLARI
ÇORUM

1943 yılı Hususî İdare bütçesine Halkevleri Parti ve Hayır kurumları adına konulan yardım tahsisatını Gösteren cetveldir.

Çorum Vilâyet

Vilâyet Merkezi ve Kazaları	1943 Yılı hususî İdare Bütçesinin Yekûnu Lira	Halkevlerine ve Halkodalara yardım lira	Partiye Yardım Lira	Hayır Kurumuna Yardım Lira
Çorum Vilâyet Merkezi	652885		15500	800
Çorum Halkevine		7000		
İskilip "		1250		
Sungurlu "		1250		
Mecidözü "		600		
Osmançık "		600		
Alaca "		600		
Böğazkale Halkodası		200		
Yeni-çamlıca Halkodası		200		
Laçın Halkodası		200		
Yekûn	652885	11900	15500	800

Hususî İdarelerce kazalardaki Parti teşkilâtına Vilâyet Parti İdare Heyeti reâsliği vasıtasıyla yapılan yardımlar varsa hizalarına işaret edilecektir.

Not:

Vilâyet Partisine yardım olarak konulan 15500 liranın Merkez Halkevine doğrudan ve kaza Halkevleri ve odalarına ait yardımlar ise bağlı buldukları C.H.P. Kaza İdare heyeti bütçesinden geçirilmek suretiyle yapılmaktadır.

3

Belediye, (Belge-4) 1943 Yılında Belediye Bütçelerinden Halkevi, parti ve hayır kurumlarına yapılan yardımları gösteren belge (BCA,490,01/1485,57,1,13).

EK-4. Fotoğraflar

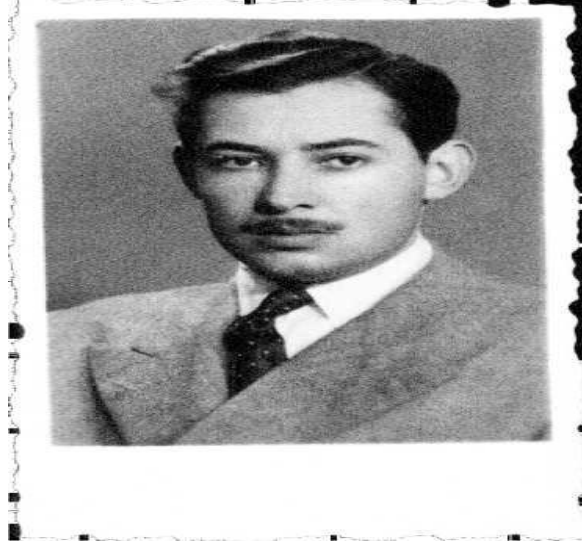

(BCA,490,01/1071,1104,1,1)

(BCA,490,01/1071,1104,1,2)

Fotoğraf, (Belge-1) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

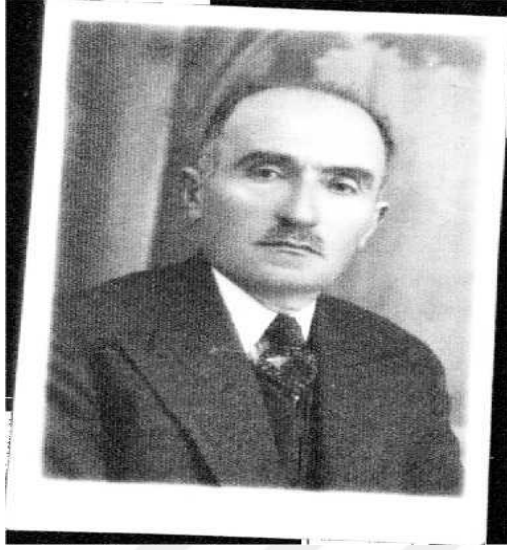

(BCA,490,01/1071,1104,1,3)

(BCA,490,01/1071,1104,1,5)

Fotoğraf, (Belge-2) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,4)

(BCA,490,01/1071,1104,1,7)

Fotoğraf, (Belge-3) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,8)

(BCA,490,01/1071,1104,1,9)

Fotoğraf, (Belge-4) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,10)

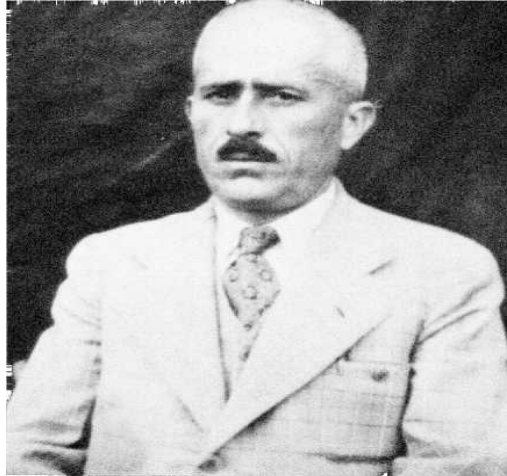

(BCA,490,01/1071,1104,1,11)

Fotoğraf, (Belge-5) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,12)

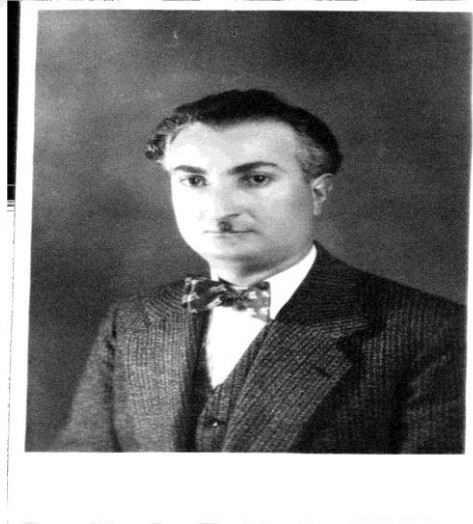

(BCA,490,01/1071,1104,1,13)

Fotoğraf, (Belge-6) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,14)

(BCA,490,01/1071,1104,1,18)

Fotoğraf, (Belge-7) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

(BCA,490,01/1071,1104,1,19)

(BCA,490,01/1071,1104,1,20)

Fotoğraf, (Belge-8) Çorum Halkevine ait fotoğraflar.

